

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МЕЛЬНИЧЕНКО АНДРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.132:343.131:343.102

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ
РОЗСЛІДУВАННІ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А.В. Мельниченко**

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України

Татаров Олег Юрійович

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Мельниченко А.В. Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню проблем забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні. Визначено сучасний стан забезпечення прав та інтересів іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, інших учасників кримінального провадження, а також осіб, які не набули процесуального статусу взагалі.

Проведеним аналізом норм вітчизняного і міжнародного законодавства, практики діяльності органів досудового розслідування, національних судів та ЄСПЛ окреслено необхідність дотримання гарантій прав усіх осіб, інтереси яких торкаються у ході проведення досудового розслідування.

На основі дослідження норм законодавства встановлено коло осіб, які входять у поняття інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування – особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування; особа, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії; власник житла чи іншого володіння, де проводиться обшук; особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні під час обшуку, але не є його власником; володілець тимчасово вилученого майна; володілець тимчасово вилучених речей та документів; третя особа, щодо майна якої вирішується

питання про арешт, за умови відсутності у них іншого процесуального статусу у цьому кримінальному провадженні.

Внесено ґрунтовні пропозиції щодо внесення змін до КПК України стосовно виокремлення окремого суб'єкта кримінальних процесуальних відносин – особи, відносно якої здійснюється досудове розслідування, та встановлено, що нею є фізична особа, відомості щодо якої внесено до ЄРДР, та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення.

Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні залежить безпосередньо від дотримання стороною обвинувачення норм КПК України. При цьому сформовано висновок, що внесенню відомостей до ЄРДР повинно передувати винесення постанови про початок кримінального провадження, як безальтернативного рішення слідчого, прокурора. Аналогічна вимога стосується й оформлення внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке зареєстроване до ЄРДР. Крім того, таке процесуальне рішення уповноважених осіб, як письмове повідомлення про підозру, повинно відповідати вимогам ст. 110 КПК України і вноситися у формі постанови про підозру, яку можна оскаржити незалежно від моменту, коли її було вручено особі.

Встановлено, що норми КПК України щодо обчислення строків досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру, а також імперативні підстави закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням цих строків не відповідають належному рівню забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні. Висвітлено доцільність надання можливості слідчому за погодженням з процесуальним керівником у кримінальному провадженні, прокурору приймати рішення про зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у яких жодній особі не повідомлено про підозру після проведення усіх необхідних слідчих (розшукових) дій.

Встановлено, що виклик особи у кримінальному провадженні для

вручення письмового повідомлення про підозру має здійснюватися у процесуальному статусі особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування.

Проведеним дослідженням розкрито положення, що затриманню особи на підставі п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України повинно передувати здійснення їй повідомлення про підозру виключно за наявності підстав і дотримання вимог підслідності, які визначені цією нормою.

Обґрунтовано неможливість доручення проведення обшуку оперативним підрозділам у порядку ст. 40 КПК України. Аргументовано, що у разі виникнення потреби провести обшук конкретної особи у приміщенні, слідчий, прокурор зобов'язані попередньо винести мотивовану постанову про обшук особи, на вимогу обшукуваної особи надати їй можливість реалізувати право на правову допомогу, та за результатами проведення обшуку особи скласти окремий протокол.

У ході аналізу порядку та підстав проведення освідування особи висвітлено пропозиції щодо надання можливості саме слідчому приймати таке процесуальне рішення у кримінальному провадженні, а також здійснювати таку слідчу (розшукову) дію незалежно від процесуального статусу особи у кримінальному провадженні. Такі ж пропозиції висвітлені й щодо здійснення відібрання біологічних зразків, але при цьому встановлено, що порядок таких дій законодавцем чітко не регламентовано, що створює загрозу як для збирання доказів стороною обвинувачення у частині їх визнання в подальшому належними та допустимими, так і для життя та здоров'я особи.

У ході аналізу вказано на доцільність повідомлення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій саме особам, відносно яких такі процесуальні дії були проведені, а також підозрюваного, його захисника. Встановлено, що відомості про приватне спілкування особи є специфічним видом інформації, і у разі необхідності здійснення доступу до технічних засобів, на яких зберігається така інформація, з метою належного

забезпечення прав цієї особи, для проведення огляду, дослідження та експертизи цих пристроїв, такий доступ повинен здійснюватися у порядку, визначеному Главою 21 КПК України.

Загалом у дисертації вирішено наукове завдання щодо розробки теоретичних засад, правових і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення діяльності органів досудового розслідування стосовно забезпечення прав учасників кримінального провадження, осіб без визначеного процесуального статусу, та сформульовано висновки, пропозиції й рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни.

Ключові слова: забезпечення прав особи, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, кримінальне провадження, досудове розслідування, постанова про підозру, затримання особи, зупинення досудового розслідування, повідомлення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

SUMMARY

Melnychenko A.V. Ensuring person's rights during pre-trial investigation. – Qualifying scientific work as a Manuscript.

The Thesis for obtaining Candidate of Legal Sciences degree, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; forensic examination; operational search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

The Thesis is devoted to the comprehensive analysis of problems of ensuring person's rights during pre-trial investigation. The current state of ensuring the rights and interests of alius, who's rights or lawful interests are limited during pre-trial investigation, of other participants of criminal proceedings, as well as those who have not obtained any procedural status at all, are determined.

The conducted analysis of legal provisions of domestic and international law, the practice of pre-trial investigation agencies, national courts and the ECHR has outlined the necessity of securing rights' guarantees of all individuals whose interests are affected during pre-trial investigation.

On the basis of legal provisions examination, a circle of individuals, who come within the definition of alius, whose rights or lawful interests are limited during pre-trial investigation is determined – a person concerning who a pre-trial investigation is conducted; a person concerning who secret investigative actions are conducted; a proprietor of a dwelling or other possession where the search is performed; a person who is in the dwelling or other possession during the search but is not its proprietor; an owner of temporarily confiscated property; an owner of temporarily confiscated stuff and documents; a third party regarding whose property an issue of arrest is solved, provided that they don't have any other procedural status in this criminal proceeding.

Some substantial proposals regarding alterations to the Criminal Procedural Code of Ukraine have been made. They concern the distinguish of a separate subject of criminal procedural relations – a person concerning who pre-trial

investigation is being carried out and it is determined that this is a natural person whose data are included in the Unitary Register of Pre-trial Investigation and concerning who the prosecution is accumulating evidence of his (her) involvement in committing a criminal offense.

Ensuring person's rights during pre-trial investigation depends directly on observance by the prosecution of the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine. At the same time, it has been concluded that the entry of information to the Unitary Register of Pre-trial Investigation should precede the rendition of a decision on the commencement of criminal proceedings, as a non-alternative decision of an investigator, a prosecutor. A similar requirement concerns the alteration of the criminal offense information registered in the Unitary Register of Pre-trial Investigation. In addition, such a procedural decision of the authorized persons as a written notification on suspicion must comply with the requirements of Article 110 of the Criminal Procedural Code of Ukraine and should be brought in the form of decision on suspicion, which could be appealed, regardless of the moment when it was handed over to a person.

It has been established that the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine regarding the calculation of terms of pre-trial investigation towards the person's notification on suspicion, as well as the imperative grounds for cessation of a criminal case in view of the expiration of these terms, do not correspond to the proper level of ensuring person's rights during pre-trial investigation. An appropriateness of providing an investigator with the consent of a procedural supervisor in criminal proceedings was ascertained, as well as expediency for passing a decision on discontinuation of pre-trial investigation by the prosecutor when any individual was notified on suspicion after conducting all necessary investigative (search) procedures.

It has been established that summons on a person in criminal proceeding for serving a written notification on suspicion should be performed in the procedural status of the person concerning whom pre-trial investigation is being conducted.

The conducted research has revealed that the detention of a person on the basis of clause 3 part 1 Article 208 of the Criminal Procedural Code of Ukraine should precede the notification on suspicion only in the presence of the grounds and adherence to the requirements of the investigative jurisdiction specified by this provision.

The impossibility of ordering a search to operational units in accordance with Article 40 of the Criminal Procedural Code of Ukraine has been proved. It is based that in case of a need to search a particular person indoors, an investigator, a prosecutor should pass a motivated decision on bodily search, and at the request of the searched person give him (her) an opportunity to realize the right to legal assistance, and make a separate report according to the results of bodily search.

In the course of analysis of the procedure and grounds for conducting a person's examination, proposals about providing an investigator with the opportunity to make such a procedural decision in criminal proceedings have been made, as well as proposals about conducting such an investigative (search) procedure regardless of person's procedural status in criminal proceedings. The same suggestions have also been made regarding biological sampling, but at the same time it has been established that the procedure for such actions is not clearly regulated by legislation, what creates a threat both for accumulating evidence by the prosecution in part of their recognition appropriate and permissible in future, and also for person's life and health.

In the course of analysis, the appropriateness of notification individuals about secret investigators (search) procedures concerning who these procedures were realized has been indicated, as well as appropriateness of notification suspected person and his (her) counsel for the defence. It has been established that information about person's private communication is a specific type of information and an access to the technical means where such information is stored should be carried out only in case of necessity, for the purpose of proper ensuring person's rights, for conducting examination, investigation and expert assessment and in

accordance with the procedure established by Chapter 21 of the Criminal Procedural Code of Ukraine.

In general, the Thesis solves the scientific task of developing theoretical foundations, legal and practical recommendations aimed at improving the activities of pre-trial investigation agencies concerning ensuring the rights of parties of criminal proceedings, individuals without a definite procedural status, as well as formulates conclusions, proposals and recommendations that meet the requirements of scientific novelty.

Keywords: ensuring person's rights, other person, who's rights or lawful interests are limited during pre-trial investigation, a person concerning whom pre-trial investigation is being conducted, criminal proceedings, pre-trial investigation, a decision on suspicion, detention of a person, discontinuation of pre-trial investigation, a notification about conducting of secret investigative (search) procedures.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мельниченко А. В. Забезпечення прав громадян під час відібрання біологічних зразків. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 3. С. 46–49.
2. Мельниченко А. В. Захист прав громадян під час проведення певних процесуальних дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3(100). С. 45–56.
3. Мельниченко А. В. Основні аспекти порушення прав особи під час здійснення затримання. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 170–177.
4. Мельниченко А. В. Актуальні питання внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань та оскарження процесуальних рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 101–107.
5. Мельниченко А. В. Актуальні питання забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні до вручення їй письмового повідомлення про підозру. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 2. Т. 3. С. 112–117.
6. Мельниченко А. В. Зарубежный опыт обеспечения прав личности на предварительном расследовании в практике Европейского суда по правам человека. *Право и Закон. Международный научно-практический журнал (Кыргызская Республика)*. 2017. № 4. С. 65–69.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мельниченко А. В. Проблемні аспекти здійснення спеціального

досудового розслідування. *Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів*: матер. Міжвід. круглого столу (м. Київ, 28 жовт. 2016 р.) / ред. кол.: В. В. Черней, В. П. Тихий, О. В. Задорожній та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 161–164.

2. Мельниченко А. В. Затримання як тимчасовий запобіжний захід під час розслідування корупційних злочинів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 груд. 2016 р.) / ред. кол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 285–287.

3. Мельниченко А. В. Актуальні питання виклику особи під час досудового розслідування. *Юридична освіта та наука в контексті реалізації державної правової політики*: матер. загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. слухачів, курсантів, студентів і молодих учених (м. Київ, 19 трав. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 172–175.

4. Мельниченко А. В. Процесуальний статус народного депутата України до вручення йому письмового повідомлення про підозру. *Роль права та закону в громадянському суспільстві*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10–11 лют. 2017 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 89–93.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	25
1.1 Поняття і сутність забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні.....	25
1.2 Зарубіжний досвід забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні.....	62
Висновки до розділу 1.....	79
РОЗДІЛ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ТА ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ	82
2.1 Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при прийнятті процесуальних рішень.	82
2.2 Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження та проведенні інших процесуальних дій	109
Висновки до розділу 2.....	157
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	160
3.1 Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні слідчих (розшукових) дій	160
3.2 Особливості забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій	191
Висновки до розділу 3.....	221

ВИСНОВКИ.....	224
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	228
ДОДАТКИ.....	255

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВССУ	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
ГПУ	Генеральна прокуратура України
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ІТТ	ізолятор тимчасового тримання
КК	Кримінальний кодекс
Конвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
КСУ	Конституційний Суд України
м.	місто
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НПУ	Національна поліція України
п.	пункт, пункти
р.	рік
СІЗО	слідчий ізолятор
СБ	Служба безпеки
ст.	стаття, статті

ч. частина, частини

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до ст. 21 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Розроблення моделі кримінального процесу, яка б дозволила не допустити свавілля і забезпечила б належний захист особи від незаконного та необґрунтованого обмеження її конституційних прав і свобод, при цьому без втрат можливостей ефективного досудового розслідування, є одним із пріоритетних напрямів подальшого розвитку правоохоронної системи.

Удосконалення кримінального процесуального законодавства зумовлене, насамперед, посиленням уваги до забезпечення прав, свобод та інтересів особи на стадії досудового розслідування.

Реформа кримінального процесуального законодавства сприяла значному розширенню обсягу прав підозрюваного, свідка, потерпілого при проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. При цьому, залишились невирішеними питання забезпечення прав осіб, статус яких у кримінальному провадженні не визначений, однак їхні права та інтереси на досудовому розслідуванні обмежуються.

Впродовж 2017 року лише до Головного слідчого управління Національної поліції України надійшло понад 5,0 тис. заяв щодо порушень прав осіб під час проведення досудового розслідування, а саме щодо дій або бездіяльності працівників поліції (у 2016 р. таких заяв було понад 5,3 тис.).

Із 523,9 тис. кримінальних проваджень, які зареєстровані в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, у 2017 році повідомлення про підозру вручене лише у 198,5 тис. Тобто, більш ніж у 62,1 % зареєстрованих кримінальних проваджень досудове розслідування здійснювалося відносно осіб, процесуальний статус яких донедавна у КПК України визначено не

було. Однак, відносно особи проводилися встановлені законом процесуальні дії, а ця особа була позбавлена можливості реалізувати право на захист, оскарження незаконних дій щодо себе, подання доказів своєї непричетності до моменту вручення повідомлення про підозру.

Запровадження поняття «іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування» у кримінальне процесуальне законодавство України деякою мірою вирішило вказану вище проблему, але при цьому введення такого учасника кримінального процесу зумовило необхідність додаткового вивчення та аналізу його процесуального статусу. При цьому, розгляд інституту забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні неможливий без дослідження процесуального статусу інших суб'єктів кримінального процесу, адже кожна особа в подальшому може перейти в інший статус і набути інших прав та обов'язків, про що неодноразово наголошено й у відповідних рішеннях Європейського суду з прав людини проти України.

Окремі аспекти забезпечення прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування розглядалися у працях Ю. П. Аленіна, І. В. Басистої, Р. С. Белкіна, В. І. Галагана, В. А. Журавля, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, В. В. Рожної, Д. Б. Сергєєвої, О. С. Старенького. О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, О. Ю. Хабло, С. С. Чернявського, А. В. Шевчишена, В. Ю. Шепітька, Д. О. Шумейка, О. Г. Яновської тощо. У працях цих та інших учених досліджувалися питання забезпечення прав як визначених КПК України учасників кримінального провадження, так і осіб без визначеного процесуального статусу на стадії досудового розслідування. Проте, більшість досліджень мають постановочний характер або ж торкаються лише окремих аспектів проблеми.

Так, процесуальний статус іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, як нового суб'єкта кримінальних процесуальних відносин, запровадженого Законом України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 16 листопада 2017 р. № 2213-VIII, не досліджувався у науковій літературі взагалі.

Наведені питання та необхідність їх дослідження з формулюванням науково обґрунтованих пропозицій для впровадження на законодавчому рівні та у сфері правозастосування свідчать про актуальність теми дисертації, що зумовило її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію Стратегії національної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р., узгоджується з Планом заходів щодо реалізації положень Висновку № 190 (1995) Парламентської асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи та Резолюції № 1862 (2012) Парламентської асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 11 квітня 2012 р., Факультативним протоколом до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 21 липня 2006 р., відповідає Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України 07 вересня 2011 р. № 942, та Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх

справ на 2014–2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 17 від 25 жовтня 2016 р.). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 27 вересня 2016 р. (протокол № 19).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є розроблення теоретичних положень щодо забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Мета дисертаційного дослідження зумовила постановку й необхідність вирішення наступних *завдань*:

- сформулювати поняття та визначити сутність забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні;
- охарактеризувати зарубіжний досвід забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні;
- розкрити забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при прийнятті процесуальних рішень;
- висвітлити стан забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження та проведенні інших процесуальних дій;
- виокремити проблеми забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні слідчих (розшукових) дій;
- розглянути стан забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні.

Об'єктом дослідження є правові відносини щодо забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні.

Предметом дослідження є забезпечення прав особи на досудовому

розслідуванні.

Методи дослідження. Понятійний апарат поняття та сутності забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні (підрозділ 1.1) розкрито за допомогою *діалектичного методу пізнання*. За допомогою *методу системно-структурного аналізу* досліджено процесуальний порядок участі іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, та інших суб'єктів у процесуальних діях (розділи 1, 2), кримінальні процесуальні норми, що регламентують процесуальний порядок проведення окремих слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження, оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора (розділи 1, 2). *Порівняльно-правовий метод* застосовувався в процесі порівняння норм кримінального процесуального права України та практики Європейського суду з прав людини (підрозділ 1.2). *Логіко-нормативний метод* використовувався для формування пропозицій до чинного кримінального процесуального законодавства (підрозділи 1.1, 2.2, розділ 3). *Статистичний метод* дозволив зробити висновки про рівень забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні (розділи 1, 2, 3). За допомогою *методів аналізу та синтезу* розглянуто основні наукові підходи до понять забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні (підрозділ 1.1), досліджено правові підстави участі іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, а також інших суб'єктів на досудовому розслідуванні (підрозділи 1.1, 2.2, розділ 3). *Соціологічні методи* (анкетування) застосовувалися під час анкетування слідчих та адвокатів за спеціально розробленою анкетною (розділи 1–3). Всі методи дослідження використовувалися у взаємозв'язку, що забезпечило переконливість і достовірність наукових результатів.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні дані слідчої та судової статистики (звіти та узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Європейського суду з прав

людини) за 2017 рік; результати анкетування 280 респондентів у м. Києві, Київській та Кіровоградській областях, з яких – 160 слідчих, 120 адвокатів, а також практичний досвід роботи дисертанта у слідчих підрозділах Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблем забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні. Автором сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків і пропозицій, що характеризуються науковою новизною і мають значення для кримінальної процесуальної науки, а також діяльності органів досудового розслідування та суду, зокрема:

вперше:

– визначено перелік осіб – учасників кримінальних процесуальних правовідносин, які входять у поняття «іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування», якими можуть бути такі суб'єкти: особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування; особа, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії; власник житла чи іншого володіння, де проводиться обшук; особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні під час обшуку, але не є його власником; володілець тимчасово вилученого майна; володілець тимчасово вилучених речей та документів; третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, за умови відсутності у них іншого процесуального статусу в кримінальному провадженні;

– запропоновано розглядати забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні як правову доктрину, згідно з якою особа уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, прокурор зобов'язані надати усім учасникам процесуальних дій у кримінальному провадженні можливість належної реалізації їхніх прав, що визначені законом;

– обґрунтовано доцільність закріплення в кримінальному

процесуальному законодавстві (ст. 64-1 КПК України у новій редакції) «особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування» як окремого суб'єкта кримінальних процесуальних відносин, наділити її відповідними правами та обов'язками, а також внесення відомостей до електронної бази даних Єдиного реєстру досудових розслідувань наявних анкетних даних таких осіб;

– доведено необхідність обов'язкового проведення попереднього медичного огляду особи, щодо якої пропонується застосування засобів електронного контролю, з метою встановлення можливих негативних наслідків впливу такого пристрою на її здоров'я;

удосконалено:

– аргументацію щодо надання можливості слідчому, прокурору здійснювати зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у яких жодній особі не повідомлено про підозру;

– положення щодо здійснення повідомлення особі про підозру як обов'язкової передумови затримання особи на підставі п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України;

– положення щодо необхідності повідомлення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій осіб, відносно яких такі процесуальні дії були проведені, а також підозрюваного, його захисника;

дістало подальший розвиток:

– положення про необхідність додаткової регламентації ст. 137 КПК України щодо змісту повістки про виклик у кримінальному провадженні особі, яка до здійснення її виклику не мала процесуального статусу у кримінальному провадженні, для вручення письмового повідомлення про підозру з метою недопустимості порушення її прав. Вказано, що найбільш доцільно такий виклик особи здійснювати у процесуальному статусі іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, з визначенням її прав та обов'язків;

– наукові ідеї щодо необхідності розроблення проекту та

запровадження Інструкції про порядок відібрання біологічних зразків, якою чітко встановити порядок відбору цих зразків без завдання шкоди здоров'ю особі, у якої такі зразки відбираються;

– наукові погляди щодо необхідності отримання дозволу у порядку, визначеному Главою 21 КПК України, для проведення огляду, дослідження та експертизи технічних засобів, на яких містяться дані щодо приватного спілкування особи, які були вилучені у ході проведення слідчих (розшукових) дій або здійснення заходів забезпечення кримінального провадження;

– положення, які регулюють порядок оголошення особи у міжнародний розшук щодо передбачення можливості винесення ухвали про обрання запобіжного заходу підозрюваному за його відсутності за умови оголошення його у державний розшук.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та викладені в роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення КПК України щодо регламентації забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, зокрема статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 29 січня 2018 р. № 22/37-1-15);

– *правозастосовній діяльності* – при проведенні процесуальних дій з особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, а також іншими учасниками кримінального провадження (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 19 січня 2018 р.);

– *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення занять з дисциплін «Кримінальний процес», «Доказування на досудовому розслідуванні», «Судові та правоохоронні органи України», «Актуальні питання

кримінального процесу України», «Проблеми досудового розслідування», «Участь адвоката у кримінальному провадженні», «Кримінально-процесуальне доказування» (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 січня 2018 р., Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 16 січня 2018 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів» (м. Київ, 28 жовтня 2016 р.); «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 09 грудня 2016 р.); «Роль права та закону в громадянському суспільстві» (м. Київ, 10–11 лютого 2017 р.); «Юридична освіта та наука в контексті реалізації державної правової політики» (м. Київ, 19 травня 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (245 найменувань на 27 сторінках) та шести додатків на 38 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 292 сторінки, із них основний текст – 212 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

1.1 Поняття і сутність забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні

Одним із принципів будь-якої правової держави є дотримання прав, свобод та законних інтересів її населення. Не є виключенням з цього правила й забезпечення прав осіб-учасників на досудовому розслідуванні. Встановлення такої системи кримінальної процесуальної діяльності, за якої захист особи, її конституційних прав і свобод є пріоритетним, але при цьому забезпечувалось би ефективне проведення досудового розслідування, є одним із найголовніших напрямів правоохоронної системи України.

Порушення та обмеження прав і свобод особи найчастіше відбувається саме на досудовому розслідуванні, адже уповноважені особи на здійснення досудового розслідування наділені широкими повноваженнями, зокрема можливістю застосування заходів процесуального примусу, які пов'язані з обмеженням прав, свобод та інтересів учасників відповідних процесуальних дій, а тому забезпечення прав учасників кримінального провадження повинно бути пріоритетним напрямом їх діяльності у ході виконання завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Забезпеченню прав осіб у кримінальному провадженні присвятили свої роботи багато вчених, зокрема Ю.П. Аленін, І.В. Басиста, Р.С. Белкін, В.І. Галаган, В.А. Журавель, О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник,

Л.Д. Удалова, С.С. Чернявський, А.В. Шевчишен, В.Ю. Шепітько та ін. При цьому, дослідженням особливостей забезпечення прав осіб, процесуальний статус яких у кримінальному провадженні не визначений, займалися лише окремі вчені.

Так, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 16 листопада 2017 р. № 2213-VIII (далі – Закон № 2213-VIII) [124] до КПК України змінами передбачено нового суб'єкта – «іншу особу, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування», що стало новелою і потребувало додаткового вивчення та аналізу.

У пункті 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України вказано, що «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування – особа, по відношенню до якої (в тому числі її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом» [68].

Для дослідження процесуального статусу цього суб'єкта необхідно дослідити його ознаки, а так як предмет дисертаційного дослідження – забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні тісно торкається цього інституту, аналіз процесуального статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, є обов'язковим.

У Конституції України законодавець щодо регламентації прав і свобод оперує термінами «людина», «громадянин» та «особа» [62].

Взаємовідносини держави та особи, зокрема й у розрізі кримінальної процесуальної діяльності, є дуже гострим показником стану суспільства у цілому.

Аналіз співвідношення держави та особи зумовлює необхідність дослідження змісту та ознак категорій «людина», «особа», «громадянин».

Саме ці поняття розкривають належність такого суб'єкта до відповідних понятійних категорій та визначають його статус.

Важливим питанням юриспруденції є характеристика особи з точки зору її правоздатності, дієздатності та спроможності нести юридичну відповідальність.

Поняття «люди» у Словнику української мови визначається як «суспільні істоти, що являють собою найвищий ступінь розвитку живих організмів, мають свідомість, володіють членороздільною мовою, виробляють і використовують знаряддя праці» [193].

Виходячи з цієї точки зору, поняття людина включає в себе два невід'ємних аспекти: природний та соціальний.

Процес розвитку та еволюції суспільства спричинив виникнення специфічних відносин між суб'єктами, що характеризуються певним рівнем усвідомленості та узгодженості. Саме це зумовлює соціальний характер поняття «людина» та його перетворення на соціально-значиму категорію «особа». Дана категорія визначається щодо певного етапу розвитку людського суспільства. Особа формується на такому етапі його розвитку, коли людина отримує відносну незалежність від природи та повну свободу дій [40].

Особа – людина, яка має історично зумовлений ступінь розвитку, користується правами, що надаються суспільством, та виконує обов'язки, які ним покладаються. Саме соціальний характер категорії «особа» характеризують О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко, характеризуючи її наступні риси:

1. Розумність, тобто здатність мислити та приймати осмислені, а не інстинктивні рішення. Ця ознака зумовлює можливість упорядкування процесу спілкування суб'єктів.

2. Свобода, тобто можливість вибору із встановлених суспільством варіантів поведінки саме того, який найповніше відповідає інтересам особи

та не порушує прав інших суб'єктів, що і забезпечує можливість усвідомленого ставлення суб'єкта до власної поведінки.

3. Індивідуальність, що виявляється у наявності специфічних рис, які виокремлюють особу з маси собі подібних. Саме це надає можливість реально визначити соціальний стан, професію, вік, місце особи в суспільстві.

4. Відповідальність, що характеризується як можливість передбачати результати своїх дій, керувати ними та самостійно нести відповідальність у разі невиконання обов'язків чи порушення прав інших осіб. Ця риса забезпечує певне співвідношення власної поведінки з інтересами суспільства та її самооцінку відповідно до існуючих стандартів [40].

Цивільний кодекс України визначає і встановлює поняття фізичної та юридичної особи, з відповідними їх правами та обов'язками [229].

У зв'язку з тим, що поняття юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законодавцем сформоване у КПК України, доцільно акцентувати увагу на аспекті забезпечення прав саме фізичної особи на досудовому розслідуванні.

Відносини держави та особи у взаємозв'язку одне з одним визначаються поняттям «громадянин», яке відповідно до Словника української мови встановлюється як особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави [191].

Таким чином, еволюція понять «людина», «особа» та «громадянин» визначає не лише відповідні етапи становлення, розвитку, функціонування та вдосконалення суспільства і держави. Наведені категорії надають можливість визначити належність людини до суспільства і держави, охарактеризувати особливості їх статусу та можливості щодо захисту суб'єктивних інтересів [40].

Щодо визначення поняття «права людини» П.М. Рабінович вважає, що під ними необхідно розуміти «певні можливості людини, які необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах,

об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів» [138, с. 12].

Так, О.В. Петришин вказує, що права і свободи людини і громадянина – це «правові можливості (надбання), необхідні для існування і розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів» [39, с. 447].

Ми вважаємо, що зазначені позиції авторів є найбільш слушними, та у ході подальшого дослідження будемо опиратися саме на таке тлумачення цих термінів.

Щодо «законного інтересу особи», то в юридичній науці до цього поняття виник різний підхід.

Д.В. Шилова зазначає, що в більшості випадків категорія «права й законні інтереси» вживається в юридичній літературі як усталена мовна конструкція без указівки на нормативне навантаження окремих її складників. Такий підхід свідчить про змістовну єдність понять «право» і «законний інтерес», але не дає підстав для їх повного ототожнення» [236, с. 57].

Як зазначає І.А. Тітко, що навіть не дивлячись на поширене розуміння словосполучення «права та законні інтереси», як правового кліше, «застосування засобів та способів лінгвістичного дослідження тексту нормативно-правових актів дає можливість ставити питання про розмежування зазначених категорій та наявність відмінностей у їх правовій природі. Підтвердженням такого висновку служить аналіз відповідних законодавчих положень, де про суб'єктивне право і законний інтерес йдеться як про відокремлені категорії, наприклад: «стосується прав, свобод чи інтересів особи» (ч. 2 ст. 24 КПК); «права та законні інтереси» (ч. 3 ст. 223 КПК) тощо. Отже, правотворець веде мову про «законний інтерес» як про категорію, що існує паралельно із суб'єктивними правами, але, як і останні, є об'єктом гарантування та захисту з боку держави» [213, с. 22].

О.В. Малько та В.В. Субочев вказують, що законний інтерес – це відображена в об'єктивному праві або така, що впливає з його загального змісту та певною мірою гарантована державою юридична дозволеність, яка знаходить своє відображення у прагненні суб'єкта користуватися певним соціальним благом, а також за необхідних умов звертатися за захистом до компетентних структур – з метою задоволення власних інтересів, що не суперечать загальнодержавним [86, с. 73].

При цьому, на думку М.М. Параскеєва, головна відмінність між суб'єктивним правом і законним інтересом полягає у тому, що «на відміну від суб'єктивного права, законному інтересу не кореспондує чий-небудь обов'язок задовольнити останній чи сприяти його реалізації, однак ніхто не вправі заборонити особі діяти заради здійснення своїх устремлінь, що відповідають праву» [111, с. 27].

Системний аналіз положень ст. 3 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями ст. 2 КПК України свідчить, що законодавець оперує такими термінами, як «охорона», «захист», «забезпечення». Водночас встановлення співвідношення між собою понять «захист», «охорона» та «забезпечення» не є предметом нашого дослідження, і явно виходить за його межі.

Відповідно до Словника української мови слово «забезпечувати» має значення як постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [192].

О.Г. Данільян зазначає, що поняття «забезпечення прав» розглядається у двох значеннях: по-перше, як діяльність державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян щодо здійснення своїх функцій, компетенцій, обов'язків з метою створення оптимальних умов для неухильного виконання правових приписів та правомірної реалізації прав і свобод; по-друге, як підсумок такої діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян» [28, с. 89].

Науковець Г.В. Сім вказує, що основний зміст охорони прав і свобод громадянина, відносно діяльності ОВС, включає в себе профілактику, попередження їх порушень, виявлення та нейтралізацію загроз основним правам і свободам, припинення протиправних на них посягань [186, с. 24]. Для другого розуміння є відповідне слово – «забезпеченість», що змушує вживати термін «забезпечення прав» тільки в першому значенні.

При цьому В.Ю. Мельников стверджує, що забезпечення прав та свобод людини у кримінальному процесі – це діяльність слідчого, дізнавача, прокурора, суду, спрямована на створення оптимальних умов для реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального судочинства [89, с. 12].

Виходячи з цього, безумовними елементами процесу забезпечення прав є гарантування, дотримання, реалізація, охорона, захист, так як кожне з цих понять є, водночас, елементом самого процесу «забезпечення», і окремими діями, спрямованими на утвердження прав особи як найвищої цінності правової держави.

Проведеним аналізом думок учених можна сказати, що забезпечення прав особи – це правова доктрина, згідно з якою особа, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, прокурор зобов'язані надати усім учасникам процесуальних дій у кримінальному провадженні можливість належної реалізації їх прав, які визначені законом.

При цьому, сутністю забезпечення права є взаємозв'язок елементів щодо гарантування, дотримання, реалізації, охорони, захисту основоположних прав, свобод та законних інтересів учасників процесуальних дій.

До того ж неможливо говорити про поняття та сутність іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, без дослідження кола осіб, які в нього входять, а розширене його тлумачення законодавцем викликає деякі проблеми правозастосування.

Так, КПК України містить вичерпний перелік учасників кримінального провадження під час проведення досудового розслідування, серед яких сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник. Також КПК України встановлює права та обов'язки кожного з них [68].

Проте, виходячи з практики застосування положень КПК України під час процесуальних дій у ході проведення досудового розслідування, виникає низка проблем щодо дотримання прав та свобод як цих учасників кримінального провадження, так і інших, процесуальний статус яких КПК України не визначено, але щодо них, наприклад, уповноваженими особами органів досудового розслідування фактично здійснюється кримінальне розслідування.

У кримінальному провадженні відлік часу, з якого особа може вважатися підозрюваною, на думку Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), починається з моменту висунення обвинувачення в широкому розумінні цих слів. Тобто в цей строк включається й арешт особи, і початок слідства, коли особу притягують як підозрювану, і повідомлення про кримінальне переслідування, й «інші дії, що мають на увазі схожі твердження і що істотно впливають на становище підозрюваного» (справа «Екле проти ФРН»). У пункті 253 рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» йдеться: «Суд зазначає, що момент, з якого ст. 6 починає застосовуватись до «кримінальних» питань, залежить від

обставин справи. Провідне місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає Суд віддавати перевагу «сутнісній», а не «формальній» концепції «обвинувачення», про яке йдеться у п. 1 ст. 6 (див. п. 62 рішення ЄСПЛ від 18 січня 2007 року у справі «Шубінський проти Словенії»)» [218]. Такі проблеми щодо визначення моменту, відколи особу можна вважати «запідозреною» у вчиненні кримінального правопорушення, залишаються актуальними і нині.

Адже визнання і юридична захищеність прав і свобод людини і громадянина вважаються головною ознакою правової держави, саме на фундаменті прав і свобод людини і громадянина засновуються та функціонують інститути правової, демократичної, соціальної держави [38, с. 446].

Як слушно зазначає В. Т. Малярєнко, кримінально-процесуальні механізми захисту прав і свобод людини і громадянина є основним змістом національного публічно-змагального процесу, який формується [85, с. 8].

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочати розслідування [68].

Так, під час безпосереднього внесення відомостей до ЄРДР за відповідною заявою, слідчий, прокурор у короткому викладі обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела (відповідно до вимог п. 4 ч. 5 ст. 214 КПК України), у випадку наявності інформації зазначає конкретну особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Найчастіше це відбувається під час реєстрації невеликої тяжкості злочинів, як наприклад, замаху на таємне викрадення чужого майна

(крадіжка із супермаркету), шахрайства (заволодіння грошовими коштами, наданими у позику від однієї фізичної особи іншій), використання підробленого офіційного документа (надання підробленої довідки про доходи фізичною особою при отриманні кредитних коштів у банківській установі) тощо, коли особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, зазвичай відома заявнику, а її анкетні дані є відомими, і останній викладає ці дані у своїй заяві.

У подальшому органами досудового розслідування щодо останньої проводиться збирання, перевірка та оцінка доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, вживаються заходи, спрямовані на збирання достатніх доказів причетності цієї особи до вчинення злочину для того, щоб оголосити у подальшому конкретній особі про підозру. Сторона обвинувачення проводить процесуальні дії та приймає процесуальні рішення, спрямовані на встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК України.

До іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, у кримінальному провадженні застосовується затримання, відносно її майна вживаються заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове вилучення майна, тимчасовий доступ до речей та документів тощо), вона залучається до проведення слідчих (розшукових) дій (пред'явлення особи для впізнання, обшук, огляд), щодо неї проводяться негласні слідчі (розшукові) дії (аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо).

При цьому, процесуального статусу цієї особи у кримінальному провадженні КПК України, до моменту офіційного повідомлення її про підозру, фактично як «особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування» не визначено.

Відповідно, будь-якими процесуальними правами та обов'язками у цьому кримінальному провадженні вона не наділена, що, своєю чергою,

унеможливиює ефективне здійснення її права на захист. Аналогічні порушення мають місце й у юридичних осіб, щодо яких проводяться вказані процесуальні дії.

Так, особи, процесуальний статус яких не визначено, і щодо яких здійснюється досудове розслідування та вживаються заходи кримінального процесуального примусу, позбавлені можливості здійснення захисту своїх прав у законом визначеному порядку. Вони не мають можливості подачі до органів досудового розслідування доказів, які б підтверджували невинуватість у вчиненні злочину чи пом'якшували покарання, а також тих прав, якими б вона скористалась для їх збирання будучи у статусі підозрюваного.

Усі клопотання від цієї особи не будуть розглядатися органом досудового розслідування на підставі того, що відповідно до ст.ст. 220–221 КПК України суб'єктами подачі їх є виключно сторона захисту, потерпілий і його представник чи законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Відповідно, стороною захисту є підозрюваний, обвинувачений, їх законні представники, виправданий, засуджений та захисник. Тобто, процесуальних прав особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, може набути тільки після вручення їй письмового повідомлення про підозру.

Якщо ця особа матиме намір оскаржити будь-яке рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора, то суд також не зможе розглянути цю скаргу з аналогічних підстав.

При цьому, як влучно зауважує О.І. Коровайко у своєму дисертаційному дослідженні, що важливою і, водночас, невід'ємною складовою сучасного кримінального судочинства є правові засоби, завдяки яким відбувається реалізація його завдань, у тому числі й в частині охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Такими засобами виступають відповідні гарантії. Їх запровадження обумовлюється сутністю одного з ключових напрямів функціонування

демократичної, соціальної, правової держави – утвердженням і забезпеченням прав і свобод людини як головного обов'язку держави, зокрема, щодо сфери вирішення спорів між суб'єктами права у кримінально-правовій сфері [63, с. 140].

Реалізація прав і обов'язків суб'єктів кримінального судочинства здійснюється шляхом їх діяльності. Ця діяльність є важливою гарантією забезпечення прав та інтересів учасників процесу. Важливо зазначити, що вказана діяльність спрямована на виконання функцій, властивих кримінальному процесу, оскільки ці функції найчастіше визначають як вид, напрям кримінально-процесуальної діяльності [102, с. 73].

Тобто, чітке визначення прав і обов'язків усіх суб'єктів у кримінальних процесуальних правовідносинах є запорукою становлення правової держави.

Закон № 2213-VIII деякою мірою урегулював ці положення, та інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, має право на оскарження розумності строків, визначених ст. 308 КПК, та інших дій, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України [124].

При цьому, хочемо зауважити, що, з одного боку, роз'яснення кола осіб, які входять до поняття іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, є досить розширеним, але при цьому, з іншого боку, – воно є дуже загальним і неконкретизованим. Під цей критерій підпадають особи, щодо яких проводиться досудове розслідування; особи, які присутні під час проведення обшуку у приміщенні; особи, щодо яких проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, та ін. Щодо відсутності чіткої інформації про коло суб'єктів, які входять у поняття іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, висловили свою думку 48 % слідчих та 44 % адвокатів, при цьому 35 % та 30 % респондентів, відповідно, висловилися про те, що вони не повною мірою розуміють коло суб'єктів, які входять у це поняття.

Проте, через занадто розширене законодавцем тлумачення цього суб'єкта, надане у п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України (особа, стосовно якої (в

тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом), до таких осіб можна віднести й усіх інших учасників кримінального провадження, які визначені КПК України. Адже по суті будь-яка особа, яка має хоч яке-небудь відношення до кримінального провадження, є учасником кримінальних процесуальних правовідносин (той же потерпілий, свідок, підозрюваний).

Всі ці особи мають різні права та обов'язки, а тому вважаємо, що законодавець повинен був детальніше визначити процесуальний статус іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, шляхом визначення чіткого переліку суб'єктів кримінальних процесуальних відносин, які входять у це поняття, і встановити у п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України, що «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування – особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування; особа, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії; власник житла чи іншого володіння, де проводиться обшук; особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні під час обшуку, але не є його власником; володілець тимчасово вилученого майна; володілець тимчасово вилучених речей та документів; третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, за умови відсутності у них іншого процесуального статусу в кримінальному провадженні».

Невизначеність у КПК України чіткого процесуального статусу особи, відносно якої фактично здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення, не відповідає належному рівню забезпеченості прав і свобод особи на досудовому розслідуванні у правовій державі, вже досліджувалася автором у попередніх роботах [91]. При цьому, варто зауважити, що визначення конкретних критеріїв, які входять у поняття «особи без статусу», а також її прав та обов'язків є невід'ємною умовою закріплення її у кримінальному процесі, адже неоднозначне тлумачення термінів призведе лише до нових колізій та маніпуляцій сторін на досудовому розслідуванні.

Виокремлення з поняття «іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування», яке є більш широким за своїм змістом, поняття «особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування» буде важливим кроком у становленні прав усіх учасників кримінального провадження. Таку думку підтримало 88 % опитаних адвокатів та 78 % слідчих.

Тому, з метою усунення недоліків щодо обмеження прав і свобод фактичних учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні пропонуємо § 5 «Інші учасники кримінального провадження» Глави 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» КПК України доповнити ст. 64-1 «Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування». Чинні ст. 64-1 «Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження» та ст. 64-2 «Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» пронумерувати 64-3 та 64-4 відповідно. Запропоновану статтю викласти у такій редакції:

«1. Особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, є фізична особа, відомості щодо якої внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення як окремого суб'єкта кримінальних процесуальних відносин, наділити її відповідними правами та обов'язками.

2. Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, має право:

1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення щодо неї здійснюється досудове розслідування;

2) отримувати від органу, який проводить досудове розслідування, відомості про факт здійснення досудового розслідування відносно неї;

3) користуватись послугами адвоката на підставах і в порядку, визначеному цим Кодексом;

4) подавати речі та документи, які підлягають приєднанню до матеріалів досудового розслідування як речового доказу та врахуванню під час проведення досудового розслідування;

5) оскаржувати рішення слідчого, прокурора у випадках, передбачених цим Кодексом;

б) отримувати на письмовий запит інформацію про закінчення досудового розслідування.

3. Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, зобов'язана:

1) з'являтися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді та суду;

2) давати чи відмовитись від надання свідчень щодо відомих їй обставин, які є предметом здійснення досудового розслідування.».

Також пропонується внести зміни до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України та викласти її у такій редакції: «учасники кримінального провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник і законний представник, цивільний відповідач та його представник, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;».

З метою забезпечення на належному рівні прав і свобод неповнолітніх та осіб, дієздатність яких є обмеженою, у разі здійснення досудового розслідування щодо них, цей же параграф доповнити ст. 64-2, яку викласти у наступній редакції: «Законний представник особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування», яку викласти у такій редакції:

«1. Якщо особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, її процесуальними правами користується законний представник.

2. Питання участі законного представника особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні, регулюється згідно з положеннями ст. 44 цього Кодексу.».

Крім того, така особа повинна мати процесуально закріплене право на адвоката, який матиме можливість дійсно на професійному рівні здійснювати захист і надавати правову допомогу такій особі.

Сутність права на правову допомогу слід розкривати як гарантовану державою особі можливість отримати «адвокатську допомогу, якщо без такої допомоги неможливо забезпечити практичну реалізацію права на судовий розгляд», зокрема безкоштовно, а її зміст утворюють відповідні дії правового характеру, що спрямовані на реалізацію і захист прав, свобод та законних інтересів особи. Якщо врахувати те, що суб'єктивне право особи – це гарантована правом міра можливої або дозволеної її поведінки, а до суб'єктивних прав належать фундаментальні демократичні права і свободи особи [38, с. 345].

Влучно зазначає М. В. Стаматіна, яка правову допомогу визначає як гарантовану державою діяльність відповідних спеціалістів щодо надання правових послуг на безоплатній основі, спрямованих на реалізацію та захист прав, свобод, законних інтересів осіб, які звернулися за допомогою [199, с. 136].

О. П. Кучинська вказує, що учасники кримінального провадження, незалежно від процесуального статусу, повинні мати реальну можливість вільного вибору форм поведінки в межах чинного законодавства, бути захищеними від будь-яких незаконних обмежень їх індивідуальної свободи, фізичної та психічної недоторканності [74, с. 11].

З метою належної реалізації права на правову допомогу усіх учасників кримінального провадження О. І. Коровайко запропонував доповнити КПК України ст. 12-1 із назвою «Правнича (правова) допомога у кримінальному провадженні», зазначивши, що під час кримінального провадження його учасникам повинна бути забезпечена можливість отримати правничу (правову) допомогу, яка надається в порядку і на підставах, встановлених законом. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої (правової) допомоги безоплатно [63, с. 216].

О. І. Коровайко пропонує КПК України доповнити ст. 12-1 із назвою «Правнича (правова) допомога у кримінальному провадженні»:

«1. Під час кримінального провадження його учасникам повинна бути забезпечена можливість отримати правничу (правову) допомогу, яка надається в порядку і на підставах, встановлених законом.

2. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої (правової) допомоги безоплатно.

Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу.

3. Для надання професійної правничої (правової) допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом.

4. Витрати учасників судового процесу на професійну правничу (правову) допомогу відшкодовуються в порядку, визначеному законом» [63, с. 216].

Таке формулювання забезпечення права на правову допомогу, незалежно від того, чи набула особа процесуального статусу у кримінальному провадженні, є найбільш доцільним, що ми підтримуємо повністю.

До того ж, закріплення такого суб'єкта, як «особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування», зумовлює й приведення у

відповідність і норм законодавства, які регулюють порядок реєстрації кримінального провадження, тому пропонується внести низку змін до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, які викладені у Додатку А.

На необхідність введення до КПК України поняття особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вказував і Д. О. Шумейко. До такого висновку він дійшов при розгляді питання щодо порядку правомірного проведення освідування особи, у якої вилучаються грошові кошти після їх вручення, адже провести цю процесуальну дію можна виключно щодо визначеного кола суб'єктів, зокрема підозрюваного, але на момент проведення освідування ця особа такого процесуального статусу немає [238, с. 126]. Про це ж зазначає С. С. Клочуряк [51, с. 84].

Цієї теми також торкалися при дослідженні підстав і порядку оскарження початку досудового розслідування О.В. Баганець та О.Г. Русанова [8; 9; 183].

Необхідність запровадження нового суб'єкта у кримінальний процес обумовлена й потребами судової практики.

Так, під час розгляду справи № 800/73/17 Верховний Суд України 23 квітня 2018 р. скасував постанову Вищого адмінсуду України від 03 квітня 2017 року, який визнав незаконним рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо судді Вищого господарського суду А. Ємельянова про те, що останній подав документи на участь у конкурсі на посаду судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. 08 лютого 2017 року Вища кваліфікаційна комісія допустила його до проходження кваліфікаційного оцінювання і зупинила саме оцінювання «до набрання законної сили вироком суду або припинення кримінального провадження № 42013110000001050». У ході судового розгляду Судом відхилилися доводи позивача про відсутність у Вищої кваліфікаційної комісії суддів України підстав для зупинення проведення кваліфікаційного оцінювання відповідно до положень частини сьомої ст. 84 Закону України «Про судоустрій і статус

суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII через відсутність у чинному законодавстві України поняття «порушення кримінального провадження» та легального визначення такого статусу, як «особа, щодо якої порушено кримінальне провадження» [140].

Цей приклад показує, що, можливо, за наявності такого суб'єкта у кримінальному процесі, доводи сторони були б враховані, і рішення у цій справі було б іншим.

Крім того, необхідність введення нового окремо визначеного суб'єкта обґрунтовується наступним.

Практика органів досудового розслідування на початковому етапі їх діяльності після вступу в силу КПК України 2012 року склалася таким чином, що не відповідає належному забезпеченню прав та свобод особи вже з самого початку проведення досудового розслідування – з моменту реєстрації кримінального провадження до ЄРДР. Причина цього – невиконання вимог ст. 110 КПК України.

Для прикладу, норми КПК України 1960 р. передбачали існування інституту порушення кримінальної справи, яка була стадією кримінального процесу. Позиції науковців щодо доцільності наявності такої стадії та взагалі такого процесуального рішення розійшлися. Так, В.С. Зеленецький зазначає, що стадія порушення кримінальної справи та її результат у формі постанови є недоцільним у сучасному кримінальному процесі [44, с. 15]. Аналогічно, Ю.М. Грошевий, Е.О. Дідоренко, Б.В. Розовський ставлять під сумнів доцільність існування цієї стадії й висловлюються за те, щоб дослідити питання про її виключення з норм кримінального процесуального законодавства України та встановлення повноцінного розслідування з моменту надходження заяви про злочин [25].

З цього приводу Ю.П. Аленін зауважує, що у діяльності правоохоронних органів однією з найбільш складних є проблема диференційного підходу до вирішення заяв і повідомлень про злочини, оскільки загальна кількість відповідних звернень громадян та юридичних

осіб щороку збільшується, а механізм їх перевірки так і досі належним чином не врегульований. Під час подальшого вдосконалення положень ст. 214 КПК України необхідно законодавчо передбачити можливість перевірки заяв і повідомлень; передбачити обов'язок службових осіб приймати процесуальне рішення шляхом винесення постанови слідчим чи прокурором про початок досудового розслідування чи про відмову в цьому; визначити обставини, що виключають досудове розслідування; передбачити право на оскарження до прокурора і слідчого судді рішень про початок досудового розслідування або про відмову в ньому [3].

Аналогічної думки дотримується О.Ю. Татаров, який зазначає, що необхідно передбачити право на оскарження внесення слідчими, прокурорами відомостей до ЄРДР про обставини, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, тобто містять склад злочину. Доцільним буде зобов'язати слідчого, прокурора складати постанову про внесення даних до ЄРДР, у якій необхідно описати обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення як підстав для відкриття кримінального провадження. Така постанова на вимогу повинна вручатись учасникам кримінального провадження, які в подальшому зможуть оскаржити її в порядку, передбаченому ст. 303 КПК України, щодо наявності обґрунтованих підстав для початку досудового розслідування [203]. З останніми твердженнями ми погоджуємося, але вважаємо за необхідне додатково звернути увагу на певні обставини, досліджені цим ученим в інших працях. О.Ю. Татаров вважає слушним виносити саме постанову про початок досудового розслідування, а не про внесення відомостей до ЄРДР, як процесуального рішення слідчого за наявності відповідних обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, що ми підтримуємо та обґрунтовуємо наступним.

Як зазначалося вище, слідчий, прокурор зобов'язаний за наявності відповідних підстав внести відомості до ЄРДР та розпочати досудове розслідування.

При цьому, прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР за наявності обставин, які свідчать про ознаки кримінального правопорушення, є нічим іншим як процесуальним рішенням відповідного суб'єкта органу досудового розслідування (хоча і безальтернативним). З огляду на нормативні приписи ст. 110 КПК України, що рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови, внесення відомостей до ЄРДР повинно бути викладене не тільки шляхом введення певної інформації в автоматизовану базу даних, а саме у письмовій формі процесуального рішення на стадії досудового розслідування, яке приєднується до матеріалів провадження, процесуального документа – постанови про початок кримінального провадження.

Проте, імперативних вимог щодо цього у КПК України не зазначено, і практичні підрозділи у ході проведення досудового розслідування та формування матеріалів кримінального провадження приєднують до них виключно Витяг з ЄРДР.

Доцільно зауважує В.О. Навроцький, що, приймаючи процесуальне рішення про початок досудового розслідування, необхідно здійснити попередню правову кваліфікацію, тобто оцінку діяння, яке заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду та характеризується рисами кримінальної протиправності, що полягає у визначенні того, якою статтею (частиною, пунктом статті) Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачене це діяння [101, с. 18]. На момент початку досудового розслідування необхідно встановити ознаки, що відносяться до об'єкта й об'єктивної сторони певного складу кримінального правопорушення [35, с. 14; 49, с. 109]. Іншими словами, перед внесенням відомостей до ЄРДР слідчому, прокурору необхідно встановити відповідні приводи та підстави.

Крім того, у ході проведення досудового розслідування слідчий, прокурор, відповідно до технічних можливостей автоматизованої бази, може безперешкодно вносити зміни до інформації про кримінальне правопорушення, яке вже зареєстроване в ЄРДР. Підстави таких змін можуть

бути різними – встановлення нових обставин під час розслідування, які необхідно відобразити у короткому викладі обставин вчинення кримінального правопорушення, перекваліфікація злочину тощо. При цьому, факт внесення змін до ЄРДР не реєструється ані в самій електронній базі даних, ані у матеріалах кримінального провадження відповідним процесуальним рішенням уповноваженої особи.

Одна справа, коли такі зміни вносяться з метою уточнення фабули кримінального провадження, але нерідко такі зміни є настільки кардинальними, що орган досудового розслідування, внівши зміни, в один момент продовжує розслідувати зовсім інший злочин, а не той, який реєструвався на підставі ст. 214 КПК України спочатку. Наприклад, коли за недоведеністю вчинення особою прийняття неправомірної вигоди (ст. 368 КК України), сторона обвинувачення замість того, щоб закрити кримінальне провадження у порядку ст. 284 КПК України та розпочати нове, просто перекваліфіковує її дії на шахрайство (ст. 190 КК України) та продовжує досудове розслідування цього ж кримінального провадження відносно цієї особи. Такі дії є неприпустимими і суперечать засадам кримінального провадження. У такому разі кримінальне провадження підлягає закриттю, і до ЄРДР повинні бути внесені відомості про інший факт вчинення кримінального правопорушення.

Необхідність належного оформлення внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке вже зареєстроване в ЄРДР, обумовлена наступним.

Як показує практичний досвід дисертанта, слідчі судді апеляційного суду міста Києва часто під час розгляду клопотань слідчих, прокурорів щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій вимагають, щоб у Витязі з ЄРДР, у короткому викладі обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела, містилися повні анкетні дані та дата

народження осіб, відносно яких ці процесуальні дії будуть проводитися, та відомості щодо їх причетності до вчинення злочину.

Іноді такі ж непередбачені КПК України вимоги слідчі судді суду першої інстанції ставлять під час розгляду клопотань щодо проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Наприклад, під час розгляду клопотання про проведення обшуку, слідчі судді часто вимагають у слідчого, прокурора зазначення у Витязі з ЄРДР анкетних даних особи (юридичної особи з відповідними даними з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України), у якої є намір провести обшук, та її причетність до вчинення кримінального правопорушення.

Така «негласна» вимога слідчих суддів, безумовно, суперечить вимогам КПК України до подачі клопотань, але, певною мірою, є раціональною та убезпечує слідчого суддю від безпідставного прийняття рішення про можливість втручання в особисте життя осіб, коли недобросовісні працівники правоохоронних органів намагаються здійснити незаконний доступ до інформації про особу і втручання є невиправданим.

При цьому, зазначення вказаних вище даних іноді викликає як незручності для органу досудового розслідування, так і реальні проблеми.

Досить неправомірна, хоча іноді й вимушена, ситуація, коли слідчий, прокурор вносить відомості про фігурантів справи до ЄРДР, роздруковує Витяг, який буде додаватися до відповідного клопотання разом з матеріалами, які його обґрунтовують, і після цього, з об'єктивних причин конспірації та нерозголошення даних досудового розслідування стороннім особам, адже доступ до ЄРДР має велика кількість «сторонніх» осіб (керівники слідчих підрозділів, прокуратури, у тому числі вищого рівня), прибирає з ЄРДР раніше введені дані.

До того ж, автоматизована база ЄРДР дозволяє, згідно зі своїми технічними можливостями, введення обмеженої кількості, не більше

4000 символів (літер та розділових знаків) у короткому викладі обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Тобто, у разі необхідності проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо значної кількості осіб, або проведення обшуків у багатьох суб'єктів підприємницької діяльності, наприклад, під час розслідування злочину щодо створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона (за ст. 205 КК України), сторона обвинувачення технічно не може внести усі відомості щодо осіб, відносно яких фактично проводиться досудове розслідування. Уповноваженим особам доводиться вносити відомості до ЄРДР спочатку щодо одних фігурантів чи підприємств, а потім щодо інших, щоб задовольнити нічим не передбачені, але досить обґрунтовані вимоги слідчих суддів.

У подальшому, вказані зміни та доповнення до бази ЄРДР нічим не фіксуються, хоча по своїй суті також є рішеннями уповноважених осіб органів досудового розслідування, і повинні оформлюватися у вигляді постанови. Тобто, в один момент особа, щодо якої проводиться досудове розслідування, існує, про неї є відповідні відомості у ЄРДР, а в інший – такі дані ніде не відображені. Усунути цю проблему може покладення обов'язку на слідчого прокурора виносити постанову про внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке зареєстроване до ЄРДР, а також відображення у «Руху провадження» автоматизованої бази ЄРДР внесення змін до зареєстрованого кримінального правопорушення з деталізацією дій, які були проведені користувачем цієї бази (Додаток А).

Відсутність чіткої законодавчої вимоги щодо винесення постанови про початок кримінального провадження при внесенні відомостей до ЄРДР, а також внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке зареєстроване до ЄРДР, є негативною не тільки для особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування, та підозрюваного, а й щодо заявника та потерпілого, що виявляється у наступному.

Так, практичні підрозділи НПУ у разі надходження заяв, які не містять у собі ознак кримінального правопорушення (або зміст не повністю вказує їх на наявність), оформлені не відповідно до чинного законодавства (анонімні звернення, без зазначення адреси проживання, не підписані тощо), здійснюють перевірку цих заяв у рамках Закону України «Про звернення громадян» [134].

Після проведення перевірки та у випадку відсутності підстав для внесення відомостей до ЄРДР, уповноважена особа складає відповідний висновок, який затверджується керівником підрозділу та направляється заявнику (у разі зазначення відповідних даних).

Звісно, у будь-якому разі цю бездіяльність керівника підрозділу можна оскаржити до суду у порядку ст. 303 КПК України, та зобов'язати внести відповідні відомості до ЄРДР за рішенням слідчого судді.

Відповідно до статистики, до слідчих суддів у 2017 році надійшло 95 004 скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування. При цьому, 74 452 з них саме на бездіяльність слідчого, прокурора, у тому числі, пов'язану з невнесенням відомостей до ЄРДР [228].

До того ж, є випадки, коли особа, після подачі заяви про вчинення кримінального правопорушення, отримує від посадової особи відповідного органу (керівника), де розглядалася заява, повідомлення про проведення перевірки за фактами, викладеними у заяві у рамках розгляду звернення в порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян». Її інформують про те, що відомості до ЄРДР не вносилися, у зв'язку з відсутністю у її заяві обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину.

Заявник оскаржує це рішення до слідчого судді в порядку ст. 303 КПК України щодо бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення. Слідчий суддя ж відмовляє у розгляді скарги на підставі того, що керівник

територіального органу не уповноважений вносити відомості до ЄРДР, а також того, що фактично заявник оскаржує не рішення про невнесення до ЄРДР, а саме повідомлення, з якого йому стало відомо про даний факт.

Так, слідчий суддя Дружківського міського суду Донецької області ухвалою у справі № 229/42/15-к від 16 січня 2015 р. відмовив у задоволенні скарги за таких обставин: 06 грудня 2014 р. громадянин ОСОБА_1 надіслав рекомендованим листом заяву про вчинення злочину робітниками Приватбанку, яку органи внутрішніх справ отримали 12 грудня 2014 р. Оперативний працівник, який розглядав заяву, повідомив заявника про відсутність складу злочину. 25 грудня 2014 р. ОСОБА_1 звернувся до начальника міліції м. Дружківка, щоб йому надали процесуальне рішення у справі та ознайомили з матеріалами, але йому у цьому було відмовлено, що і стало підставою звернення особи з відповідною скаргою.

Проте, всупереч фактичним обставинам, які зумовили звернення особи до слідчого судді, останній відмовив у задоволенні скарги з тих підстав, що, на його думку, скаргу подано на невнесення процесуального рішення, що, своєю чергою, не входить до вичерпного переліку випадків оскарження на стадії досудового розслідування [143].

Ця проблема звісно вже знайшла своє відображення в Узагальненні судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ (далі – ВССУ) за 2015 рік «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування», згідно з якою предметом аналізованого виду оскарження є бездіяльність, а не конкретна дія чи рішення, які вчиняються конкретним суб'єктом, то скаржник на момент звернення зі скаргою об'єктивно може не володіти інформацією стосовно того суб'єкта, чий дії він фактично оскаржує. Із цих підстав недоцільно відмовляти у відкритті провадження в разі некоректного визначення суб'єкта, бездіяльність якого оскаржується [219].

Така практика підрозділів НПУ є негативною та не є такою, що забезпечує на належному рівні права осіб на досудовому розслідуванні, особливо у разі, коли уповноваженими особами умисно приховується факт вчинення кримінального правопорушення.

Крім того, частими є випадки, коли органи досудового розслідування при внесенні відомостей до ЄРДР умисно вносять відомості про вчинення кримінального правопорушення за статтею КК України, яка передбачає відповідальність за менш або більш тяжкий злочин, що, безумовно, має негативний вплив на усіх учасників кримінального провадження.

Це відбувається як за об'єктивних причин (відсутність підтверджених збитків у майнових злочинах), так і за суб'єктивних (неможливість подальшого проведення деяких негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у кримінальних правопорушеннях невеликої або середньої тяжкості), наприклад, при документуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, сторона обвинувачення умисно зазначає, що дії були поєднані з вимаганням неправомірної вигоди для того, щоб зареєструвати кримінальне провадження за ч. 3 цієї статті.

Заявники наразі можуть оскаржувати слідчому судді лише факт невнесення відомостей, а не їх попередню правову кваліфікацію.

У практичній діяльності дисертанта була ситуація, коли одним із управлінь поліції Національної поліції (далі – НПУ) у м. Києві було отримано заяву щодо неправомірних дій службової особи про прохання надати неправомірну вигоду за вчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, дії з використанням наданого службового становища. За укладання з фізичною особою-підприємцем договору оренди нежитлових приміщень ця службова особа прохала надати їй неправомірну вигоду у сумі, еквівалентній вартості оренди, а саме 10 000 грн щомісячно. Відповідно до ст. 368 КК України дії такої особи повинні були кваліфікуватися за ч. 1 цієї статті. Проте, слідчий, розуміючи що для документування такого виду злочину та

збирання доказів необхідно проводити низку таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо, умисно вніс відомості до ЄРДР за ч. 3 ст. 368 КК України, вказавши, що дії службової особи були поєднані з вимаганням неправомірної вигоди. Після проведення комплексу всіх процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів, вилучення помічених спеціальною хімічною речовиною «Промінь-1» грошових коштів, кримінальне провадження було перекваліфіковано за ч. 1 ст. 368 КК України, за якою у подальшому цій службовій особі і було повідомлено про підозру.

При цьому, права осіб, які подали заяву про вчинення кримінального правопорушення, а також осіб, щодо яких проводиться досудове розслідування, не дотримуються. Наприклад, перші – не можуть оскаржити кваліфікацію кримінального правопорушення, коли вартість викрадених грошових коштів чи ювелірних виробів не підтверджена підтверджуючими документами. Другі – не можуть оскаржити факт проведення щодо них негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ст. 260 КПК України, під час документування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, передбаченого ст. 309 КК України.

На сьогодні ж можливість оскарження процесуальних рішень щодо внесення відомостей до ЄРДР, щодо проведення цих дій відносно конкретної особи під час досудового розслідування, внесення змін до автоматизованої електронної бази ЄРДР не передбачено ст. 303 КПК України. Крім цього, невнесення постанови про початок кримінального провадження ще більше унеможлиблює оскарження відповідного процесуального рішення органу досудового розслідування чи прокурора хоча б керуючись загальними засадами кримінального провадження (ст. 7 КПК України) та Конституцією України (ст. 59), що порушує право на захист особи, інтереси якої можуть торкатися [90].

Виходячи з цього, з метою приведення у відповідність норм КПК України та точного виконання органами досудового розслідування вимог кримінального процесуального законодавства України, пропонується ч. 1 ст. 214 викласти у такій редакції: «Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний оформити процесуальне рішення відповідно до вимог цього Кодексу у вигляді постанови про початок кримінального провадження, внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.».

Крім того, з метою відображення слідової інформації редагування даних у автоматизованій базі ЄРДР, необхідно доповнити ст. 214 ч. 5-1) наступного змісту: «У разі внесення уповноваженою особою змін до відомостей, передбачених частиною п'ятою цієї статті, до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо зареєстрованого кримінального правопорушення, це процесуальне рішення викладається відповідно до вимог ст. 110 цього Кодексу.».

З метою конкретизації внесення відомості до ЄРДР, які передбачені частиною п'ятою ст. 214 КПК України, що стосуються особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування, а також з метою узгодження норм КПК України, приведення їх у відповідність до Конституції України та забезпечення прав усіх осіб, які є учасниками кримінального провадження, пропонується доповнити вказану норму пунктом 4-1), який викласти у такій редакції: «анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку

вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;».

Постанова про початок кримінального провадження повинна також мати чітко визначений зміст. Тому ст. 214 вважаємо за необхідне доповнити ч. 9, яку викласти у такій редакції: «У постанові про початок кримінального провадження зазначається:

1) дата надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) за наявності анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

6) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

7) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

8) інші обставини, що мають значення у кримінальному провадженні.».

З метою дотримання прав і свобод особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування, та надання можливостей дієвої їх реалізації необхідно доповнити ст. 214 КПК України ч. 10, яку викласти у такій

редакції: «За письмовим запитом особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування, копія постанови про початок кримінального провадження у 3-денний термін повинна бути їй вручена чи направлена відповідно до вимог цього Кодексу.».

Відповідні зміни потрібно внести і до «Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», щоб мати змогу забезпечити технічну можливість для такого внесення (Додаток А).

Одночасно неможливо вести мову про забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні без урахування особливостей щодо можливості оскарження дій та рішень представників владних повноважень, яке іноді неможливо здійснити через прогалини у законодавстві.

Кримінальний процесуальний кодекс України також містить деякі колізії щодо практичного застосування норм стосовно оскарження рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, право на що регламентовано п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України.

Проблематика оскарження висвітлювалася у роботах Д. М. Валігури, Т. В. Корчевої, І. М. Одинцової, М. М. Ольховської, В. О. Попелюшка, С. О. Пшенічка, А. Р. Туманянц, Т. О. Чорноморець, О. Г. Яновської та низки інших учених.

Так, клопотання сторони захисту, потерпілого та його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання саме будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

При цьому, як вказувалося вище, законодавець не надав тлумачення поняття «процесуальні дії» у КПК України. Про неможливість здійснення слідчому, прокурору досудового розслідування, при цьому забезпечуючи на належному рівні права та свободи усіх учасників кримінального

провадження, за відсутності роз'яснення цієї дефініції висловили свою думку 91 % опитаних респондентів.

Ю. М. Чорноус вважає, що під час розслідування злочину слідчий здійснює: 1) процесуальні дії – усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи; 2) слідчі дії, що виконують функції збирання, дослідження, оцінювання й використання доказів; 3) розшукові заходи; 4) організаційні заходи, що спрямовані на забезпечення проведення процесуальних, слідчих і розшукових дій [230, с. 7–8].

На думку Ю. М. Лози, інші процесуальні акти, які здійснює слідчий під час досудового слідства, безпосередньо не спрямовані на здійснення функцій доказування, а створюють необхідні умови для провадження основних слідчих дій, пов'язаних з отриманням доказової інформації, і є процесуальними діями [78, с. 347].

На думку таких учених, як М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко, процес збирання доказів не зводиться лише до проведення слідчих і судових дій. Прихильники такої позиції серед способів збирання доказів та їх процесуальних джерел на один рівень зі слідчими діями виносять провадження процесуальних дій [65, с. 119].

Тобто більшість науковців схильні вважати, що процесуальні дії є більш широким поняттям, ніж слідчі (розшукові) дії, з чим ми беззаперечно погоджуємося.

При цьому, фактично неможливо клопотати про проведення того, що непередбачено КПК України, що викликає колізію у правозастосуванні. Так, особи, яким відмовлено у задоволенні клопотання, її представники, законні представники чи захисники мають право оскаржувати саме рішення про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій.

Ці колізії кримінального процесу, безперечно, не відповідають вимогам щодо змагальності та не можуть сприяти дотриманню прав учасників процесуальної діяльності.

Також деякими недобросовісними працівниками органу досудового розслідування через незнання, або через умисне невиконання вимог КПК України, у разі повної чи часткової відмови у задоволенні клопотання про проведення процесуальних дій, виноситься не відповідна постанова, як це регламентовано ч. 2 ст. 220 КПК України, а лише повідомлення про даний факт. Аналогічно така ж практика склалася і з клопотаннями у порядку ст. 221 КПК України щодо ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення.

Повідомлення теж неможливо оскаржити до слідчого судді, адже це не є рішенням слідчого, прокурора відповідно до ст. 110 КПК України, яке повинно бути оформлене відповідним чином у формі постанови.

Так, наприклад, 27 квітня 2017 р. слідчим суддею Кобеляцького районного суду Полтавської області І.І. Омельченко під час розгляду справи № 532/667/17-к встановлено, що 13 березня 2017 року на адресу слідчого СВ Кобеляцького ВП ГУНП в Полтавській області було направлено клопотання про проведення по справі слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій. Із матеріалів кримінального провадження вбачається, що на клопотання ОСОБА_1 слідчим направлено відповідь у формі листа. За результатами розгляду клопотання постанова не виносилась. Ураховуючи вищевикладене, оскільки слідчим не дотримано норми вимог КПК України, строк звернення ОСОБА_1 із скаргою до суду не порушено, а тому його скарга підлягає задоволенню частково. Ухвалою зобов'язано слідчого Кобеляцького ВП ГУНП в Полтавській області розглянути подане 13 березня 2017 року ОСОБА_1 клопотання та прийняти рішення згідно з вимогами КПК України [169].

Відтак, слідчим суддею було вірно розтлумачено норми КПК України та вирішено скаргу по суті.

Єдиним раціональним вирішенням проблеми щодо невизначеності законодавцем, чи входять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії до процесуальних дій, є надати роз'яснення, що входить у

поняття «процесуальні дії», адже неможливо здійснювати на належному рівні забезпечення прав іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, тоді, коли законодавцем не закріплені кримінально процесуальні явища, у яких остання бере участь.

У зв'язку з цим пропонується доповнити ч. 1 ст. 3 КПК України п. 15-1), який викласти у такій редакції: «процесуальні дії – це дії органу досудового розслідування, спрямовані на виконання завдань кримінального судочинства, які здійснюються у формі вручення повідомлень, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, та виконання вимог ст. 290 цього Кодексу».

Крім того, відповідним органам, які здійснюють нагляд за досудовим розслідуванням, наголосити на необхідності контролю за правильним оформленням рішень сторони обвинувачення у кримінальному провадженні. У разі недотримання цих вимог, до відповідних осіб застосовувати заходи впливу, передбачені законодавством.

При цьому, основним критерієм визначення рівня забезпеченості прав особи на досудовому розслідуванні є можливість оскарження рішень органу досудового розслідування та суду, проте чинні норми КПК України цього інституту не тільки суперечать одне одному, а й Основному Закону.

Доцільно вказують Ю. П. Алєнін, І. В. Гловюк та О. Ю. Татаров, що важливим чинником щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність учасників кримінального провадження, в тому числі й підозрюваного, є гарантована законом можливість оскарження процесуальних рішень [2; 203].

О. Г. Яновська звертає увагу, що обмеження права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора або слідчого судді, що зачіпають права та законні інтереси громадян, лише на тій підставі, що ці особи не визнані в належному порядку учасниками провадження або не віднесені ст. 303 КПК України до осіб, що мають право оскаржувати те чи

інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора, не відповідає основним положенням Конституції України [243, с. 13].

Інститут оскарження рішень, дій, бездіяльності органів досудового слідства та прокуратури відіграє важливу роль у забезпеченні прав учасників процесу [2].

Адже згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [62].

Згідно зі ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [62].

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відноситься забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності [68].

Зазначення у ст.ст. 303, 309 КПК України вичерпного переліку процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, які можуть бути оскаржені на досудовому розслідуванні, та ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, не відповідає забезпеченню на належному рівні прав іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

Це стосується не тільки процедури внесення відомостей до ЄРДР та змін до автоматизованої системи електронної бази даних, а й інших процесуальних рішень слідчого, прокурора, слідчого судді (призначення судових експертиз, здійснення освідування, надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, повідомлення особі про підозру та здійснення заходів забезпечення кримінального провадження), що детальніше буде розглянуто у Розділах 1, 2 дисертаційного дослідження.

Особа, щодо якої проводиться досудове розслідування, повинна мати можливість оскарження більшої кількості дій, рішень та бездіяльності органів досудового розслідування, ніж визначені Законом № 2213-VIII.

Так, закріплення права оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, рішення слідчого про закриття кримінального провадження у частині підстав закриття кримінального провадження на належному рівні забезпечуватиме принцип верховенства права та презумпції невинуватості у кримінальному провадженні [68].

Що стосується можливості оскарження недотримання розумних строків, у тому числі й щодо закриття кримінального провадження, то орган досудового розслідування не може керуватися виключно інтересами особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування. Так, за наявності інших підозрюваних у кримінальному провадженні, вчинити дії, передбачені ст. 284 КПК України, слідчий, прокурор не може.

Звісно, такі скарги повинні розглядатися виключно у межах інтересів особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні, що повинно оцінюватися слідчим суддею у кожному

конкретному випадку, адже це може лише спричинити зловживання учасників процесу та затягування строків досудового розслідування.

Тому, з метою реалізації права осіб на оскарження процесуальних рішень уповноважених осіб пропонується внести зміни до:

– п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, який доповнити словами: «особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, її законним представником та адвокатом у межах, що стосуються її інтересів у цьому кримінальному провадженні»;

– п. 3 ч. 1 ст. 303 КПК України, який доповнити словами: «особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, її законним представником та адвокатом у частині підстав закриття кримінального провадження»;

– ч. 1 ст. 308 КПК України викласти у такій редакції: «Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування. Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, її законний представник має право звернутися щодо недотримання розумних строків у частині проведення досудового розслідування та заборони вчиняти щодо неї будь-які процесуальні дії, за винятком випадків виявлення нових обставин кримінального правопорушення».

Внесення змін до визначення процесуального статусу у осіб, відносно яких здійснюються заходи забезпечення кримінального провадження, а також проводяться слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, але процесуального статусу які не мають, а також надання можливості учасникам кримінального провадження реалізовувати право на оскарження відповідних процесуальних рішень суб'єктів владних повноважень забезпечить належним чином права осіб на досудовому розслідуванні, приведе окремі норми КПК України у відповідність до загальних засад кримінального провадження, Конституції України та міжнародного законодавства.

Звісно, багато вчених і науковців у галузі кримінального процесу можуть бути обурені такими пропозиціями щодо внесення змін у КПК України, адже таким чином відроджуються інститути порушення кримінальної справи та порушення кримінальної справи відносно особи зразка КПК України 1960 року. Але, на думку автора, Кодекс 1960 року у цій частині більш дієво забезпечував права особи на досудовому розслідуванні. Особа була повідомлена про порушення кримінальної справи щодо неї, вона могла оскаржити це рішення, коли воно було безпідставним, не маючи дійсно процесуального статусу у справі, або якщо кримінальна справа порушувалася за фактом вчинення злочину, то особа, інтересів якої вона стосувалася, її захисник чи законний представник мали право оскаржити це рішення у суді (в порядку ст. 236-7 КПК України 1960 р.). Користуючись наданими особі правами, вона могла реально реалізувати своє право на захист.

Безумовно, новий КПК України 2012 року забезпечив усіх осіб на безперешкодний доступ до розгляду їхніх заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, без проходження дослідчої перевірки, яка була за КПК України 1960 року, і це є позитивним напрямом утвердження прав особи. Будь-яка заява повинна бути відповідним чином зареєстрована і по ній має відбуватися відповідна перевірка у рамках кримінального провадження.

Проте, деякі положення нині діючого КПК України нівелюють поняття верховенства права, закріпленого Конституцією України, і призводять до порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина. Неможливість особи оскаржити усі процесуальні рішення слідчого, прокурора, слідчого судді на досудовому розслідуванні призводить до порушення прав особи.

1.2 Зарубіжний досвід забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні

Людина, її честь, гідність, права і безпека є найвищою цінністю у кожній правовій державі світу, і Україна не є винятком [62].

При прийнятті нового КПК України 2012 року законодавець намагався, щоб його положення, у порівнянні з Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року, відповідали європейським стандартам захисту прав людини.

Деякі питання порівняння та взаємозв'язку міжнародного законодавства про права людини і нормативно-правових актів України, які регулюють суспільні відносини у сфері кримінальної процесуальної діяльності, розглядалися багатьма вченими. Так, у працях О. М. Бандурки, А. Ф. Волобуєва, С. О. Заїки, О. В. Капліної, О. І. Коровайка, В. В. Назарова, Д. В. Сімоновича, С. В. Слінька, В. М. Тertiшника, О. Ю. Татарова, С. В. Шевчука, О. Г. Шило, А. Ю. Шумилова та інших досліджено питання реалізації міжнародних нормативних документів про права людини в українському законодавстві.

Проте, поза увагою вчених залишилося чимало проблемних питань, серед яких забезпечення європейських стандартів досудового розслідування у кримінальному провадженні.

В. М. Тertiшник вважав, що на сучасному етапі судово-правової реформи глибокого дослідження потребують проблеми розробки та реалізації концептуальної моделі системи принципів кримінального процесу; удосконалення кримінально-процесуальної форми з урахуванням гармонічного поєднання засад змагальності, публічності та диспозитивної, а також реалізації принципу верховенства права; відокремлення слідства від адміністративної влади, встановлення противаг проти тиску на слідчого і забезпечення його процесуальної самостійності; удосконалення процесуального статусу та зміцнення гарантій захисту прав потерпілого, підозрюваного та обвинуваченого; визначення меж втручання у сферу особистого життя людини при збиранні доказів, зміцнення гарантій недоторканності житла, сфери особистого життя, таємниці телефонних

розмов і телеграфної кореспонденції; визначення поняття доказів та джерел доказової інформації, критеріїв їх допустимості; розробки цілісної системи принципів доказового права; гарантії прав людини при реалізації та використанні в доказуванні даних, здобутих оперативно-розшуковим та іншим непроцесуальним шляхом; зміцнення гарантій всебічного та об'єктивного дослідження обставин справи й захисту при цьому прав і свобод людини; захисту честі й гідності людини, що стала учасником кримінального процесу, забезпечення компенсації моральної та відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином; реалізації в кримінальному процесі конституційних гарантій забезпечення недоторканності особистого життя, таємниці телефонних розмов, захисту інших прав і свобод людини; захисту прав і свобод людини при проведенні обшуку, виїмки, впізнання, отриманні зразків для експертного дослідження, затриманні підозрюваного та провадженні інших слідчих дій [212, с. 9].

Як і майже 10 років тому, навіть після суттєвого реформування кримінального процесуального законодавства, ці пріоритетні напрями розвитку не тільки системи законодавства, а й суспільства в цілому, залишаються актуальними.

Україна 17 травня 1997 року ратифікувала Європейську Конвенцію про захист прав людини та основних свобод (далі – Конвенція). Відтоді цей міжнародно-правовий акт має обов'язкову силу для нашої держави, як і всіх інших держав-учасниць. У ньому сформульовано основні постулати забезпечення основних прав та свобод людини, які також відображені у Загальній декларації прав людини, схваленій Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році. Вказані норми викладені у розділі 1 Конвенції та додаткових Протоколах до неї. При цьому, юрисдикцію ЄСПЛ визнано обов'язковою для України. Україна взяла на себе зобов'язання привести у відповідність до неї свої нормативні акти та реалізовувати її принципи і стандарти у практичній діяльності органів держави для забезпечення належного рівня захисту прав і свобод людини [136].

У статті 3 Конституції України проголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави [62].

Безумовно, такий напрям розвитку правового механізму у державі є скоріше утопією, адже реальність є не такою вже й привабливою, про що свідчить наступна статистика.

Станом на 01 січня 2018 року на розгляді ЄСПЛ перебувало приблизно 7100 скарг проти України, що становить 12,6 % від загальної кількості, що є четвертим показником серед країн-членів Ради Європи. Більше справ тільки за заявами проти Туреччини – 7500 (що становить 13,3 %), Росії – 7750 (13,8 %) та Румунії – 9900 (17,6 %) [244].

Проте ще у 2016 році Україна обіймала перше місце за цим показником, тоді як на розгляді перебувало понад 18 тис. скарг. Зниження кількості звернень пов'язане лише із прийняттям пілотного рішення у справі «Бурмич та інші проти України» [144], за яким ЄСПЛ прибрав з реєстру понад 12 тис. скарг на Україну про системне невиконання рішень національних судів і передав їх розгляд у Комітет міністрів.

З цього приводу можна сказати лише те, що якби не рішення у вказаній вище справі, то наша держава була б знову ж таки у «лідерах».

При цьому, таку сумну статистику створюють не тільки працівники Феміди, а й кожен правник, який у межах своєї компетенції повинен застосовувати не тільки норми національного законодавства, а й керуватися положеннями Конвенції і спиратися на практику суду щодо розгляду справ про порушення прав людини.

Аналіз рішень ЄСПЛ дає підстави вважати, що здебільшого права особи порушуються саме на стадії досудового розслідування, незалежно від

того, чи набула особа процесуального статусу у кримінальному провадженні чи ні.

Варто зауважити, що відповідно до ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, перелік яких визначено у цій статті. Зміст і форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом. Сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, права на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) [68].

При цьому надважливим є дотримання принципу верховенства права, як основоположного.

Відповідно до ст. 8 КПК України кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ [68].

Забезпечення прав особи вимагає неухильного дотримання і міжнародних нормативно-правових актів, що регламентується наступним.

Згідно зі ст. 9 КПК України під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. У разі якщо норми цього Кодексу

суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. У випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України [68].

З метою більш повного дослідження проблем у даній галузі доцільно розглянути фундаментальні принципи, закріплені у ст.ст. 5, 6 Конвенції, а також рішення ЄСПЛ, які відображають факти порушення прав особи на досудовому розслідуванні як у нашій державі, так і в інших країнах.

Одним із базових принципів демократичної держави є додержання принципу презумпції невинуватості.

Така вимога, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку, закріплена не тільки у п. 2 ст. 6 Конвенції, а й в інших міжнародних правових актах, дія яких поширюється на нашу державу.

Так, згідно з ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту [37].

У пункті 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, зазначено, що кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом [98].

Стаття 62 Конституції України, яка є нормою прямої дії (відповідно до ст. 8 Основного Закону), вказує, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її

вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [62].

Згідно зі ст. 17 КПК України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою [68].

Втім, закріплений у ч. 2 ст. 6 Конвенції та низці інших міжнародно-правових актів, які набули чинності для України та є частиною її національного законодавства, принцип презумпції невинуватості сьогодні залишається певною мірою декларативним, аніж дієвим в українському кримінальному процесі [241].

Презумпція невинуватості є джерелом низки процесуальних прав і гарантій підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, без забезпечення яких унеможлиблюється справедливе судочинство; вона визначає напрям подальшого розвитку права людини на справедливий суд, а отже ефективно втілення цього принципу на всіх стадіях кримінального процесу залишається одним з першочергових завдань вітчизняної правової науки та практики [241].

Розвиток технічних засобів і тактичних прийомів розкриття злочинів, зростаючі вимоги до справедливості судочинства, зумовлені апроксимацією українського законодавства та судової практики до міжнародних стандартів, вимагають певного переосмислення змісту презумпції невинуватості на всіх стадіях кримінального процесу та оновленого тлумачення тих ідей, які випливають з цього принципу [241].

Аналіз судової практики національних судів різних інстанцій вказує, що висновки про те, що особа вчинила кримінальне правопорушення у будь-яких кримінальних процесуальних документах, крім вироку суду, який вступив у законну силу, є незаконним і порушує принцип презумпції невинуватості.

Наприклад, у рішенні суду Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області у справі № 446/1797/14-к від 04 грудня 2014 р. зазначено, що «суд доходить висновку про неприпустимість тверджень про вчинення ОСОБА_2 злочинів в обвинувальному акті, враховуючи, що винуватість останньої не встановлена обвинувальним вироком суду, що призвело до порушення принципу презумпції невинуватості, які можуть впливати на формування позиції суду та думку громадськості.» [168].

Хочемо підкреслити, що мова в цьому судовому рішенні йде про обвинувальний акт, який складається вже після закінчення досудового розслідування, тобто після того, як обидві сторони процесу вже надали докази як вини, так і невинуватості особи, а на стадії досудового розслідування про обвинувачення особи у вчиненні злочину не може бути й мови.

Водночас встановлена практика органів досудового розслідування свідчить про те, що дотримання принципу презумпції невинуватості не є пріоритетним напрямом під час прийняття посадовими особами процесуальних рішень. Аналіз кримінальних проваджень свідчить про те, що при прийнятті на досудовому розслідуванні слідчими, прокурорами процесуальних рішень (про призначення експертизи, визнання речовими

доказами тощо), дуже часто у мотивувальній частині вказується про вчинення особою кримінального правопорушення, як встановленого факту, при тому, що ця особа може не мати процесуального статусу у цьому кримінальному провадженні взагалі. Або ж при складанні повідомлення про підозру після висвітлення обставин вчинення кримінального правопорушення в основному уповноважена особа вказує, що «своїми умисними діями майбутній підозрюваний (він набуде цього статусу після здійснення вручення цього письмового повідомлення про підозру у кримінальному провадженні) вчинив кримінальне правопорушення, передбачене відповідною статтею Кримінального кодексу України, із зазначенням диспозиції цієї статті.

При цьому згідно з загальновідомими вимогами міжнародного законодавства, до яких вже давно долучилась Україна, назвати людину злочинцем має право виключно суд у вирокі за умови повної доведеності її вини.

Ці положення відображені у рішенні ЄСПЛ у справі «Грабчук проти України» від 21 вересня 2006 р., у якому сказано: «Практика суду встановлює, що презумпція невинуватості порушена, якщо твердження посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, відображає думку, що особа винна коли цього не було встановлено відповідно до закону» [150].

В Рішенні ЄСПЛ від 23 жовтня 2008 р. у справі «Хужин та інші проти Росії», ЄСПЛ чітко зазначає важливість дотримання презумпції невинуватості та вказує на помилки правоохоронних органів при тлумаченні цього поняття, зазначаючи наступне: «...Суд нагадує, що положення § 2 ст. 6 Конвенції спрямоване на те, щоб убезпечити обвинувачену особу від порушень її права на справедливий процес упередженими твердженнями, що тісно пов'язані з розглядом її справи в суді.» [165].

Презумпція невинуватості є одним із елементів справедливого судового розгляду, про який зазначається у §1 ст. 6 Конвенції (Альне де

Рібемон проти Франції) [145]. Цей принцип забороняє формування передчасної позиції суду, в якій би відображалася думка про те, що особа, обвинувачена у вчиненні злочину, є винуватою ще до того, коли її вина буда доведена відповідно до закону (Мінеллі проти Швейцарії) [158].

Разом з тим ця вимога стосується й висловлювань інших посадових осіб про перебіг розслідування кримінальної справи, якщо такі твердження спонукають громадськість повірити у винуватість обвинуваченої особи та впливають на оцінку фактів даної справи компетентним судом (Альне де Рібемон проти Франції) [145]; Дактарас проти Литви [151]; Буткявичюс проти Литви [147].

Європейський суд з прав людини чітко дотримується тієї позиції, що презумпція невинуватості порушується у випадку, коли судові рішення або твердження посадової особи стосовно обвинуваченого відображає думку про те, що вона є винуватою, тоді як її вина не була попередньо доведена відповідно до закону. Навіть за відсутності формальної думки про винуватість особи, достатньо, аби були певні підстави вважати, що суд чи посадова особа ставиться до обвинуваченого, як до винуватого у вчиненні злочину.

Вагоме розрізнення має проводитись між твердженнями про те, що особа лише підозрюється у вчиненні певного злочину, і відвертим визнанням того, що особа його вчинила. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості вибору слів у твердженнях посадових осіб про обвинуваченого (Бьомер проти Німеччини) [148].

Європейський суд з прав людини вказує, що принцип презумпції невинуватості, закріплений у пункті 2 ст. 6 Конвенції, є одним з аспектів права на справедливий судовий розгляд кримінальної справи, гарантованого пунктом 1 ст. 6 Конвенції [145].

Цей принцип не лише забороняє передчасне висловлювання думки самим судом про те, що особа, «яку обвинувачено у вчиненні злочину», є винною, тоді як це ще не доведено відповідно до закону, а й поширюється на

заяви, що їх роблять інші державні посадові особи стосовно проваджень, що тривають, у кримінальних справах і які спонукають громадськість до думки про вину підозрюваного та визначають наперед оцінку фактів компетентним судовим органом. Достатньо мати – навіть за відсутності будь-якого формального висновку – певні підстави припускати, що відповідна посадова особа вважає обвинуваченого винним [148].

У цьому зв'язку ЄСПЛ наголосив на тому, як важливо державним посадовим особам добирати слова, оприлюднюючи свої заяви ще до судового розгляду справи, порушеної проти особи, та визнання її винною в тому чи іншому злочині [151].

Необхідно розрізняти повідомлення про те, що когось лише підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву, зроблену за відсутності остаточного вироку про те, що особа вчинила злочин [155]. Чи порушує заява державної посадової особи принцип презумпції невинуватості – слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких було зроблено таку заяву [151].

Даний перелік рішень ЄСПЛ щодо порушення презумпції невинуватості з боку правоохоронних органів не є вичерпним і свідчить про те, що дотримання презумпції невинуватості є вкрай важливим і недотримання її є ознакою порушення п. 2 ст. 6 Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» від 04 листопада 1950 р.

Недотримання цієї засади кримінального провадження тягне за собою виключно негативні наслідки для особи, і чим більший її соціальний статус у суспільстві або відповідальніша посада, тим тяжчі вони будуть.

Стаття 5 Конвенції «Право на свободу та особисту недоторканність» вказує, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом (визначені цією ж статтею). Зокрема п. с) ч. 1 цієї статті зазначає, що законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності

обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення [60].

Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього [60].

Законні підстави для затримання особи чітко визначені та диференціюються на затримання особи на підставі ухвали слідчого судді (ст. 189 КПК України) та без ухвали слідчого судді (ст.ст. 207–208 КПК України).

Основні порушення прав особи у разі здійснення затримання без ухвали слідчого судді вже розглядалися у попередніх фахових роботах автора, найбільш визначеними серед них є затримання у порядку п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України, коли законодавцем не достатньо роз'яснено, чи повинна особа мати процесуальний статус у момент затримання, і додаткового дослідження не потребує, що буде детальніше розглянуто у Розділі 2 нашого дослідження [95].

Що ж до підстав затримання особи за ухвалою слідчого судді, то вони є наступними:

1) підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування чи суду;

2) одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу і зазначені у ст. 177 КПК України [68].

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 177 КПК України підставою для застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний,

обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті [68].

Крім того, згідно з п. а) ч. 3 ст. 6 Конвенції кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього [60].

Під час розгляду ЄСПЛ справи «Девейер проти Бельгії» від 27 лютого 1980 р. суд відмітив, що звинувачення визначається як офіційне повідомлення особи компетентним органом державної влади про припустимість того, що цією особою скоєно кримінальне правопорушення [152]. Аналогічна позиція Суду була висловлена і у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 р. [163].

У практиці ЄСПЛ також таким обвинуваченням визнається арешт, офіційне повідомлення про намір переслідувати у кримінальному порядку, а також початок попереднього розслідування (справа «Неймайстер проти Австрії» [160].

Тобто, у розрізі національного кримінального процесуального законодавства, «обвинуваченням» особи у вчиненні кримінального правопорушення є ніщо інше, як рішення прокурора або слідчого за погодженням з прокурором – письмове повідомлення про підозру. На це також вказує Постанова Пленуму ВССУ від 17 жовтня 2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» [126].

Згідно зі ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення [68].

При цьому, обов'язковим елементом обґрунтованої підозри особи є підтвердження вручення цього процесуального документа у спосіб,

визначений КПК України. Про це неодноразово наголошено і у рішеннях ЄСПЛ, про що буде детальніше зазначено далі.

Відповідно до ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень [68].

При цьому, актуальним питанням вітчизняного законодавства залишається порядок вручення письмового повідомлення про підозру, відповідно до якого особа набуває правового статусу, прав та обов'язків.

В.О. Гринюк зазначає, що особа повинна набувати прав та обов'язків підозрюваного з моменту складання процесуального рішення у вигляді повідомлення про підозру, так як знаючи про це, вона може уникати його вручення, і тому здійснити вимоги ст. 278 КПК України буде неможливо [22, с. 663–666]. Такої ж думки дотримується і О.О. Волобуєва [18, с. 98–102].

При цьому, О.Ю. Татаров та Д.М. Мірковець дійшли висновку про те, що направлення особі повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку відповідатиме вимогам КПК і вважатиметься належним способом такого повідомлення лише у випадку вручення такого поштового відправлення особисто (безпосередньо) підозрюваному [209, с. 268.], з чим ми повністю погоджуємося й обґрунтовуємо наступним.

Згідно з ч. 3 ст. 111 КПК України повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК України, у порядку, визначеному главою 11 КПК України [68].

Так, відповідно до ч. 1, 2 ст. 135 КПК (глава 11 КПК) особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій

особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи [68].

Разом з тим у ч. 1 ст. 136 КПК вказується, що належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом [68].

Ці вимоги закону були безпосередньою застосовані національними судами під час ухвалення конкретних судових рішень, зокрема.

У справі № 757/25403/15-к слідчий суддя Печерського районного суду м. Києва, розглядаючи клопотання Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ) про обрання запобіжного заходу, дійшов висновку, що, виходячи зі змісту ст. 177 КПК України, передумовою звернення стороною обвинувачення з вказаним клопотанням є наявність в такій особі статусу підозрюваного, обвинуваченого. Оскільки направлення повідомлення про підозру за неналежною адресою вказує на невиконання органом досудового розслідування положень ст. 278 КПК України, що, своєю чергою, спростовує наявність у внесеному клопотанні викладу обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення і посилення на обставини та наявність викладу обставин про те, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності. У зв'язку з тим, що особа не була повідомлена про підозру у спосіб, визначений КПК України, це може бути розцінене як порушення принципу законності кримінального провадження, передбаченого ст. 9 КПК України [178].

Також, у справі № 757/5231/16-к Печерського районного суду м. Києва слідчий суддя Т.В. Остапчук дійшла висновку, що відповідно до ч. 1 ст. 136 КПК України належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про

отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом [179].

Стала судова практика з цих питань наявно свідчить, що порушення порядку направлення особі повідомлення про підозру не створює правових підстав щодо визнання наявності у неї статусу підозрюваної особи, оскільки таке повідомлення здійснюється не у спосіб, передбачений законом.

Неналежність вручення письмового повідомлення про підозру є прямим порушенням Конвенції щодо роз'яснення суті висунутого щодо особи обвинувачення, про що зазначалося у рішеннях ЄСПЛ «Брозічек проти Італії» від 19 грудня 1989 р. [146], «ЖеаКаталан проти Іспанії» від 10 лютого 1995 р. [154], «Садак і інші проти Туреччини» від 17 липня 2001 р. [162], «Водель проти Франції» від 30 січня 2001 р. [149], «Міро проти Франції» від 26 вересня 2006 р. [159], «Дикме проти Туреччини» від 11 липня 2000 р. [153].

Так, у рішенні по справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 р. у частині порушення частини третьої ст. 5 Конвенції (право на те, щоб бути негайно проінформованим про підстави свого арешту) ЄСПЛ відмітив, що для оцінки того, чи була надана інформація достатньо змістовною та швидкою, потрібно розглядати кожен окремий випадок згідно з його конкретними обставинами [163].

Ураховуючи ситуацію, коли особа не отримала і не була ознайомена з письмовим повідомленням про підозру, говорити про те, що вона була поінформована про підстави здійснення відносно неї кримінального переслідування неможливо.

У справі «Маттоціа проти Італії» від 25 липня 2000 р. Суд вказав, що обвинувачений у вчиненні злочину має бути негайно і детально поінформований про причину обвинувачення, тобто про ті факти матеріальної дійсності, які нібито мали місце і є підставою для висунення обвинувачення; а також про характер обвинувачення, тобто юридичну

кваліфікацію згаданих фактів. Хоча ступінь «детальності» інформування обвинуваченого залежить від обставин конкретної справи, однак у будь-якому випадку відомості, надані обвинуваченому, повинні бути достатніми для повного розуміння останнім суті висунутого проти нього обвинувачення, що є необхідним для підготовки адекватного захисту. У цьому відношенні обсяг і доречність наданої обвинуваченому інформації слід оцінювати крізь призму положення, закріпленого у п. в ч. 3 ст. 6 Конвенції. Аналогічно слід оцінювати інформацію про зміни, які мали місце в обвинуваченні, включаючи зміни причини обвинувачення [157].

Європейський суд з прав людини зауважив, що на стадії попереднього судового слідства органи, які його проводили, не надали обвинуваченому усієї наявної в них інформації, і це не незважаючи на те, що, як виявилось, останній обрав тактику захисту, яка абсолютно не відповідала пред'явленому йому обвинуваченню. Більш детальна інформація щодо злочину, у вчиненні якого обвинувачувався заявник, містилася у матеріалах справи щодо нього. Заявник отримав доступ до окремих матеріалів 23 жовтня 1986 року, але лише з вересня 1989 року пан Маттоціа розпочав фактичне ознайомлення із зазначеними матеріалами. Однак, на думку Суду, надання обвинуваченому реальної можливості ознайомитися з матеріалами справи у належний строк не звільняє слідчі органи від обов'язку негайно і детально інформувати обвинуваченого про суть висунутого проти нього обвинувачення. Цей обов'язок певною мірою лежить на слідчих органах і зобов'язує їх до активних дій щодо інформування обвинуваченого. Надання лише можливості доступу до матеріалів справи без акцентування уваги захисту на них не може вважатися належним виконанням цього обов'язку [157].

Аналіз вказаних рішень підтверджує обов'язок органів досудового розслідування не тільки вжити заходів щодо вручення належним способом письмового повідомлення про підозру, а й роз'яснити це процесуальне рішення з метою усвідомлення особою інкримінованих їй злочинів [93].

Сказане актуалізує застосування обґрунтованих рекомендацій у слідчій практиці Конвенції та Рішень ЄСПЛ, а органам, які здійснюють контроль за діяльністю цих підрозділів, – забезпечувати на належному рівні дотримання прав, свобод і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження незалежно від того, чи набули вона процесуального статусу у кримінальному провадженні.

Висновки до розділу 1

1. На основі аналізу понятійного апарату «людина», «громадянин» та «особа», їх місця та співвідношення у кримінальному процесуальному законодавстві з дефініцією «забезпечення прав, свобод та законних інтересів» визначено, що забезпечення прав особи – це правова доктрина, згідно з якою особа, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, прокурор зобов'язані надати усім учасникам процесуальних дій у кримінальному провадженні можливість належної реалізації їхніх прав, що визначені законом.

2. Науковим дослідженням обґрунтовано, що сутністю забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні є взаємозв'язок елементів щодо гарантування, дотримання, реалізації, охорони, захисту основоположних прав, свобод і законних інтересів учасників процесуальних дій.

3. Запровадження законодавцем нового суб'єкта кримінальних процесуальних відносин – іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, є позитивним кроком у становленні справедливого кримінального процесуального судочинства.

При цьому, нечітко сформульоване коло суб'єктів, які входять у поняття цієї особи, створює колізії у правозастосуванні. Виокремлено перелік осіб, які входять у поняття іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування: особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування; особа, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії; власник житла чи іншого володіння, де проводиться обшук; особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні під час обшуку, але не є його власником; володілець тимчасово вилученого майна; володілець тимчасово вилучених речей та документів; третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, за умови відсутності у них іншого процесуального статусу у цьому кримінальному провадженні.

Запропоновано виокремити з перелічених вище суб'єктів особу, щодо якої здійснюється досудове розслідування, як окремого суб'єкта правовідносин, наділити його правами та обов'язками. Встановлено, що особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, є фізична особа, відомості щодо якої внесено до ЄРДР, та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення.

4. На основі аналізу виведено поняття «процесуальні дії – це дії органу досудового розслідування, спрямовані на виконання завдань кримінального судочинства, які здійснюються у формі вручення повідомлень, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, та виконання вимог ст. 290 КПК України».

5. Удосконалено положення про необхідність винесення мотивованої постанови про початок кримінального провадження та про внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке зареєстроване до ЄРДР. Адже такі рішення слідчого, прокурора повинні відповідати вимогам ст. 110 КПК України.

6. На основі дослідження рішень ЄСПЛ, зокрема у справах проти України, встановлено, що значна кількість порушень прав, визначених ст.ст. 5–6 Конвенції, має місце саме на досудовому розслідуванні, і в більшості випадків, коли особа ще не набула процесуального статусу у кримінальному провадженні, яке фактично розслідувалося відносно неї. Міжнародні стандарти забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні характеризуються необхідністю врахування норм Конвенції, викладених у рішеннях ЄСПЛ, в діяльності правоохоронних органів України. Дисертантом досліджено основні аспекти порушення прав особи на досудовому розслідуванні, гарантії дотримання яких встановлені в ст. 7 КПК України.

Розглянуті засади презумпції невинуватості, дотримання права на свободу та особисту недоторканність, забезпечення негайно і детально бути поінформованим зрозумілою мовою про характер і причини висунутого обвинувачення дають змогу зробити висновки, що усталена практика діяльності правоохоронних органів не завжди відповідає цим доктринам. Зокрема, міжнародне законодавство трактує поняття «обвинувачення» більш широко, ніж пред'явлення деякого процесуального документа (повідомлення про підозру згідно з КПК України), в якому викладено обставини вчинення особою кримінального правопорушення. У це поняття входить навіть будь-яка заява представників органів влади, а такі дії без наявності відповідного рішення суду, яке вступило у законну силу, несуть у собі низку негативних наслідків.

РОЗДІЛ 2

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ТА ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

2.1 Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при прийнятті процесуальних рішень

Як свідчить практичний досвід роботи дисертанта, найчастіше права особи на досудовому розслідуванні порушуються саме під час прийняття процесуальних рішень слідчим, прокурором. Сторона обвинувачення у ході проведення досудового розслідування іноді через невідповідність вимог КПК України загальним засадам здійснення досудового розслідування, або через неправильне тлумачення його змісту зумовлюють порушення прав особи. Неоднозначне тлумачення норм КПК України сторонами кримінального провадження, іншими учасниками кримінального провадження призводить до неоднакової практики їх застосування. Унаслідок цього правами та свободами особи нехтується при прийнятті процесуальних рішень.

Це все призводить до збільшення кількості скарг на неправомірні рішення працівників органів досудового розслідування.

У роботах багатьох учених, зокрема Н. Я. Калашнікової, М. О. Ковальова, Е. Ф. Куцовой, В. Маринів, А. Мінюкова, В. Тертишника, В. Трофименко, А. Р. Туманянц, В. Є. Юрченка, досліджувалися питання забезпечення прав особи під час прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні, але однак поза увагою цих досліджень залишились проблеми забезпечення прав нового суб'єкта у кримінальному процесі – іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час

досудового розслідування, осіб, які не набули процесуального статусу, а також інших учасників кримінального провадження.

В. П. Бахін та Н. С. Карпов відмічають, що вся процедура розслідування та її регламентація – це конкуренція прав і інтересів потерпілих і злочинців, інтересів особи і суспільства: будь-яке положення (правило) процедури розслідування, будь-яка міра, що застосовується в процесі кримінального судочинства або захищає інтереси потерпілого і тоді обмежує права того, хто притягається до відповідальності, або забезпечує захист (збільшує його ступінь) прав винного і відповідно зменшує міру захисту прав і інтересів потерпілого від злочину, інтересів суспільства [10, с. 301; 196].

При цьому, Е.Ф. Куцова вказує, що права обвинуваченого є певною соціальною цінністю, благом. Вони слугують забезпеченню законних інтересів особи (обвинуваченого) і сприяють суспільству в його боротьбі із злочинністю, яка може бути успішною за умови недопущення засудження невинних і справедливого, відповідно до закону, рішення питання про відповідальність винних [73, с. 17; 196]. Теж саме можна сказати і відносно забезпечення прав і інтересів інших учасників процесу. Уявляється, що використання учасниками процесу своїх процесуальних прав, реалізація відповідних процесуальних гарантій додатково дисциплінує правозастосувателя, сприяє усуненню свавілля, суб'єктивізму під час прийняття рішень. Однією з причин прийняття незаконних і необґрунтованих процесуальних рішень, що порушують права особи і завдають шкоди інтересам, що охороняються, є недостатність процесуальних гарантій, відсутність відпрацьованого механізму їх реалізації.

Необхідно знайти оптимальне співвідношення між інтересами розкриття і розслідування злочинів та інтересами забезпечення прав і свобод осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві [87, с. 156; 196].

У даному підрозділі розглянуто актуальні проблеми забезпечення прав особи на досудовому розслідування при прийнятті процесуальних рішень

щодо здійснення повідомлення про підозру, зупинення досудового розслідування та вручення обвинувального акта.

Позитивним моментом є те, що КПК України дійсно вивів змагальність сторін процесу з формально закріпленого рівня, у порівнянні з Кримінально-процесуальним кодексом України зразка 1960 року, передбачивши можливість підозрюваному, його захиснику, законному представнику самостійно здійснювати збирання доказів під час проведення досудового розслідування. Для кримінального процесуального законодавства нашої країни це стало новелою і потребувало додаткового вивчення та аналізу, зокрема й у контексті забезпечення прав особи, яка не має чітко визначеного процесуального статусу у кримінальному провадженні.

Проте одночасно з цими покращеннями належного закріплення прав учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні, новий КПК України обмежив деякі права особи у випадку повідомлення їй про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (підозрюваного).

Так, відповідно до частини третьої ст. 93 КПК України сторона захисту, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [68].

Закріплення кримінальних процесуальних гарантій підозрюваного, його захисника під час проведення досудового розслідування стало однією з найбільш обговорюваних тем, так як його механізм і процедура потребували додаткового вивчення, оскільки низка питань, неповністю висвітлених

законодавцем, залишаються актуальними і сьогодні, хоча кримінальний процесуальний закон діє вже п'ять років.

Праці вітчизняних і зарубіжних фахівців, а саме: Ю.П. Аленіна, І.В. Басистої, Р.С. Белкіна, В.І. Галагана, В.А. Журавля, О.В. Капліної, Л.М. Лобойка, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, Д.Б. Сергєєвої, О.С. Старенького, О.Ю. Татарова, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька та інших, у яких досліджуються питання кримінального процесуального доказування, кримінальні процесуальні гарантії і діяльність захисника у кримінальному провадженні, висвітили низку проблем, що виникають на стадії досудового розслідування. Проте деякі проблемні аспекти захисту прав громадян при проведенні певних процесуальних дій висвітлені нечітко, зокрема щодо форми, у якій приймається таке процесуальне рішення, як письмове повідомлення про підозру, та можливість його оскарження на досудовому розслідуванні, з урахуванням норм КПК України, які внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII (далі – Закон № 2147-VIII). Це зумовлює необхідність подальших напрацювань у цьому напрямі.

Варто зауважити, що КПК України не визначає поняття «письмового повідомлення про підозру», він вказує лише випадки повідомлення про підозру, зміст, процедуру вручення, строки його вручення, а також дії сторони обвинувачення при зміні повідомлення про підозру.

Згідно зі ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення

повідомлень. Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України, тобто після закінчення досудового розслідування. Притягнення до кримінальної відповідальності, згідно з п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України, це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення [68].

В.О. Гринюк і І.Г. Івасюк схиляються до думки, що повідомлення про підозру – це процесуальне рішення [21, с. 94; 45, с. 77]. В.О. Гринюк також називає повідомлення про підозру початком реалізації функції обвинувачення [23], І.Г. Івасюк визначає повідомлення про підозру ще і як «інститут кримінального процесуального права», і як «перший етап формування державного обвинувачення [45, с. 78].

О. В. Капліна вважає, що повідомлення про підозру – це процесуальна діяльність, зміст якої полягає у складанні слідчим або прокурором письмового повідомлення про підозру та його врученні особі відповідно до ст. ст. 276–279 КПК України [47, с. 241].

При цьому, автори коментаря до КПК України 2012 року В. Г. Гончаренко, В. Т. Нор, М. Є. Шумило стверджують, що повідомлення про підозру – це процесуальна дія [69, с. 603].

О. В. Іващенко стверджує, що повідомлення про підозру – це етап стадії досудового провадження та форма повідомлення [46, с. 10].

Л. М. Лобойко зазначає, що повідомлення про підозру – це «первинна форма обвинувальної діяльності щодо конкретної особи» [76, с. 241].

Т. В. Лукашкіна, чию думку ми підтримуємо повною мірою, вважає, що «... із змісту Глави 22 КПК можна зробити висновок про те, що під повідомленням про підозру мається на увазі і документ, у якому формулюється підозра, і дія – повідомлення про підозру» [81, с. 33].

Такої ж думки дотримується і А.В. Шевчишен, досліджуючи особливості повідомлення про підозру у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб. Останній вказує, що дії щодо «складання» та

«здійснення» повідомлення про підозру є різними по своїй суті. Складання повідомлення про підозру полягає в створенні процесуального документа повідомлення про підозру, а здійснення – значно ширше поняття, яке полягає у тому, щоб втілити його у життя, зробити його реальним, дійсним [235, с. 223].

О. М. Алієва вважає повідомлення особи про підозру одним з важливих процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором до закінчення розслідування у кримінальному провадженні. У цьому процесуальному рішенні на основі доказів, зібраних під час проведення досудового розслідування, конкретна особа набуває статусу підозрюваного [4].

Тому при дослідженні проблем повідомлення особі про підозру такий процесуальний інститут треба розглядати окремо як процесуальне рішення слідчого, прокурора та як процесуальну дію (дії щодо здійснення вручення повідомлення про підозру).

Здійснивши аналіз низки наукових праць і враховуючи норми КПК України, зокрема ст. 110, можна зробити висновок, що письмовим повідомленням про підозру (з точки зору процесуального рішення) є процесуальне рішення, складене слідчим за погодженням з прокурором, прокурором у письмовій формі, яке має визначені КПК України реквізити та форму, у якому викладено обставини вчинення особою кримінального правопорушення, у вчиненні якого вона підозрюється, із зазначенням правової кваліфікації кримінального правопорушення, та статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, і яким особу запідозрюють у вчиненні цього протиправного діяння.

Фактично повідомленням про підозру є кримінальне процесуальне рішення слідчого, прокурора про притягнення особи до кримінальної відповідальності, як за зразка КПК України 1960 року. Згідно з цим нормативно-правовим актом обвинуваченим була особа, щодо якої в установленому порядку винесена постанова про притягнення як

обвинуваченого, яка містила у змісті дані, аналогічні за змістом письмового повідомлення про підозру нині діючого КПК України [72].

На стадії досудового розслідування особа, яка набуває статусу підозрюваного, наділяється певними правами та обов'язками. А застосування до нього запобіжного заходу взагалі обмежує підозрюваного у ряді прав, передбачених Конституцією України, наприклад, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України.

У частині 1 ст. 303 КПК України передбачено вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження [68].

Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами ст.ст. 314–316 КПК України [68].

Вимогами частини четвертої ст. 304 КПК України передбачено, що слідчий суддя відмовляє у відкритті провадження у разі, якщо скарга подана на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора, що не підлягає оскарженню [68].

Кримінальний процесуальний кодекс України до вступу в дію Закону № 2147-VIII не передбачав можливості оскарження під час досудового розслідування письмового повідомлення про підозру, а можливість його оскарження під час підготовчого провадження у суді не конкретизувалася, насамперед за рахунок того, що суд позбавлений можливості закрити провадження за встановлення підстав, передбачених п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, у випадку доведення таких стороною захисту на цій стадії, і про які було відомо на момент здійснення повідомлення про підозру, або встановлено у ході збирання доказів. До того ж прийняття такого ключового рішення під час досудового розслідування у формі повідомлення взагалі позбавляло особу можливості його оскарження.

Законом № 2147-VIII внесено зміни щодо можливості оскарження повідомлення про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником у порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. При цьому, згідно з п. 4 § 2. Прикінцеві положення, вказана норма була введена в дію через три місяці після набрання чинності Законом № 2147-VIII, не має зворотної дії в часі та застосовується до справ, по яких відомості про кримінальне правопорушення внесені в ЄРДР після введення в дію цих змін, тобто виключно щодо тих кримінальних проваджень, які зареєстровані після 15 березня 2018 р.

У такому формулюванні ми вбачаємо деякі суперечності, які полягають у тому, що на цей час фактично склалася така ситуація, що підозрювані, кримінальні провадження щодо яких були зареєстровані до 15 березня 2018 р. включно, не мають права оскаржувати повідомлення про підозру, але при цьому інші підозрювані, кримінальні провадження щодо яких були зареєстровані після 15 березня 2018 р., наділені такими правами. Ми вважаємо, що таким чином законодавець фактично поставив у нерівне становище одних і тих же учасників кримінального провадження, що не відповідає основоположним засадам кримінального провадження. Необхідність надання можливості оскарження повідомлення про підозру, незалежно від того, коли було зареєстроване кримінальне провадження чи який термін пройшов з моменту повідомлення особі, обумовлюється наступним.

Норма щодо неможливості оскарження процесуального рішення у вигляді письмового повідомлення про підозру на стадії досудового розслідування суперечить як нормам Конституції України, які є нормами прямої дії (ст. 8), так і нормам самого КПК України.

Так, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV встановлює, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію і практику ЄСПЛ як джерело права.

Відповідно до частини першої ст. 6 Конвенції «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [60].

Під час розгляду ЄСПЛ справи «Девейер проти Бельгії» Суд відмітив, що звинувачення визначається як офіційне повідомлення особи компетентним органом державної влади про припустимість того, що цією особою скоєне кримінальне правопорушення [152].

Так, ст. 55 Конституції України вказує, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [62]. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України, зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Згідно з частиною третьою ст. 110 КПК України рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Таким чином, письмове повідомлення про підозру як вид кримінального процесуального рішення уповноваженої особи повинно вноситися у формі постанови та має право бути оскарженим до судових органів, при чому, незалежно від стадії кримінального процесу [68].

Конституційний Суд України (далі – КСУ) у рішенні від 23 травня 2001 р. № 6-рп/2001 вказав, що право на судовий розгляд належить до основних невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина. Це повністю відповідає Загальній декларації прав людини, за якою кожен, у разі

порушення його основних прав, наданих конституцією і законом, має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами, а недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади [173].

Постановою Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» встановлено, що «Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй» [128].

Деякі аспекти про оскарження повідомлення особі про підозру до вступу в дію Закону № 2147-VIII вже знайшли своє відображення у судовій практиці. Так, відповідно до ухвали слідчого судді Комсомольського району м. Херсона у справі № 667/4289/15-к Н.В. Стамбула, котрий розглянув у відкритому судовому засіданні скаргу про визнання незаконним повідомлення про підозру від 16 травня 2015 р. у кримінальному провадженні № 12012230000000210 від 22 грудня 2012 р. у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою ст. 365 КК України, встановлено наступне. 14 травня 2015 р. старший прокурор відділу прокуратури Херсонської області М.Г. Балук, достовірно знаючи про внесення змін до ст. 365 КК України, відповідно до яких суб'єктом цього злочину може бути лише співробітник правоохоронного органу, склав повідомлення про підозру у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою ст. 365 КК України, притягнувши скаржника до кримінальної відповідальності за відсутності в його діях складу злочину. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та

Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції», який набув чинності 28 лютого 2014 р., було внесено зміни до ст. 365 КК України, відповідно до яких даний злочин може бути вчинений тільки спеціальним суб'єктом – працівником правоохоронного органу. Статтею 58 Конституції України визначено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Згідно з рішенням, дії старшого прокурора відділу прокуратури Херсонської області М.Г. Балук по повідомленню про підозру, у зв'язку з відсутністю законних підстав для такого повідомлення, визнано незаконними. Зазначене рішення набрало законної сили 28 липня 2015 р. [170].

Відповідно до ухвали слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області К.Е. Ореховської у справі № 569/81/16-к, котра розглянула у відкритому судовому засіданні залі суду м. Рівне, скаргу представника адвоката А.М. Давидюка щодо нездійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні за № 2201500000000108 на орган досудового розслідування, який був зобов'язаний вчинити. 23 грудня 2015 р. Так, старшим слідчим в особливо важливих справах 4 відділу 1 управління Головного слідчого управління (далі – ГСУ) Служби безпеки України (далі – СБ України) М.І. Дзвоником проведено обшук в ОСОБА_3. Після закінчення обшуку слідчим було вручено брату ОСОБА_5 повістку та написаний від руки лист, а саме письмове повідомлення про підозру у вчиненні злочину ОСОБА_3. Дане повідомлення про підозру не містило підпису прокурора чи викладення інших обставин, передбачених вимогами ст. 277 КПК України, з повним порушенням порядку вручення, передбаченого ст. ст. 276 та 278 КПК України. Виходячи зі змісту ст. ст. 276–278 КПК України, слідчий суддя погодився з доводами представника скажника, що повідомлення про підозру не відповідає вищезазначеним вимогам КПК України, а тому підлягає скасуванню. Згідно з ухвалою слідчого судді, рішення слідчого щодо

вручення підозри від 17 грудня 2015 р. по кримінальному провадженню № 2201500000000108 щодо обвинувачення ОСОБА_3 за частиною третьою ст. 369 КК України скасовано. Зобов'язано слідчого або процесуального прокурора вчинити дії щодо виключення з ЄРДР відомостей по кримінальному провадженню за № 2201500000000108 про оголошення підозри від 17 грудня 2015 р. ОСОБА_3 у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою ст. 369 КК України. Зазначене рішення набрало законної сили 11 січня 2016 р. [180].

На жаль, такі рішення суду, які все ж не відповідають прямим вимогам чинного законодавства, але при цьому є обґрунтованими, рідкість. Частіше ж, слідчий суддя виносить рішення, згідно з вимогами ст.ст. 303–304 КПК України, якими відмовляє у відкритті провадження за скаргою на повідомлення про підозру.

Так, наприклад, слідчий суддя Залізничного районного суду м. Львова, розглянувши матеріали скарги на повідомлення про підозру від 13 вересня 2013 р. у кримінальному провадженні № 42012150030000014 у справі № 462/7418/13-к, ухвалив рішення про відмову у відкритті провадження за скаргою на повідомлення про підозру [167].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати про те, що письмове повідомлення про підозру має виноситися слідчим, прокурором у формі постанови, яка може бути оскаржена до суду, у зв'язку з тим, що вказаним рішенням уповноваженої особи права та законні інтереси особи, щодо якої винесено дане рішення, значно обмежуються. Ця особа повинна мати можливість оскаржити це рішення у ході проведення досудового розслідування, яке може тривати досить значний час, з урахуванням можливості його зупинення по хворобі або на час виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, з моменту, як дізналась про його існування (таку ідею підтримало 85 % опитаних адвокатів).

Аналіз вказаних норм свідчить про необхідність внесення змін до КПК України, якими передбачити слова «письмове повідомлення про

підозру» в усіх відмінках замінити словами «постанова про підозру» у відповідному відмінку.

Крім цього, п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України викласти у наступній редакції: «постанову слідчого, прокурора про підозру, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником.».

Винесення письмового повідомлення про підозру у формі постанови, а також можливість його оскарження незалежно від моменту її здійснення та періоду, коли було зареєстроване кримінальне провадження, буде відповідати загальним засадам кримінального судочинства щодо охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [94].

Не можна сказати про те, що внесені Законом № 2147-VIII зміни щодо обчислення строків досудового розслідування до моменту повідомлення про підозру забезпечують на належному рівні права усіх учасників кримінального провадження з огляду на наступне.

Деякі науковці поняття строків у кримінальному судочинстві розглядали як проміжок часу між скоєнням злочину та винесенням вироку [201, с. 63; 36, с. 83–84].

З іншого боку, С.О. Заїка тлумачить поняття строків у кримінальному процесі як установлений і врегульований кримінально-процесуальним законом, підзаконним нормативно-правовим актом або рішенням уповноваженої особи (органу) обов'язок для виконання у визначений момент або період часу, необхідний для утримання від учинення суб'єктами

кримінально-процесуальних відносин процесуальних дій або прийняття й оформлення процесуальних рішень, з перебігом якого виникають (припиняються) права і обов'язки та настає процесуальна відповідальність фізичних і юридичних осіб (учасників кримінально-процесуальної діяльності) [1; 41, с. 128].

Строки розглядають як проміжок часу для вчинення процесуальних дій чи прийняття рішень, як різновид процесуальної форми або як гарантія досягнення завдань кримінального провадження з огляду на завдання швидкого розслідування. Наукою кримінального процесу доведено, що строки досудового слідства виконують дисциплінуючу функцію щодо посадових осіб, які його здійснюють [1; 71, с. 371].

Л.М. Лобойко вважає, що яким-небудь крайнім строком досудове слідство не обмежене, але в будь-якому разі воно повинно бути закінчене швидко [1; 77, с. 51].

У своєму дослідженні І.В. Маслов зазначав, якщо кримінальну справу порушено за фактом скоєння злочину і не встановлено особу, яка його вчинила, початком перебігу строку досудового слідства по таких справах буде вважатися момент з дня встановлення особи, яка вчинила злочин. Проблемним моментом у зв'язку з цим є дотримання гарантій від запобігання навмисного затягування слідчим надання особі процесуального статусу підозрюваного та обвинуваченого [88, с. 66].

Варто погодитися, що строк досудового розслідування – це відведені часові рамки для здійснення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, які починаються з моменту внесення відомостей до ЄРДР і закінчуються у порядку, визначеному КПК України (ст. 283).

До внесення змін до КПК України Законом № 2147-VIII, строк досудового розслідування обраховувався з моменту повідомлення особі про підозру. Нині КПК України встановлює ще й строк досудового розслідування до моменту повідомлення про підозру, який складає:

- 1) шість місяців – у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку;
- 2) дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо злочину невеликої або середньої тяжкості;
- 3) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину [68].

Змінами у частині продовження строку досудового розслідування регламентовано, що якщо досудове розслідування злочину або кримінального проступку до моменту повідомлення особі про підозру неможливо закінчити у строк, зазначений в абзаці другому частини першої ст. 219 КПК України, вказаний строк може бути неодноразово продовжений слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, на строк, встановлений п.п. 1–3 ч. 2 ст. 219 КПК України [68].

Тобто, тепер органи досудового розслідування обмежені у строках досудового розслідування у «фактових» кримінальних провадженнях, які можуть бути продовжені на аналогічний період досудового розслідування слідчим суддею.

На негативні наслідки таких змін до КПК України відразу відреагували майже всі правоохоронні органи України як з боку неврахування при їх внесенні інтересів потерпілого [107], так із неможливістю належного проведення досудового розслідування [100].

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, строк досудового розслідування може бути продовжений ще на 1 місяць районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором [68].

Якщо з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування (досудове слідство) неможливо закінчити у двомісячний строк, він може бути продовжений наступними уповноваженими особами:

1) до трьох місяців – керівником місцевої прокуратури, заступником Генерального прокурора;

2) до шести місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора;

3) до дванадцяти місяців – слідчим суддею, за клопотанням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором чи його заступниками [68].

Тобто, на відміну від попередньої редакції КПК України, продовження строку стає частково прерогативою слідчого судді за погодженнями з відповідними уповноваженими особами органу прокуратури.

Це, безумовно, є належним утвердженням принципу змагальності у кримінальному процесі, де саме суд уповноважений на прийняття відповідного процесуального рішення, а також дисциплінуватиме орган досудового розслідування у частині дотримання розумності строків. Сподіваємося, будуть виключені випадки, коли слідчі, прокурори продовжуватимуть строки без належних для цього підстав при тому, що досудове розслідування у кримінальному провадженні здійснюватиметься на неналежному рівні.

При цьому, законодавцем так і не надано тлумачення понять «складність провадження», «особлива складність провадження», «виняткова складність провадження» як підстав для продовження строку досудового розслідування, що і далі залишається оціночним.

Продовження строку досудового розслідування прокурором (ст. 295 КПК України) або слідчим суддею (ст. 297-1 КПК України) можливо тоді, коли останні переконуються, що додатковий строк необхідний для отримання доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду, або для проведення чи завершення проведення експертизи, за умови що ці дії не могли бути здійснені чи завершені раніше з об'єктивних причин. Крім того, вказані суб'єкти відмовляють у продовженні строку, якщо досліджені під час вирішення цього питання обставини свідчать про відсутність достатніх

підстав вважати, що сталася подія кримінального правопорушення, яка дала підстави для повідомлення про підозру, та/або підозрюваний причетний до цієї події кримінального правопорушення. Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про продовження строку досудового розслідування до повідомлення особі про підозру у разі його протиправності та необґрунтованості. Ухвала слідчого судді оскарженню не підлягає [68].

З одного боку, КПК України визначає чіткі підстави для відмови у задоволенні клопотання про продовження строку досудового розслідування, серед яких – невчасне проведення процесуальних дій, що є гарантом для належного та об'єктивного проведення досудового розслідування з дотриманням принципу розумності строків. З іншого ж, вирішуючи питання про продовження строків прокурором, слідчим суддею, законодавець ставить у пріоритет вчинення органом досудового розслідування дисциплінарного проступку, яким досудове розслідування затягується (несвоєчасне вчинення процесуальних дій), над обов'язком виконання завдань кримінального судочинства, визначених ст. 2 КПК, яким передбачено, що кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

У зв'язку зі зміною порядку обчислення строків досудового розслідування, до ст. 284 КПК України були також внесені поправки. Як підставу для закриття кримінального провадження частину першу ст. 284 КПК України доповнено п. 10, згідно з яким кримінальне провадження закривається в разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи. Тобто, у разі не продовження строків досудового розслідування, кримінальне провадження, у якому є підозрюваний, підлягає закриттю. При цьому, законодавець не розтлумачив порядок дій, у разі не продовження строків досудового розслідування у «тяжких» злочинах проти життя та здоров'я особи [68].

Також передбачено, що слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру [68].

Варто вказати, що при внесенні змін до КПК України по обчисленню строків досудового розслідування до моменту повідомлення про підозру, законодавцем не було враховано строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, визначені ст. 49 КК України, та інтересів потерпілого, а тому досить реально виникнення наступних ситуацій.

Потерпілий звернувся із заявою щодо вчинення відносно нього тяжкого злочину – крадіжки, поєднаної із проникненням у житло. Проведеним оглядом місця події виявлено та вилучено сліди папілярних узорів. Судовою дактилоскопічною експертизою папілярні узорі визнані придатними, проте не встановлено належність жодній особі відповідно до наявного переліку у базі «Дакто-2000». Через 18 місяців після внесення відомостей до ЄРДР, слідчий зобов'язаний закрити кримінальне провадження відповідно до частини першої ст. 284 КПК України, що він і робить. Далі, зі сплином 8 місяців після закриття кримінального провадження, встановлюється особа, яка вчинила це кримінальне правопорушення. Строки для можливості скасування постанови про закриття прокурором, передбачені частиною шостою ст. 284 КПК України, пройшли. Тому, для того, щоб законно скасувати постанову слідчого та продовжити досудове розслідування з метою притягнення винного до кримінальної відповідальності, потерпілий вимушений направити скаргу на постанову про закриття кримінального провадження, щоб слідчий суддя її скасував.

Безумовно, такі зміни не враховують інтереси усіх учасників кримінального провадження до кінця, зокрема потерпілих, адже їх пріоритет потрібно ставити в першу чергу.

Законодавцю доцільно було передбачити можливість зупинення досудового розслідування кримінальних проваджень, у яких жодній особі не

повідомлено про підозру. Це б на належному рівні забезпечило права усіх осіб на досудовому розслідуванні та сприяло дійсному виконанню завдань кримінального провадження. Підтримку такої думки висловили 78 % слідчих та 96 % адвокатів.

З урахуванням вищевикладеного пропонується норми КПК України, внесені Законом № 2147-VIII, щодо строків досудового розслідування до моменту повідомлення про підозру, а також закриття кримінального провадження з цих підстав виключити (Додаток А).

Натомість, назву ст. 280 КПК України визначити, як «Підстави та порядок зупинення досудового розслідування», і доповнити її частиною 1-1, яку викласти у такій редакції: «Досудове розслідування може бути зупинене до повідомлення особі про підозру, коли не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Досудове слідство може бути зупинене лише після проведення всіх необхідних і можливих слідчих дій для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.».

Ще одним проблемним аспектом забезпечення прав осіб на досудовому розслідуванні під час прийняття процесуальних рішень є неспроможність сторони захисту реалізувати свої права щодо збирання доказів невинуватості чи пом'якшення відповідальності підозрюваної особи та встановлення усіх необхідних фактичних обставин на досудовому розслідуванні до прийняття рішення про вручення обвинувального акта, шляхом подання клопотань до слідчого, прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій.

Щодо цього питання К.Ф. Гуценко цілком слушно зазначав, що в умовах змагального судочинства сторони кримінального процесуального провадження повинні наділятися рівними можливостями як на стадії судового розгляду справи, так і досудового розслідування [27, с. 5–6].

О.Ю. Татаров та С.С. Чернявський, досліджуючи проблеми законодавчого врегулювання участі захисника у кримінальному провадженні, доцільно вказують, що принцип змагальності сторін обвинувачення та захисту в ході досудового розслідування нерідко сприймається як декларація

та повною мірою захисниками не реалізується. Подібне спричинено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, зокрема недосконалими положеннями законодавства, які унеможливають реалізацію прав захисника щодо збирання доказів у повному обсязі [204].

Так, коли слідчими здійснюється проведення досудового розслідування кримінальних проваджень, у яких письмове повідомлення про підозру не складене та не вручене, і при цьому збираються докази, проводяться експертизи, викликається для надання пояснень особа, яку в подальшому буде повідомлено про підозру (особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, процесуальний статус якої розкрито у Розділі 1), але процесуального статусу вона не має, і коли вся доказова база вже зібрана, слідчим часто погоджується одночасно і повідомлення про підозру, і обвинувальний акт щодо цієї особи у процесуального керівника.

Після цього особа викликається до органу досудового розслідування, де їй вручається письмове повідомлення про підозру, і здійснюється її допит. При цьому, її показання не беруться до уваги, і не перевіряються у рамках кримінального провадження. Далі їй та її захиснику, одразу після закінчення допиту, оголошується про закінчення досудового розслідування та надається можливість для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Після ознайомлення (особливо коли матеріали кримінального провадження мають невеликий обсяг), їй одразу вручається обвинувальний акт, чим досудове розслідування вважається завершеним, відповідно до частини четвертої ст. 110 КПК України, та закінченим, згідно з п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України.

Можливо, якщо у процесі допиту підозрюваного, чи по його завершенню стороною захисту і оголошується яке-небудь клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, слідчий відмовляє у його задоволенні з формальних підстав. Якщо стороною захисту і буде подано до суду скаргу на вказану постанову про повну відмову у задоволенні клопотання, то слідчий суддя, за наявності матеріалів кримінального провадження, у яких чітко

видно, що досудове розслідування завершено, змушений буде відмовити у задоволенні даної скарги.

Для підтвердження цього, у одному із слідчих відділів управління НПУ у м. Києві здійснювалося досудове розслідування кримінального провадження за фактом пособництва у підробленні офіційного документа, який видається установою, яка має право посвідчувати такі документи, і який надає права, з метою використання його підроблювачем, та використанні вказаного завідомо підробленого документа – диплому про вищу освіту, виданого Національним авіаційним університетом, та додатка до нього.

Слідчим, після внесення відомостей до ЄРДР, були проведені всі необхідні, на його думку, слідчі (розшукові) дії щодо витребування оригіналів даних документів, проведення необхідного експертного дослідження, підтвердження відомостей із навчального закладу щодо відсутності відомостей про видачу вказаного диплому та додатку, і закріплення процесуально факту подання особою диплому та додатка з метою працевлаштування.

Особу, щодо якої здійснювалося досудове розслідування, було викликано до службового кабінету, де слідчим, за участю прокурора, повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених частиною п'ятою ст. 27, частиною першою ст. 358, частиною четвертою ст. 358 КК України, та проведено допит у якості підозрюваного, під час якого підозрюваний дав показання, що у вказаному навчальному закладі він дійсно навчався на заочній формі, а як документи щодо його навчання відсутні, він пояснити не може. У ході допиту захисником підозрюваного було заявлене клопотання про проведення допиту у якості свідків осіб, які навчалися у той же період, що і підозрювана особа. Слідчим одразу була складена та вручена постанова про повну відмову у задоволенні клопотання, з тих підстав, що він не вбачає за доцільне проведення даних слідчих дій, а (за погодженням з процесуальним керівником) зібрані докази

достатні для направлення до суду обвинувального акта у цьому кримінальному провадженні.

Далі підозрюваному і захиснику одразу було вручено повідомлення про завершення досудового розслідування, запиту про надання зібраних ними інших доказів, надано матеріали кримінального провадження для ознайомлення та вручено обвинувальний акт.

Скарга сторони захисту на вказану постанову про повну відмову у задоволенні клопотання була відхилена судом, на підставі того, що досудове розслідування у кримінальному провадженні завершено, а обвинувальний акт направлено до суду в порядку ст. 291 КПК України.

Вказаними діями уповноважених осіб фактично було порушено права на захист підозрюваного та загальні принципи змагальності процесу. Намагання сторони захисту щодо встановлення обставин, які пом'якшують вину підозрюваного чи виключають злочинність діяння, на досудовому розслідуванні були проігноровані, при тому, що, можливо, у разі проведення тих процесуальних дій, про які клопотав захисник, кримінальне провадження взагалі б підлягало закриттю.

Виходячи з цього, КПК України має передбачати виключні права сторони захисту на реалізацію права щодо можливості дієвого подання клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій на досудовому розслідуванні та про виконання будь-яких процесуальних дій.

Враховуючи терміни розгляду такого клопотання, встановлені ст. 220 КПК України (не більше трьох днів), а також часу розгляду скарги слідчого судді, у разі відмови у задоволенні цього клопотання (не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги), а також враховуючи час на підготовку скарги та ймовірність того, що у цей період можуть бути неробочі дні та час, необхідний на доставлення відповідних процесуальних документів поштою, пропонується внести зміни до частини першої ст. 291 КПК України, яку викласти у такій редакції: «Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором не раніше

20 днів з моменту повідомлення особі про підозру, за винятком випадку, коли сторона захисту не визнає можливим вручення його раніше, про що зазначається у розписці про отримання обвинувального акта. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.».

Внесення відповідних змін надасть можливість стороні захисту на належному рівні забезпечити права особи на досудовому розслідуванні щодо реалізації права на збирання доказів у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Крім того, варто звернути увагу, що до осіб, щодо яких здійснюється досудове розслідування (які не мають визначеного процесуального статусу у кримінальному провадженні, проте щодо них стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення), можуть відноситися й ті, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, який визначається Главою 37 КПК України «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб». При цьому, особливостями цього є момент, після якого особа набуває такого процесуального статусу у кримінальному провадженні.

Зокрема, цей порядок, визначений Главою 37 КПК України, регламентує особливості притягнення до кримінальної відповідальності, затримання та обрання запобіжного заходу вказаним особам, а також проведення щодо них деяких слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Питання дослідження порядку проведення досудового розслідування щодо окремої категорії осіб досліджували П.П. Андрушко, О.Є. Бойко, О.В. Бондарчук, С.Г. Волоктруб, А.О. Григоренко, О.В. Задорожій, Н.С. Карпов, О.М. Лемешко, С.М. Логінова, І.В. Смолькова, В.Є. Теліпко, В.І. Тютюгін, Л.Д. Удалова, В.М. Федченко, А.В. Шевчишен та інші вчені. Проте в умовах реформування кримінального процесуального законодавства

є нерозкритими питання належного забезпечення їх прав до моменту повідомлення їм про підозру.

Розглядаючи питання недоторканості, І. В. Бабій зазначав, що певні переваги надаються народному депутатові України і судді не в якості невинуватого привілею, а як гарантія проти обмеження його статусу з метою ефективного і безперешкодного здійснення своїх службових обов'язків [7, с. 8].

В. М. Федченко та О. А. Лучко вказують, що для ефективності здійснення своїх функцій особи, які займають такі відповідальні посади, в даному випадку судді, присяжні, повинні мати певні гарантії для ефективного, неупередженого здійснення своїх функцій. Однак, з іншого боку, це створює можливість для зловживання правом, з їхнього боку, безкарності, зростання корупційних проявів, і, як наслідок, – недовіра суспільства до всієї судової системи [227, с. 178].

Цілком слушно зауважує О. Ю. Татаров, що недоторканність не повинна використовуватися на шкоду законності та справедливості як засіб збереження винного від справедливого покарання, оскільки являє собою винятково особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності та забезпечує захист від незаконного і необґрунтованого обвинувачення у вчиненні злочину [208, с. 206].

Доцільно зазначає А. В. Шевчишен про те, що визначення у главі 37 КПК України системи винятків у режимі правового регулювання здійснення кримінального провадження відносно наведених осіб обумовлене тим, що зайняття цих посад зумовлює не тільки набуття особами високого соціального положення, але й особливе суспільне значення їх професійної діяльності, однією з постійних рис якої є конфлікти, через що є висока імовірність для них, у порівнянні з пересічними громадянами або іншими особами, які здійснюють службову діяльність та професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, стати об'єктом протиправних дій з боку інших осіб з метою відсторонення їх від виконання своїх функцій, а у

випадках реального вчинення ними кримінальних правопорушень – може викликати упереджене ставлення до них не тільки з боку пересічних громадян, але й з боку службових осіб правоохоронних органів та прокуратури [234, с. 115].

У ході комплексного аналізу норм КПК України та низки інших нормативно-правових актів встановлено, що особи, до яких застосовується особливий порядок кримінального провадження, і права яких мають бути забезпечені на найвищому рівні, у зв'язку з виконанням покладених на них державою посадових обов'язків, до моменту повідомлення їм про підозру насправді захищені так само, як і звичайні громадяни, що доцільно висвітлити на прикладі народного депутата України.

Відповідно до ст. 80 Конституції України народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність. Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані [62].

Безпосередній порядок надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України встановлює Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI [137].

Конституційний Суд України у своєму рішенні № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 р. зазначив, що кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду [176].

Притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України [68].

Депутатська недоторканність поширюється на народного депутата України з моменту визнання його обраним за рішенням відповідної виборчої комісії і до моменту припинення повноважень народного депутата України.

Депутатська недоторканність як елемент статусу народного депутата України є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод [174].

Затримання як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний і як адміністративно-процесуальний заходи може бути застосоване до народного депутата України лише за згодою Верховної Ради України, на підставах та в порядку, встановлених Конституцією і законами України.

Особливості порядку притягнення народного депутата до відповідальності визначаються Конституцією України, КПК України та Законом України «Про Регламент Верховної Ради України».

Відповідно до частини третьої ст. 218 Регламенту Верховної Ради України подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата повинно бути вмотивованим і достатнім, містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України. У поданні про затримання чи арешт повинно бути чітке обґрунтування необхідності затримання чи арешту [137].

Тобто, орган досудового розслідування на момент звернення до Верховної Ради України з відповідним поданням повинен вже зібрати докази причетності народного депутата України до вчинення суспільно-небезпечного діяння.

Детальніше на останньому нормативно-правовому акті зупинятися не потрібно, адже ці правовідносини не є об'єктом дисертаційного дослідження.

Отже, після надання згоди Верховною Радою України на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності, яка оформлюється постановою, відповідно до частини восьмої ст. 221 Регламенту Верховної Ради України, виникає деяка прогалина.

Так, жоден із вказаних актів не регламентує, коли ж орган досудового розслідування зобов'язаний розпочати цю процедуру притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, яка відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України є стадією кримінального провадження, що починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Безумовно, можна вказати тоді, коли в органу досудового розслідування будуть наявні достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Адже, після надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України сторона обвинувачення має право проводити обшуки у народного депутата України, проводити негласні слідчі (розшукові) дії, застосувати інші заходи, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, проте чи будуть вони ефективними – залишається риторичним питанням. Зазвичай, ця процедура набуває широкого суспільного резонансу, і будь-яка свідома особа, за наявності яких-небудь доказів своєї вини, обов'язково матиме досить часу, щоб їх знищити, і буде уникати будь-яких можливостей скомпрометувати себе у розмовах, зустрічах тощо, знаючи, що це може бути зафіксовано органом досудового розслідування.

Звісно, на момент звернення до Верховної Ради України, орган досудового розслідування повинен володіти певною кількістю вагомих доказів, які підтверджують вчинення народним депутатом саме суспільно небезпечного діяння, не злочину. Отримавши дозвіл на притягнення його до кримінальної відповідальності, сторона обвинувачення може лише виконати

низку процесуальних дій, які чітко передбачені вказаними вище нормативними актами, і на підставі їх проведення встановити, чи дійсно це діяння має ознаки злочину.

На сьогодні процесуальний статус народного депутата України після надання дозволу на його притягнення до кримінальної відповідальності може бути тривалий час взагалі не визначений. Особа та її захисники можуть збирати відомості щодо невинуватості чи пом'якшення вини, проте доказами вони можуть бути визнані лише після повідомлення народному депутату про підозру. Вони не можуть подавати клопотання про проведення процесуальних дій у цьому кримінальному провадженні та оскаржувати дії органів досудового розслідування, тобто належним чином реалізовувати свої права на захист.

Таким чином, після ініціювання Генеральним прокурором подання про надання дозволу на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, у цьому кримінальному провадженні він є особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, процесуальний статус, права та обов'язки якої нами визначено у Розділі 1 дисертаційного дослідження.

2.2 Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження та проведенні інших процесуальних дій

Зі вступом нового КПК України 2012 року до термінології правників увійшло нове кримінальне процесуальне поняття – «заходи забезпечення кримінального провадження». Проте законодавцем не було надано його дефініцію. Положення ст. 131 КПК України встановлюють лише завдання заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження, а також наводять їх перелік.

Для кращого розуміння сутності цього інституту доцільно розглянути деякі думки вчених щодо тлумачення поняття заходів забезпечення кримінального провадження.

І. Л. Петрухін вважав, що заходами кримінально-процесуального примусу є передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні засоби примусового характеру, які застосовуються у сфері кримінального судочинства уповноваженими на те посадовими особами та державними органами за наявності підстав і в порядку, встановленому законом, щодо обвинувачених, підозрюваних та інших осіб для запобігання та припинення неправомірних дій цих осіб з метою успішного розслідування, вирішення кримінальної справи і виконання інших завдань кримінального судочинства [113, с. 238].

На думку З. Ф. Ковриги, до заходів кримінального процесуального примусу належать: запобіжні заходи, відібрання зобов'язання про явку, затримання, привід, розшук і етапування, відсторонення обвинуваченого від посади, заходи, які застосовуються до порушників порядку під час судового засідання, а також обшук, виїмка, поміщення обвинуваченого або підозрюваного в медичний заклад для проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи, накладення арешту на майно [53, с. 29–30].

В.І. Фаринник, досліджуючи теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження, вказував, що заходи забезпечення кримінального провадження є нічим іншим як передбаченими кримінальним процесуальним законом заходами владно-примусового обмеження особистих і майнових (матеріальних) прав, що застосовуються уповноваженими державними органами та особами, у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, котрі залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, виявлення та закріплення доказів, створення належних умов здійснення кримінального провадження, вирішення його завдань і

забезпечення його дієвості [226, с. 58]. З думкою останнього ми погоджуємося, і у ході дослідження забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження будемо відштовхуватися від такого трактування цього інституту.

У цьому підрозділі ми розглянемо виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід, тимчасовий доступ до речей і документів, затримання особи, запобіжні заходи, при застосуванні яких органам досудового розслідування найбільше потрібно акцентувати увагу на забезпеченні прав особи.

Одним із таких перелічених вище видів заходів забезпечення кримінального провадження є виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід, адже забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні починається безпосередньо із порядку її залучення до процесуальних дій.

О.М. Сіверський вказував, що поняття виклику слідчим, прокурором, судового виклику необхідно визначити як: «захід забезпечення кримінального провадження, який приймається у формі процесуального документа – повістки про виклик для повідомлення особи, яка викликається, про необхідність прибути в певний час і місце для проведення з нею, або за її участю процесуальних дій у кримінальному провадженні» [187, с. 173].

На думку Л.І. Пліщука, привід є примусово-забезпечувальним заходом, що застосовується через відповідні підрозділи НПУ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, або органів Державного бюро розслідувань, до обвинуваченого, підозрюваного та свідка, які раніше викликалися слідчим, прокурором або судом, але не з'явилися без поважних на те причин у зазначене місце і час [116, с. 176].

Варто погодитися з В.І. Фаринником, що ступінь обмеження прав особи у разі її виклику до слідчого (прокурора, слідчого судді) є незначним порівняно з тим же приводом. Більше того, виклик є одним із небагатьох заходів забезпечення кримінального провадження, які можуть бути

застосовані самостійно слідчим або прокурором, без ухвали суду чи слідчого судді [223, с. 343].

При цьому Г.К. Кожевніков влучно підкреслює, що виклик не може бути заходом примусу, оскільки передбачає добровільне його виконання суб'єктом процесу. Примус настає тільки після неявки без поважних причин за викликом певного учасника процесу – тоді як примусовий захід застосовується привід [54, с. 69].

Норми, якими до КПК України Законом № 2213-VIII введено нового суб'єкта – «іншу особу, права та законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування», зумовлюють подальше дослідження інституту виклику особи у кримінальному провадженні, з урахуванням забезпечення її прав на досудовому розслідуванні.

Відповідно до ст. 133 КПК України слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених цим Кодексом випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії. Слідчий, прокурор під час досудового розслідування мають право викликати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Згідно з цією ж статтею особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

З цього формулювання одразу виникає декілька проблемних питань, що зачіпають інтереси осіб, які викликаються.

По-перше, щодо вимог до змісту повістки про виклик, передбачених ст. 137 КПК України. У повістці про виклик повинно бути зазначено, зокрема, процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа; процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа.

За таких вимог виникають певні суперечності з приводу того, як має бути викликана особа, якій орган досудового розслідування має намір вручити письмове повідомлення про підозру.

Процесуальний статус особи у даному випадку може бути або свідок, якщо вона вже допитувалася у цьому кримінальному провадженні, або ж вона може не мати його взагалі. В органі досудового розслідування у такому випадку виникає питання щодо правильності складання повістки для її виклику.

Згідно з частиною першою ст. 65 КПК України свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Якщо особа має процесуальний статус свідка, і у змісті повістки про виклик вказати про те, що особа викликається як свідок для вручення письмового повідомлення про підозру, то це буде порушувати її права, адже для свідка і підозрюваної особи вони дуже відрізняються і закріплені ст.ст. 66 і 42 КПК України відповідно.

Вказуючи, що особа викликається у процесуальному статусі підозрюваного взагалі буде абсурдним, адже відповідно до частини першої ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Відсутність взагалі будь-якого процесуального статусу у повістці про виклик не буде відповідати вимогам щодо її змісту. На нашу думку, вказані недоліки можуть бути підставою для обґрунтованої неявки особи за викликом (на підставі п. 8 ч. 1 ст. 138 КПК України – інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик). Зазначення

неправильного статусу особи недобросовісними працівниками правоохоронних органів іноді може бути і методом кримінального процесуального тиску на особу, яка викликається.

Щодо цього питання слушно підкреслював І. І. Тупельняк, що виклик учасника кримінального провадження для участі у процесуальній дії являє собою систему заходів та дій, спрямованих на його інформування про необхідність явки до слідчого, прокурора із обов'язковою вказівкою процесуального статусу, в якому перебуває викликана особа, часу, дати і місця її прибуття, слідчої (розшукової) дії, для участі в якій викликається особа, та наслідків її неприбуття [215, с. 125].

Одним із варіантів, яким відповідно до чинних норм КПК України можна усунути цей недолік, що зумовлює порушення прав осіб при необхідності здійснення повідомлення про підозру, є зазначення процесуального статусу як іншої особи, права та законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. Проте, як нами було встановлено, коло осіб, які підпадають під ознаки цього суб'єкта, є занадто широким. Зазначення саме такого статусу, як «особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування», згідно зі змінами до КПК України, які пропонуються в Розділі 1 дисертаційного дослідження, у повістці з метою виклику особи для вручення письмового повідомлення про підозру є найбільш доцільним, повністю усуне вказані прогалини законодавства та повною мірою буде відповідати вимогам загальних засад кримінального провадження щодо забезпечення на належному рівні прав усіх осіб на досудовому розслідуванні.

Аналогічні вимоги повинні застосовуватися до особи, відносно якої необхідно здійснити привід, адже відповідно до частини третьої ст. 140 КПК України такий захід процесуального примусу може бути застосований виключно до підозрюваного, обвинуваченого або свідка, і його незаконно здійснювати до особи, яка не набула процесуального статусу, або до свідка,

який має визначені права та обов'язки, з метою прийняття участі у такій процесуальній дії, як вручення письмового повідомлення про підозру.

З метою належного здійснення виклику пропонуємо доповнити частину першу ст. 137 КПК України п. 5-1), який викласти у такій редакції: «для здійснення повідомлення про підозру особі, остання підлягає виклику у процесуальному статусі особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування».

Крім того, необхідно доповнити частиною третьою ст. 140 КПК України, яку викласти у такій редакції: «Привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого, свідка або особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування...».

Іншим проблемним питанням забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні щодо виклику особи є те, що КПК України передбачає вимоги до змісту лише повістки про виклик. Зміст здійснення виклику по телефону або телеграмою, а також усіх доступних для загального користування месенджерів на мобільних телефонах («Viber», «WhatsApp», «Telegram» тощо) не встановлено. Логічним є те, що зміст таких повідомлень має відповідати вимогам щодо повістки про виклик, але цього КПК України не передбачає. Це створює прогалину, якою можуть скористатися як недобросовісні представники сторони захисту, так і сторони обвинувачення, що, своєю чергою, порушуватиме права осіб на досудовому розслідуванні, які підлягають виклику.

До прикладу, може виникнути така ситуація, коли уповноважена особа викликає для проведення слідчих (розшукових) дій по телефону певну особу, зазначаючи при цьому одну дату та час прибуття, а викликана особа ухиляється від явки. Сторона обвинувачення на підставі мотивованого рапорту щодо неявки особи на виклик отримує ухвалу про привід цієї особи, здійснює його, а остання скаржиться у подальшому на незаконні дії правоохоронців, зазначаючи про те, наприклад, що вона була повідомлена невчасно, або ж їй не представилася особа, що телефонує.

З іншого боку, ця ж ситуація може бути умисно спровокована працівниками правоохоронних органів з метою чинення на викликану особу незаконного кримінального процесуального тиску.

Вважаємо слушною думку В. І. Фаринника про те, що обов'язково під час виклику особи необхідно: факсимільним зв'язком – до рапорту про такий виклик додавати звіт факсимільної машини щодо здійснення фактичного відправлення повістки; електронною поштою – при відправці повідомлення з викликом встановлювати функцію «підтвердження про прочитання», при цьому такий звіт потрібно роздрукувати та додати до рапорту про виклик особи. До того ж згідно з частиною другою ст. 136 КПК України, якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти [224, с. 79].

Вказівка законодавцем конкретних вимог до виклику особи не тільки щодо повістки, а й інших видів оповіщення, на належному рівні забезпечить дотримання прав та свобод, які підлягають виклику у кримінальному провадженні, і одночасно надасть можливість слідчому, прокурору виконувати свої функціональні обов'язки.

У зв'язку з цим пропонується змінити ст. 137 КПК України, назву якої викласти наступним чином: «Зміст повідомлення про виклик особи» та доповнити її частиною другою, яку викласти у такій редакції: «У разі повідомлення особі про виклик по телефону або телеграмою, їй повинно бути повідомлено усі відомості, вказані у пунктах 1–7 частини першої цієї статті, а також про наявність наслідків неприбуття особи за викликом і поважних причин неприбуття на виклик із посиланням на статті цього Кодексу».

Неможливо було оминати увагою ініційований Проект Закону про внесення змін до ст. 137 Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення положень змісту повістки про виклик № 6402 від 21 квітня 2017 р., який вже тривалий час очікує розгляду. Цим

законопроектом пропонується передбачити у п. 4 ч. 1 ст. 137 необхідність внесення найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик, дату внесення до ЄРДР, зміст кримінального провадження, що стосується процесуальної дії, для участі в якій викликається особа [125].

З одного боку, такі зміни дійсно нададуть можливість здійснити підготовку до слідчої (розшукової) дії усіх учасників кримінального провадження, отримати попередню правову допомогу, залучити за необхідності адвоката до її участі.

При цьому, з іншого – такі вимоги можуть призвести до розголошення даних досудового розслідування, адже повістка про виклик може вручатися для передачі й іншим особам, які не мають ніякого стосунку до кримінального провадження, у якому викликається особа (родичі, представники житлово-експлуатаційної організації тощо).

Думки опитаних респондентах з цього приводу також розділилися. Так, 72 % слідчих виказали негативне ставлення до таких пропозицій змін до КПК України, тоді як 84 % адвокатів – підтримали.

Доцільним буде зазначити, що часто під час виклику по телефону слідчий, прокурор повідомляють особі не тільки час і місце прибуття для проведення процесуальної дії, але й суть, у рамках якого кримінального провадження викликається особа. Доцільність надання інформації про фабулу провадження, участь у якому буде брати особа, необхідно розглядати у кожному конкретному випадку, чи для необхідності проведення допиту бухгалтера, якому необхідно підготувати матеріали, щоб його показання були найбільш повні та достовірні, чи при виклику особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування для проведення впізнання.

Новий КПК України 2012 року розмежував поняття «затримання особи» як заходу забезпечення кримінального провадження та як запобіжного заходу. У зв'язку з цим, неоднозначним розмежуванням є встановлена практика щодо оголошення підозрюваної особи у міжнародний

розшук, яка, на думку автора, йде у супереч нормам закону. З огляду на те, що процедура затримання здійснюється щодо особи без статусу у кримінальному провадженні (ця особа набуває статусу підозрюваного з моменту затримання), зазначена тема безпосередньо торкається предмета дослідження.

Аналогічної думки щодо поділу затримання на декілька видів дотримується і В.І. Фаринник, який зазначає, що аналіз норм КПК України засвідчує встановлення у кримінальному процесуальному законі наступних різновидів затримання особи:

- 1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 187–191 КПК України);
- 2) законне затримання (ст. 207 КПК України);
- 3) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України);
- 4) затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України (ст. 582 КПК України) [226, с. 273].

Не вдаючись до аналізу поняття затримання, адже це виходить за межі нашого дослідження, можна вказати, що затримання – це тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний захід, застосування якого обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда [175].

У будь-якому разі затриманий позбавляється свободи пересування, можливості спілкування з іншими людьми, можливості розпоряджатися майном, страждає його фізична і моральна недоторканність, він терпить інші численні незручності, пов'язані з побутом, проживанням, медичним обслуговуванням.

Спочатку звернемо увагу на те, як законодавець упорядкував норми, що стосуються затримання особи, відповідно до змісту КПК України, у який входять Розділи, Глави і Параграфи.

Так, Розділ II «Заходи забезпечення кримінального провадження» включає у себе Главу 10 «Заходи забезпечення кримінального провадження і

підстави їх застосування», яка у ст. 131 КПК України встановлює вичерпний перелік заходів забезпечення кримінального провадження, серед яких виокремлює затримання особи та запобіжні заходи, та ст. 132 КПК України, яка встановлює загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Далі Глави 11–17 встановлюють порядок застосування кожного заходу забезпечення кримінального провадження.

Глава 18 КПК України «Запобіжні заходи, затримання особи» складається з двох параграфів: § 1 «Запобіжні заходи, затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду» та § 2 «Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду». Тобто, Глава 18 має у своєму контексті положення щодо затримання і як заходу забезпечення кримінального провадження, і як запобіжного заходу.

Відповідно до частини другої ст. 176 КПК України тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав і в порядку, визначеному цим Кодексом. Мета затримання особи у будь-якому разі є одна і та ж – доставлення особи до суду з метою обрання їй запобіжного заходу [68].

Виходячи з комплексного аналізу норм ст.ст. 188–191 § 1 Глави 18 КПК України, положення про затримання особи тут зазначені як захід забезпечення кримінального провадження, адже рішення про це оформлюється ухвалою слідчого судді про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Мета затримання чітко вказується в резолютивній частині ухвали слідчого судді.

Затримання ж особи як тимчасовий запобіжний захід оформлюється протоколом про затримання та регулюється ст.ст. 207–213 § 2 Глави 18 КПК України КПК України.

Законодавець розмістив норми щодо затримання особи як заходу забезпечення кримінального провадження невідповідно до структури КПК України. Норми ст.ст. 188–191 КПК України мають міститися вже після затримання особи без ухвали слідчого судді як самостійний захід забезпечення кримінального провадження, адже саме затримання особи в порядку ст.ст. 207–208 КПК України можна тлумачити як тимчасовий запобіжний захід, так як зазвичай він застосовується до особи саме тоді, коли кримінальне провадження до ЄРДР ще не зареєстровано. Затримання ж особи на підставі ухвали слідчого судді можливе лише тоді, коли досудове розслідування вже триває і виключно підставою для цього може бути рішення уповноваженої особи органу суду.

Було б доцільно систематизувати належним чином вказані норми відповідно до структури КПК України, що, звісно, не вплине на якість чи повноту досудового розслідування, проте зможе усунути деякі протиріччя, які можуть виникати у зв'язку з обранням щодо особи запобіжного заходу та оголошенням особи у міжнародний розшук, які полягають у наступному.

Для прикладу розглянемо алгоритм дій сторони обвинувачення у кримінальному провадженні щодо реалізації ухвали про затримання особи з метою приводу, яке розслідувалося одним із слідчих відділів управління поліції Головного управління НПУ в місті Києві.

Так, стороною обвинувачення здійснювалося досудове розслідування кримінального провадження за фактом заволодіння грошовими коштами шляхом зловживання довірою вчиненого в особливо великих розмірах. Громадянин України М. під приводом можливості закупівлі автомобілів за кордоном за цінами нижче ринкових, отримав від шести осіб грошові кошти загальною сумою близько трьох мільйонів доларів США, після чого автомобілі не поставив, а отриманими грошовими коштами розпорядився на власний розсуд.

Особі М. було повідомлено про підозру у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень – письмове повідомлення про

підозру надіслано йому поштою на останню відому адресу у місті Києві, де він був зареєстрований.

У подальшому слідчий діяв наступним чином: склав постанову про оголошення у розшук підозрюваного та звернувся до суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та клопотанням про затримання підозрюваного з метою приводу для участі останнього у розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу.

Звісно слідчий суддя, який розглядав запобіжний захід підозрюваному, керуючись частиною першою ст. 193 КПК України, відмовив у його застосуванні на підставі відсутності підозрюваного під час розгляду.

Інший слідчий суддя під час розгляду клопотання про затримання підозрюваного, оцінивши наявні докази того, що підозрюваний переховується від органів досудового розслідування, надав дозвіл на затримання М. для його приводу для участі у розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу.

На підставі цієї ухвали, слідчий звернувся до Національного центрального бюро Інтерполу в Україні на підставі «Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів» (далі – Інструкція), яка затверджена спільним Наказом № 3/1/2/5/2/2 від 09 січня 1997 р. Міністерства внутрішніх справ України, Генеральною прокуратурою України, Службою безпеки України, Державним комітетом у справах охорони Державного кордону України, Державною митною службою України, Державною податковою адміністрацією України, з метою оголошення М. у міжнародний розшук [130].

Відповідно до п. 4.4.18 цієї Інструкції у запиті повинна бути викладена повна та об'єктивна інформація про події, факти на розшукуваних осіб. Однією з вимог щодо переліку підстав для міжнародного розшуку громадян України є обрання запобіжного заходу стосовно розшукуваної особи [130].

Про цю вимогу зазначено і у ст. 81 Interpol's Rules on the Processing of Data, що однією з підстав зупинення, відзиву та анулювання запиту про розшук є невідповідність підставам для його публікації. Вимоги щодо опублікування запиту перелічені в ст. 83 Interpol's Rules on the Processing of Data. Червона картка може бути опублікована лише тоді, коли наведено достатні судові дані, у тому числі посилання на діючий ордер на арешт або судове рішення, яке має однакову силу (згідно з положеннями національного законодавства) [245].

Слідчий, помилково трактуючи частину другу ст. 176 КПК України, що затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, вказав відомості про ухвалу слідчого судді, яким надано дозвіл на затримання підозрюваного М. з метою приводу. На підставі вказаних відомостей підозрюваного М. було оголошено у міжнародний розшук.

У подальшому, слідчий повторно звернувся з клопотанням до суду про обрання підозрюваному М. запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, цього разу додавши до матеріалів, які його обґрунтовують, відомості про оголошення М. у міжнародний розшук. Слідчий суддя, керуючись вже частиною шостою ст. 193 КПК України, розглянув клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрав такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, так як прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, фактично було доведено, що підозрюваний оголошений у міжнародний розшук.

Аналогічним шляхом діють й інші органи досудового розслідування при оголошенні у міжнародний розшук особи, якій не було обрано запобіжний захід на досудовому розслідуванні.

Ототожнення органом досудового розслідування затримання як заходу забезпечення кримінального провадження, із поняттям затримання як тимчасового запобіжного заходу є помилковим. Інструкція хоч і була складена задовго до вступу в дію КПК України 2012 року і не відповідає його вимогам повною мірою, але повністю відображає позицію Інтерполу про те,

що ухвала про надання дозволу на затримання з метою приводу – не дає право на оголошення особи у міжнародний розшук. Це пов'язано безпосередньо із строками екстрадиційного та тимчасового арешту, що значно перевищує право на тимчасове позбавлення особи права вільно пересуватися, визначеного ухвалою про надання дозволу на затримання з метою приводу.

Тобто, наразі склалася колізія у кримінальному процесуальному законодавстві. Не може бути підставою оголошення особи в міжнародний розшук винесення щодо неї ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу як заходу забезпечення кримінального провадження. А запобіжний захід неможливо обрати підозрюваному за його відсутності у разі, коли його не оголошено у міжнародний розшук.

Таким чином, як і у наведеному прикладі, так і у всіх решти кримінальних проваджень, у яких підозрювані особи оголошувалися у міжнародний розшук за новим КПК України (2012 року), процесуальні рішення щодо оголошення у міжнародний розшук особи (направлення відповідного запиту до Національного центрального бюро Інтерполу в Україні) з посиланням на ухвалу слідчого судді про затримання особи з метою приводу є незаконними, такими, що не відповідають вимогам вказаної вище Інструкції та ст. 81 Interpol's Rules on the Processing of Data. Обрання у подальшому щодо цієї особи запобіжного заходу за її відсутності є також незаконним.

Виходячи з цього, є чітка необхідність систематизації належним чином вказаних норм відповідно до структури КПК України (про що вже вказувалося вище), щодо місця розміщення положень, які регулюють затримання як захід забезпечення кримінального провадження та тимчасовий запобіжний захід, з метою їх правильного трактування та необґрунтованого застосування до осіб заходів процесуального примусу.

Крім того, законодавцем не враховано, що термін «міждержавний розшук», який визначений у КПК України, фактично не існує на даний час.

Поняття міждержавного розшуку визначено у п. б ч. 1 ст. 1 Договору держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про міждержавний розшук осіб від 10 грудня 2010 р. [30]. Згідно зі ст. 7 цього Договору формування та ведення централізованого інформаційного масиву міждержавного розшуку осіб здійснює Головний інформаційно-аналітичний центр Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації в рамках Міждержавного інформаційного банку [30].

Положенням ст. 8 Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби злочинністю від 22 травня 2009 р. встановлено, що увесь масив централізованих оперативно-довідкових, криміналістичних та розшукових обліків, а також статистичної й архівної інформації зосереджується в Міждержавному інформаційному банку, власником якого є Міністерство внутрішніх справ Російської Федерації [216].

04 лютого 2015 р. Україна вийшла з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю [123]. Наслідком цього є те, що компетентні органи України не здійснюють обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю, не надсилають інформацію до Міждержавного Інформаційного Банку та не виконують запити про надання інформації.

У зв'язку з тим, що в Угоді про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю від 22 травня 2009 р. (з якої Україна вийшла) та Договорі держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про міждержавний розшук осіб від 10 грудня 2010 р. єдиним тримачем інформації визначено Міждержавний Інформаційний банк, власником якого є МВС Російської Федерації, реалізація положень Договору держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про міждержавний розшук осіб є неможливою через те, що обмін інформацією між Україною та Міждержавним інформаційним банком щодо підозрюваних осіб, які знаходяться в міждержавному розшуку, фактично не здійснюється. А тому, поняття «міждержавний розшук» є формальним, а розшук особи може здійснюватися виключно на державному та міжнародному рівнях.

Тому необхідно внести зміни до частини шостої ст. 193 КПК України, початок якої викласти у такій редакції «Слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у державний розшук...». Таке формулювання повністю буде узгоджене з п. 4.4.18 Інструкції та вимогами щодо належної підстави для затримання особи.

Крім того, до КПК України необхідно внести зміни, якими замінити поняття «міждержавний розшук» на «державний розшук» у відповідних відмінках.

Варто звернути увагу, що запобіжні заходи є одним із найпоширеніших заходів забезпечення кримінального провадження. Окремо необхідно виділити такий вид тимчасового запобіжного заходу, як затримання особи, у зв'язку з тим, що якщо інші запобіжні заходи застосовуються до особи, процесуальний статус якої вже визначено, і їх порядок досить чітко регламентовано КПК України, то процедура затримання викликає низку запитань, особливо щодо належного забезпечення прав особи, яка підлягає затриманню.

На жаль, порушення прав особи під час затримання, і, як наслідок, обрання щодо підозрюваного запобіжного заходу є непоодинокими випадками, що стало темою для обговорення багатьох науковців. За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, протягом 2012 року у кімнатах для затриманих та доставлених чергових частин органів внутрішніх справ та ізоляторах тимчасового тримання (далі – ІТТ) Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) утримувались 213,1 тис. осіб, протягом 2013 року – 149,7 тис. осіб, а протягом 2014 року – 96,8 тис. осіб. У 2015 році кількість осіб, що утримувалися, зокрема в ІТТ органів НПУ, порівняно з 2014 роком, збільшилась на 13 % і становила 106,9

тис. осіб. При цьому в 2016 році – 92,3 тис. осіб, а у 2017 році – 84,6 тис. осіб [240].

Загальною проблемою як для законного затримання, так і затримання уповноваженою особою є безпосередній час, протягом якого здійснюється переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Один випадок, коли особа наздоганяє правопорушника, а інший, який є більш проблемний, – коли особу затримують через певний час після вчинення протиправного діяння. Це питання було предметом дослідження Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, А.Ф. Волобуєва, Ю.М. Грошового, В.М. Корнукова, О.М. Ларіна, В.З. Лукашевича, Д.Є. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, В.Т. Нора, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, О.Ю. Татарова, В.М. Тертишника, В.І. Фаринника, В.П. Шибіко, М.Є. Шумила та інших учених.

До прикладу, вчинено грабіж, потерпілий повідомив про факт його вчинення, зателефонувавши по спецлінії «102», при цьому описавши особу злочинця. Оперативний черговий повідомляє черговим нарядам патрульної поліції дану інформацію, і останні дислокуються для виявлення та переслідування правопорушника. Через дві години після вчинення злочину підозрюваного затримує працівник патрульної служби, і потерпілий його впізнає. Логічним буде питання у такому разі, чи має право уповноважена особа затримати такого правопорушника в порядку ст. 208 КПК України.

На законодавчому рівні залишається відкритою проблема, протягом якого періоду часу особа може бути затримана за вчинення кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, у розумінні затримання її з підстав п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, адже затримання особи безпосередньо обмежує її права, а коли таке затримання є незаконним, слід вести мову про незаконне затримання.

Затримання особи в порядку ст. 208 КПК України через значний проміжок часу після вчинення кримінального правопорушення стає підставою для подачі стороною захисту скарг у порядку ст. 206

КПК України. Так, у Слов'янський міськрайонний суд звернувся захисник підозрюваного із скаргою про незаконне затримання його підзахисного у вчиненні кримінального правопорушення і попросив визнати затримання незаконним, негайно звільнивши його з-під варти. Заявник обґрунтував вимоги скарги тим, що повідомлення про факт затримання підозрюваного надійшло до Регіонального центру з надання безоплатної правової допомоги 21 серпня 2016 р., а фактичне його затримання відбулося 20 серпня 2016 р. в період часу між 17 год 00 хв та 17 год 30 хв. Таким чином, вважає що затримання підозрюваного було здійснене з порушенням норм КПК України, визначених ст. 208 КПК України, що порушує конституційні права підозрюваного, а тому він вимагає визнати його затримання незаконним й звільнити з-під варти.

У ході судового розгляду з достовірністю було встановлено, що 19 серпня 2016 р. приблизно о 15 год 30 хв підозрюваний вчинив кримінальне правопорушення, і вказані дії підозрюваного слідчим кваліфіковано за частиною другою ст. 187 КК України, та 21 серпня 2016 р. останньому повідомлено про підозру. Затримано особу в порядку ст. 208 КПК України о 01 год 50 хв 21 серпня 2016 р. [181].

Одночасно з цим застосований у ст. 208 КПК України термін «безпосередньо» немає також однозначної відповіді ні на теоретичному, ні на прикладному рівні. Затримання безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення має місце тоді, коли часова і просторова ознаки знаходження особи щодо події і місця вчинення кримінального правопорушення дають підстави запідозрити особу у його вчиненні. Затримання особи під час її переслідування буде законним тоді, коли дії з переслідування були безперервними, суцільними та істотно не припинялися в часі [66, с. 189].

О. Ю. Татаров вказує, що вимога щодо «безпосередності» у світовій практиці затримань не нова. Її можна тлумачити за аналогією з правилом «присутності» (in the presence requirement) в американській моделі

затримання без дозволу суду. Так, відповідно до сталої судової практики США вважається, що підставою затримання без дозволу суду є випадки, коли кримінальне правопорушення вчинене у присутності особи, яка проводить затримання. При цьому Верховний Суд Федерального округу Мінесота (Minnesota v. Dickerson (91—2019), 508 U.S. 366, 1993) роз'яснив: вимога про те, що злочин має бути вчинено в присутності особи (правило «присутності»), яка здійснює арешт, сконструйована ліберально: достатньо, щоб про злочин громадянину стало відомо через його сенсорне сприйняття. Однак, Верховний Суд Айови (Rife v. D.T. Corner, Inc., 641 n.W.2d 761, Iowa 2002) наголосив, що таке тлумачення є надто ліберальним. Адже в такому випадку особа матиме право затримувати будь-кого, якщо вона зі слів третьої особи зробить висновок про факт вчинення злочину. Тому Верховний Суд Айови категорично вказав, що особа, котра проводить затримання без дозволу суду, повинна особисто спостерігати за поведінкою затримуваного, яка свідчить про те, що ця особа вчиняє злочин [207].

Тому має місце необхідність у внесенні відповідних змін до ст. 208 КПК України, з метою однозначного розуміння «безпосередності» та «щойності». Оскільки вказані часово-просторові параметри «безпосередності» визначають зовсім короткий термін часу, на наш погляд, затримання у порядку ст. 208 КПК повинно допускатися лише, якщо з моменту вчинення злочину і до моменту фактичного затримання пройшло декілька годин.

Водночас застосування поняття «щойно вчинила злочин» повинно мати місце тоді, коли часова й просторова ознаки перебування особи щодо події та місця вчинення кримінального правопорушення дають підстави запідозрити її в цьому [225].

У зв'язку з цим В.І. Фаринник вносить пропозицію передбачити, що затримання може допускатися лише якщо з моменту вчинення злочину (а у випадку злочину, вчиненого в умовах неочевидності, – з моменту його

виявлення) і до моменту фактичного затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, пройшло не більше 6 годин [222, с. 63–69].

Ми погоджуємося з думками науковців і вважаємо, що термін, протягом якого може здійснюватися затримання особи у порядку п. 2 ч. 2 ст. 207 та п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, становить шість годин. Цього часу достатньо для реалізації завдань кримінального провадження в частині, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

З цією метою пропонується внести зміни до ст. 209 КПК України, яку доповнити частиною другою такого місту: «Затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, з підстав, передбачених пунктом другим частини другої статті 207 та пунктом другим частини першої статті 208 цього Кодексу, можливо не пізніше шести годин з моменту вчинення цього кримінального правопорушення.».

Так, КПК України виділяє два види затримання – затримання без ухвали слідчого судді та затримання на підставі ухвали слідчого судді.

Затримання без ухвали слідчого судді поділяється на законне затримання, яке здійснюється кожним, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання), підстави та порядок якого визначено ст. 207 КПК України, та затримання уповноваженою особою, передбачене ст. 208 КПК України.

Законне затримання здійснюється тоді, коли особу застали при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, а також безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні [68].

Затримання уповноваженою особою здійснюється у випадках, якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те,

що саме ця особа щойно вчинила злочин; якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) [68].

Такий поділ зумовлений тим, що «цивільна» особа, яка затримала правопорушника, не володіє достатніми кримінальними правовими знаннями, і не може знати напевне, чи за таке вчинене протиправне діяння особи передбачене покарання у виді позбавлення волі.

Також, необхідно вказати те, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою, адже питання щодо порушення прав особи виникають саме з моменту її затримання [68].

Отож, час перебування законно затриманого до моменту, коли його доставлять до уповноваженої особи, фактично не обраховується, і не включається у час, після якого з ним мають бути проведені такі обов'язкові процесуальні дії, як вручення письмового повідомлення про підозру, доставка його до слідчого судді для розгляду обрання йому запобіжного заходу.

Звісно, КПК України вказує на те, що особа, яка здійснила законне затримання, згідно зі ст. 207 КПК України, зобов'язана негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Проте, наскільки негайно дані дії можуть бути проведені, у кожній окремій ситуації може бути по-різному. У великому місті, при наявності мобільного телефону, а також засобів пересування, чи у віддалених гірських районах або лісовій місцевості, де, не маючи навиків щодо орієнтиру на місцевості, доставка затриманої особи може здійснюватися від декількох годин до декількох діб, а зв'язку

мобільного оператора може не бути взагалі. Фактично, права затриманого вже обмежені, він не може вільно пересуватися, а після доставлення його до уповноваженої особи, остання може скласти протокол затримання у порядку ст. 208 КПК України, і ще утримувати особу протягом 60 годин до розгляду клопотання про обрання йому запобіжного заходу.

Це все свідчить про те, що інститут законного затримання потребує доопрацювань і внесення змін до КПК України. З метою забезпечення на належному рівні прав затриманих пропонується внести зміни до ст. 207 КПК України, частину третю якої викласти у такій редакції: «Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний доставити її до уповноваженої службової особи або повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, негайно, але не пізніше шести годин з моменту фактичного законного затримання. У виняткових випадках, які пов'язані з неможливістю здійснення такого доставлення чи повідомлення, цей строк може бути перевищено, а за наявності відомостей, що особа умисно порушила даний термін, слідчий, прокурор зобов'язані внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за фактом незаконного позбавлення волі та провести досудове розслідування. Строк законного затримання особи зараховується до строку затримання особи без ухвали слідчого судді, суду.».

Крім цього, законодавець передбачив, що затримання без ухвали слідчого судді, у порядку ст. 208 КПК України, може здійснювати лише уповноважена особа, проте хто входить до уповноважених осіб, крім, слідчого та прокурора, які мають право на здійснення процесуального затримання – складання протоколу, тому говорити про належне забезпечення прав особи, яка затримується за таких обставин, неможливо.

Застосоване у ст. 208 КПК України словосполучення «уповноважена службова особа» необхідно розуміти як особу, до повноважень якої належить право на затримання [59, с. 87].

С. М. Смоков вказує, що КПК України не пояснює термін «уповноважена службова особа»; до неї (особи) можуть бути віднесені співробітники ОВС, співробітники, що провадять контроль за додержанням податкового законодавства, співробітники органів безпеки, співробітники органів Державної пенітенціарної служби, співробітники органів Державної митної служби, співробітники органів Державної прикордонної служби, а також слідчі й прокурори, якщо вони здійснюють затримання згідно з п.п. 1–2 ч. 1 ст. 208 КПК України. На думку М. Я. Никоненко, слідчий і прокурор також можуть виступати уповноваженими службовими особами, які здійснюють затримання у конкретних випадках, передбачених п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК, але надалі вони не можуть виступати в процесуальному статусі слідчого, прокурора у кримінальному провадженні, відкритому за фактом чи відносно затриманої особи. Уповноважена службова особа, яка здійснює затримання, жодною мірою не пов'язана з органом досудового розслідування, оскільки відповідно до частини першої ст. 210 КПК України зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством, й згідно з частиною другою ст. 210 КПК України повинна одразу повідомити, за допомогою технічних засобів, відповідальних осіб підрозділу органу досудового розслідування [105].

Відповідно до ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, КПК України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України. Згідно зі ст. 12 Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. № 876-VII Національна

гвардія України відповідно до покладених на неї законом завдань і функцій зобов'язана вживати заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Виходячи з цього, уповноваженою службовою особою є працівники органів НПУ, НАБУ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів, яким в межах компетенції надано право здійснювати затримання особи.

Безумовно, такі повноваження входять виключно до прав службових осіб сторони обвинувачення: прокурора, органу досудового розслідування (слідчих усіх органів досудового розслідування та підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ), керівника органу досудового розслідування, оперативних підрозділів. Якщо до повноважень перших трьох суб'єктів питань не виникає, то можливість працівника оперативного підрозділу скласти протокол затримання особи є сумнівним.

Аналізуючи повноваження оперативних працівників, передбачених ст. 41 КПК України, вони мають право здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [68].

Зміст вищевказаних норм КПК України дає підстави стверджувати, що виконання такої процесуальної дії, як затримання особи та складання відповідного протоколу до повноважень працівника оперативного підрозділу

(крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ), а також усіх інших працівників правоохоронних органів (інспекторів, патрульних, службовців Національної гвардії України тощо) не входить.

Діяльність уповноважених службових осіб, зокрема співробітників оперативних підрозділів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, урегульовується законами та іншими нормативними правовими актами, якими визначаються їхні повноваження та завдання для усього суб'єкта оперативно-розшукової діяльності залежно від їхньої компетенції (визначених завдань), а обізнаність таких осіб (службових осіб – співробітників оперативних підрозділів) із законодавством, стосовно підстав та порядку застосування тимчасового запобіжного заходу, є їхнім професійним обов'язком, який є невід'ємною частиною виконання службових повноважень у боротьбі зі злочинністю. Фактичне затримання, зазвичай, проводиться співробітником оперативного підрозділу в процесі виконання заходів оперативного (ініціативного) пошуку, оперативно-розшукових заходів [61].

Це зумовлює низку проблемних питань. Одне з яких це те, що якщо п.п. 2, 3 ч. 1 ст. 208 КПК України чітко вказує на те, що слідчий, прокурор, оперативний працівник підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ має право процесуально затримати особу на підставі наявних ознак на тілі, одязі, або за наявності відповідних доказів, то п. 1 законодавцем викладається у тому розумінні, що вказані службові особи повинні самостійно застати особу під час вчинення злочину або замаху на його вчинення чи здійснювати її переслідування. Таких ситуацій, безумовно, мало, адже, зазвичай, особу застають при вчиненні даних протиправних дій саме працівники підрозділів, які працюють на території патрулювання. Тому уповноваженій особі вказану підставу у протоколі затримання особи, коли її вже доставлено до місця розташування підрозділу, зазначати апріорі не можна.

Ще однією з проблем є те, що працівники оперативних підрозділів, інші працівники правоохоронних органів, здійснивши затримання особи, тривалий час не повідомляють і не доставляють її до уповноваженої особи для складання протоколу затримання. Це зумовлено тим, що вони самостійно опитують особу, дактилоскопують її, перевіряють відомості про неї у всіх інтегрованих інформаційно-пошукових системах НПУ на причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень, та вносять додаткові відомості про факт затримання. Наслідком є скарги на протиправні дії працівників правоохоронних органів, в основному на уповноважену особу, яка складала протокол затримання.

Так, у одному із слідчих підрозділів Головного управління НПУ у Київській області оперативними працівниками відділу карного розшуку було виявлено та затримано гр. А. після вчинення останнім розбійного нападу групою осіб. Після проведеного огляду і вилучення речового доказу – гаманця, слідчо-оперативна група виїхала на наступний виклик, а оперативні працівники доставили гр. А. до управління поліції, до свого службового кабінету, де відбирали пояснення з метою встановлення співучасника даного злочину. Як наслідок, до іншого слідчого, який чергував у райуправлінні, підозрюваний був доставлений тільки через три години після фактичного затримання, а слідчим був викликаний захисник для надання вторинної правової допомоги, який у подальшому і склав скаргу на незаконне затримання слідчому судді у порядку ст. 206 КПК України.

Звісно, ст. 210 КПК України передбачає, що у разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, якщо доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про притягнення до відповідальності винуватих у цьому осіб. Але, знову ж таки, процедура такої перевірки не передбачена, та які санкції мають застосовуватися (дисциплінарного чи кримінального характеру) до такої уповноваженої особи чітко не встановлено, що потребує окремого дослідження.

Результати цієї прогалини можна прослідкувати зараз, коли співробітниками ГПУ здійснюється кримінальне переслідування щодо слідчих і керівників колишніх районних управлінь Головного управління МВС України у м. Києві за, нібито, незаконне затримання учасників подій, які відбувалися у центральній частині м. Києва у період грудня 2013 року по лютий 2014 року. Службові особи батальйонів спеціального призначення, внутрішніх військ, працівники вказаних районних управлінь тощо здійснювали затримання осіб за підозрою в участі у масових заворушеннях, доставляли їх до райуправлінь, де слідчі складали протоколи в порядку ст. 208 КПК України, оглядали доставлених осіб та за погодженням з процесуальними керівниками повідомляли їх про підозру. У подальшому, після прийняття законів про недопущення переслідування затриманих осіб, кримінальні провадження були закриті, а, наразі слідчим та їх керівникам інкримінуються злочини, передбачені ст.ст. 364, 371, 372, 366 КК України, через те, що вони не здійснювали затримання особи під час вчинення злочину, або безпосередньо після його вчинення, а встановити наявність ознак вчинення злочину на тілі та одязі, опитати очевидців у момент процесуального затримання було неможливо.

Зміни щодо кола осіб, уповноважених на складання протоколу затримання в порядку ст. 208 КПК України, усунуть протиріччя та визначать правову відповідальність конкретної особи за незаконне затримання, порушення тривалості її доставки до підрозділу органу досудового розслідування.

З метою усунення вказаних проблем необхідно внести зміни до ст. 208 КПК України, доповнивши її частиною сьомою наступного змісту: «Уповноваженими службовими особами є співробітники органів НПУ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, Державного бюро розслідувань, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю НАБУ. Складати відповідний протокол з

підстав, передбачених пунктом першим частини першої цієї статті, має право та зобов'язана уповноважена службова особа, яка в першу чергу застала особу під час вчинення злочину або замаху на його вчинення. Делегування функцій іншій службовій особі щодо складання протоколу можливе лише у виняткових випадках, про що зазначається у протоколі затримання».

Актуальним питанням залишається порядок затримання особи відповідно до п. 3 до ч. 1 ст. 208 КПК України, згідно з яким уповноважені особи мають право здійснити затримання особи, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива її втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності НАБУ, у частині, чи може уповноважена особа здійснити дану процесуальну дію, якщо кримінальне провадження перебуває у провадженні іншого органу досудового розслідування.

Працівники органів досудового розслідування такий тимчасовий запобіжний захід забезпечення застосовують до осіб, які ще не набули статусу у кримінальному провадженні взагалі, і процесуальний статус яких, згідно із запропонованими нами змінами, можна вважати особами, щодо яких здійснюється досудове розслідування.

Відповідний прецедент вже має місце. Так, слідчими ГПУ спільно з СБУ 30 липня 2016 р. о 07 год 28 хв на борту літака «Австрійських авіаліній» по маршруту Київ–Відень в аеропорту Бориспіль затримано О. Єфремова. Підставою для його затримання стала наявність обґрунтованих підстав вважати, що з його боку можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності (п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України) [242].

На нашу думку, це затримання, і аналогічні затримання у подальшому будуть абсолютно правомірними у розумінні п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України, адже законодавець не вказав про те, що кримінальне провадження має бути не тільки підслідним, а, головне, перебувати у провадженні НАБУ.

Отож, органи досудового розслідування наразі мають повне право здійснювати застосування вказаної вище норми для затримання осіб у визначеній категорії проваджень, які зазначені у ст. 216 КПК України.

Крім того, на момент затримання в порядку п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України, особа вже має перебувати у процесуальному статусі підозрюваного у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого корупційного правопорушення. Законодавець лише у п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України використовує поняття підозрюваного та надає повноваження уповноваженій особі здійснити затримання не безпосередньо після вчинення злочину, а через деякий час, проте, особа повинна мати процесуальний статус. Застосування цієї норми зводиться до того, щоб у разі виникнення відповідних підстав, до моменту обрання запобіжного заходу підозрюваному, до нього можна застосувати тимчасовий запобіжний захід – затримання.

Цю ж думку поділяють О.Б. Комарницька та О.Г. Яновська, які вказують, що пункт 3 ст. 208 КПК України стосується, на відміну від двох попередніх підстав для затримання особи, суб'єкта, який уже має процесуальний статус, зокрема підозрюваний. Однак, на жаль, оціночне поняття «обґрунтовані підстави» через відсутність розкриття його змісту в законі породжує низку дискусій. А тому дискусійний характер даного питання в практичному аспекті сприятиме використанню його для можливих зловживань [59, с. 87]. Аналогічну позицію про те, що на момент затримання у порядку п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України особа має перебувати у процесуальному статусі підозрюваного підтримує і Є.І. Макаренко [83, с. 200–208].

Крім того, варто зацентувати увагу на тому, що законодавець виокремив серед усіх злочинів, за які можливе затримання особи з цієї підстави, лише злочини корупційної складової. На наш погляд, це є досить звужене коло кримінально-караних діянь, і необхідно працівникам правоохоронних органів надати можливість затримувати особу за вчинення

усіх тяжких та особливо тяжких злочинів, але при цьому відповідно до чітко встановленого порядку.

З вказаних підстав пропонуємо внести зміни до п. 3. ч. 1 ст. 208 КПК України і викласти його у такій редакції: «якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності підозрюваного у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину».

Одним із найбільш застосованих заходів забезпечення кримінального провадження є тимчасовий доступ до речей та документів, який, в силу своєї специфічності, спрямованої на збирання доказів у кримінальному провадженні, і без якого не обходиться майже жодне кримінальне провадження, застосовується як до учасників кримінального провадження, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, так і юридичних осіб.

Такий захід забезпечення кримінального провадження є одним із найпоширеніших під час досудового розслідування. Так, у 2016 р. слідчими судьями розглядалося понад 231,5 тис. клопотань, з яких 207,5 тис. задоволено [43].

Право на його проведення надається усім сторонам кримінального провадження, що є великим досягненням у реалізації функції захисту.

Тимчасовий доступ до речей і документів є важливим засобом збирання доказової бази. З практичної точки зору, даний захід забезпечення кримінального провадження являє собою безперечно основний інструмент формування та закріплення доказової інформації, яка в подальшому під час проведення всебічного, повного і неупередженого досудового розслідування буде слугувати юридичним підґрунтям для винесення слідчим або прокурором правильного та обґрунтованого процесуального рішення [17; 121; 182].

Відповідно до ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у

володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду [68].

При цьому, як встановлено у Розділі 1 дисертації, власник тимчасово вилучених речей та документів, за умови відсутності у нього іншого процесуального статусу у кримінальному провадженні, є іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, і він має можливість користуватися усіма правами, визначеними КПК України для цього суб'єкта.

Виходячи з вказаних норм, тимчасовий доступ до речей і документів може здійснюватися стороною кримінального провадження у трьох формах: можливість ознайомитися з ними; можливість зробити їх копії; можливість вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Перелік речей і документів, до яких заборонено доступ, а також перелік речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, визначено КПК України.

Проте, вказана норма не повною мірою узгоджується із ст. 164 цієї ж Глави КПК України та можливістю здійснювати фіксування кримінального провадження, що передбачено Главою 5 КПК України.

А.П. Запотоцький називає процесуальну фіксацію тимчасового доступу до речей і документів завершальним етапом застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження [42].

На думку В.А. Люліча, який пропонує у нормах КПК України врегулювати процес фіксації отриманих відомостей захисником за допомогою застосування науково-технічних засобів, а процедуру вилучення речей і документів оформляти актом передачі зазначених в ухвалі речей і документів. З метою легалізації такої процедури та відповідних документів, створених у процесі відповідної процесуальної дії, у ст. 103 КПК України

необхідно передбачити такий спосіб фіксації кримінального провадження захисником, як акт передачі [82, с. 6].

Так, ст. 164 КПК України визначає зміст ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, в якій, зокрема, згідно з п. 5 ч. 1 цієї статті, має бути зазначено розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначеній в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і документи, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом [68].

Тобто, безпосередньо ухвала про тимчасовий доступ до речей та документів надає можливість здійснення цього доступу вже у двох формах: надання (забезпечення) тимчасового доступу до речей і документів та надання можливості вилучити зазначені речі і документи. Можливість зробити копії ухвалою передбачено бути не може.

Крім того, ніхто не піддає сумніву те, що процедура отримання дозволу на тимчасовий доступ до речей та документів (клопотання сторони кримінального провадження, ухвала слідчого судді, суду) є нічим іншим як низкою процесуальних рішень уповноважених на це осіб. Процедура ж безпосереднього здійснення тимчасового доступу до речей та документів, під час якої сторона обвинувачення, зокрема складає відповідний протокол, є процесуальною дією.

Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 103 КПК України процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися на носії інформації. Положення частини першої ст. 107 КПК України вказують, що рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію [68].

Таким чином, наразі має місце неузгодженість норм КПК України, що демонструє наступний приклад.

Одним із управлінь поліції Головного управління НПУ у місті Києві здійснювалося досудове розслідування кримінального провадження за

фактом підроблення невстановленими особами офіційних документів, а також створення ними суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності – ТОВ «А», ТОВ «Б», ТОВ «Г» та ін.

У ході проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів працівниками поліції спільно зі співробітниками Управління СБ України в місті Києві та Київській області було виявлено ряд юридичних осіб-контрагентів встановлених фіктивно створених підприємств, серед яких, зокрема, ТОВ «Д».

Для виконання завдань кримінального провадження, слідчий за погодженням з прокурором звернувся до слідчого судді з метою отримання тимчасового доступу до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю – документів щодо здійснення фінансово-господарських операцій між ТОВ «Д» та ТОВ «А», ТОВ «Б», ТОВ «Г» та інших підприємств з ознаками фіктивності, адже у сторони обвинувачення були наявні достатні підстави вважати, що взаємовідносини між цими юридичними особами мали характер безтоварних.

У клопотанні слідчий просив надати тимчасовий доступ до речей та документів, які містилися у володінні ТОВ «Д», з можливістю зробити їх вилучення з метою призначення у подальшому відповідних криміналістичних експертиз. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя задовольнив клопотання частково і в ухвалі зазначив наступне: «Слідчому ... надати тимчасовий доступ до речей і документів, які перебувають у володінні ...». Будь-яких відомостей про можливість вилучення вказаних документів чи здійснення зняття з них копій зазначено не було.

У подальшому ця ухвала була пред'явлена до виконання представникам ТОВ «Д». Наступного разу, коли представники ТОВ «Д» зібрали усі необхідні документи, які перелічені в ухвалі слідчого судді, а

слідчий прибув для безпосередньої її виконання, відбулася наступна дискусія.

Слідчий висловив пропозицію, з метою економії часу усіх учасників, зробити йому копії відповідних документів з тим, щоб він склав протокол і опис вилучених документів, й оригінал останнього залишити представникам, і на цьому процесуальну дію буде завершено.

На це представники ТОВ «Д» повідомили, що вони надають можливість ознайомитися з речами і документами, зазначеними в ухвалі у повному обсязі, проте здійснювати їх копіювання не будуть, так як це буде виходити за межі наданої ухвали слідчого судді. Ухвалою слідчому було надано можливість здійснити тимчасовий доступ до речей і документів, а не зробити їх копії чи вилучити їх (здійснити їх виїмку). Якби йому було надано дозвіл отримати копії документів фінансово-господарської діяльності ТОВ «Д», це мало б бути вказано у рішенні суду.

Слідчий погодився з такою точкою зору і повідомив, що у такому випадку він буде проводити фіксацію процесуальної дії (тимчасового доступу до речей та документів) за допомогою технічних засобів – мобільного телефону, про що попереджує усіх учасників.

Представники ТОВ «Д» зазначили, що вони не проти, щоб слідчий фіксував складений ним же протокол тимчасового доступу до речей та документів, проте вони забороняють фіксувати самі речі і документи, до яких надається доступ, адже таким способом слідчий отримає їх копії, що знову ж таки буде виходити за межі ухвали слідчого судді.

Вказані заяви та зауваження представників ТОВ «Д» були відображені у протоколі тимчасового доступу до речей і документів. Слідчий ознайомився із документами, переліченими в ухвалі, проте отримати їх копії чи зафіксувати їх за допомогою технічних засобів фіксації змоги йому надано не було.

Вказані протиріччя між учасниками цієї процесуальної дії, інтереси яких є діаметрально протилежними, виникли на підставі протиріччя норм

КПК України. З одного боку, КПК України регламентує три форми тимчасового доступу до речей та документів, серед яких, зокрема, можливість копіювання. Ухвала про тимчасовий доступ до речей та документів вже має дві форми, можливість копіювання вже не виокремлюється. З іншого боку, особа, яка проводить процесуальну дію, може здійснювати її фіксування, і таким чином отримати ці ж копії речей та документів, до яких ухвалою слідчого судді йому надано доступ.

Навіть у контексті належного забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні та надання слідчому, прокурору можливостей здійснювати ефективно досудове розслідування, законодавцю потрібно прибрати із тлумачення суті тимчасового доступу до речей та документів, яке зазначено у частині першій ст. 159 КПК України, те, що ця процесуальна дія може полягати в отриманні копій цих документів як окремої форми реалізації цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Усунення двозначного тлумачення цих положень КПК України, прибере аналогічні протиріччя і зумовить однакове застосування учасниками кримінального провадження вказаних норм (Додаток А).

Окремим інститутом заходів забезпечення кримінального провадження є запобіжні заходи, під час прийняття рішення про застосування яких виникають проблеми щодо забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, що полягають у наступному.

Хочемо відмітити, що запобіжні заходи – це сукупність превентивних заходів забезпечення кримінального провадження, які спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає наступні запобіжні засоби: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою.

Найсудовішим серед них є тримання під вартою, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких

запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України.

Забезпечення прав особи під час застосування запобіжних заходів як різновиду заходів забезпечення кримінального провадження є одним із найбільш актуальних і важливих інститутів кримінального процесуального законодавства.

В.О. Попелюшко вказує, що залежно від того, як законодавець за допомогою кримінального процесуального закону визначив баланс інтересів держави та інтересів особи через урегулювання мети, підстав, порядку та суб'єктів застосування заходів процесуального примусу, можна судити про ступінь свободи в державі і турботу про права людини в ній [120, с. 5].

Тримання під вартою – винятковий запобіжний захід, який полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого від суспільства, ув'язненні (арешті) й утриманні його під вартою на встановлених законом підставах і умовах. Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом і має не тільки відповідати закону, а й бути розумним з урахуванням усіх обставин, зокрема, наприклад, мати за мету те, щоб особа не сховалася від органів розслідування та суду, не перешкождала провадженню розслідування, не вчинила нового злочину тощо. Ця прогресивна позиція була сприйнята розробниками КПК, які зробили декілька кроків уперед у сфері забезпечення прав людини, порівняно з попередньою редакцією закону, та передбачили, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе забезпечити досягнення мети їх застосування (ч. 1 ст. 183 КПК України) [74, с. 309]. Законодавством передбачено можливість внесення застави, як альтернативного запобіжного заходу, щодо осіб, яким обрано запобіжний захід тримання під вартою.

Правозастосовна практика застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту різко скоротилося, чому сприяє як зміна порядку його застосування (з обов'язковим одночасним визначенням розміру застави,

достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України, крім випадків, установлених частиною четвертою ст. 183 КПК України), так і впровадження нових видів запобіжних заходів, здатних реально гарантувати належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого і виконання покладених на нього обов'язків [24, с. 221].

Проте, на практиці виникає порушення прав особи, яка, виконуючи ухвалу слідчого судді, вносить грошові кошти на відповідний рахунок, проте не звільняється відразу з-під варти через неузгодженість органів влади, які обирають запобіжний захід, фактично отримують внесені грошові кошти і безпосередньо утримують та звільняють з-під варти підозрювану особу. Норми щодо порядку внесення застави, отримання та перевірки документа, який посвідчує її внесення, встановлення чіткого кола осіб, які уповноважені брати участь у цій процедурі, не конкретизовано. Це є підставою для неоднакового застосування норм Кримінального процесуального кодексу України щодо цього питання.

Так, відповідно до частини першої ст. 183 КПК України тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України, крім випадків, передбачених частиною п'ятою ст. 176 КПК України. Тобто до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109–114-1, 258–258-5, 260–261 КК України, тримання під вартою є єдиним можливим запобіжним заходом [68].

Законодавцем у частині другій ст. 183 КПК України визначено коло осіб, до яких може бути застосовано виключний запобіжний захід [68].

Відповідно до частин третьої та четвертої ст. 183 КПК України слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим

обов'язків, визначених цим Кодексом, крім випадків, передбачених частиною четвертою цієї статті. В ухвалі слідчого судді, суду зазначаються, які обов'язки з передбачених ст. 194 КПК України будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому частиною четвертою цієї статті [68].

Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст.ст. 177 та 178 КПК України, має право не визначати розмір застави у кримінальному провадженні: щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; щодо злочину, який спричинив загибель людини; щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має комплексний зміст і, по суті, включає два рішення – перше з них безпосередньо стосується вирішення питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; друге – щодо визначення розміру застави, достатньої, на думку слідчого судді, для забезпечення виконання процесуальних обов'язків підозрюваного (або, з огляду на наявність обставин, передбачених частиною четвертою ст. 183 КПК України, про незастосування застави як можливої альтернативи триманню під вартою) [231].

Застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків. Можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано

запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених частинами третьою або четвертою ст. 183 КПК України. Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавцем) (ч. 1, 2 ст. 182 КПК України) [68].

О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль вказують, що можливість внести заставу і виконувати обов'язки, які будуть визначені слідчим суддею в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, більш позитивно сприймається, ніж перебування у місцях попереднього ув'язнення [70, 471].

Застава є менш суворим заходом ніж тримання під вартою, проте суворішим, ніж усі інші запобіжні заходи, оскільки невиконання підозрюваним, обвинуваченим зобов'язань, які покладені на нього у зв'язку з невиконанням застави, може спричинити не тільки зміну запобіжного заходу на тримання під вартою, але й до майнових позбавлень для нього самого або інших осіб. Її значення вбачається в тому, що у разі застосування застави мотиви економічного характеру, які спонукають обвинуваченого виконувати покладені на нього обов'язки, мають безпосередній характер, оскільки предмет застави вноситься відразу при обранні цього заходу. Якщо інші запобіжні заходи мають характер психічного чи фізичного примусу, то застава загрожує обвинуваченому та членам його сім'ї матеріальними втратами в разі невиконання покладених на нього зобов'язань [31, с. 303; 114].

Т.В. Данченко слушно зауважує, що правова природа застави носить примусовий характер, що виявляється в матеріальних втратах, які загрожують підозрюваному, обвинуваченому, підсудному та членам його сім'ї у випадку невиконання покладених на них зобов'язань. Якщо заставу було внесено іншими особами то спрацьовують моральні стимули, що полягають в небажанні завдати шкоди цим особам. Сутність, цілі і завдання застави полягають в економічних (майнових) механізмах стримування

обвинуваченого, підозрюваного від неналежної поведінки та виконання покладених на нього зобов'язань [29, с. 124; 114].

Відповідно до частини сьомої ст. 182 КПК України, у випадках, передбачених частинами третьою або четвертою ст. 183 КПК України, підозрюваний, обвинувачений або заставодавець мають право у будь-який момент внести заставу у розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [68].

Відповідно до частини четвертої ст. 202 КПК України підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, якщо в уповноваженій службовій особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою [68].

Після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застava внесена під час судового провадження, – прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня. З моменту звільнення з-під варти у зв'язку з внесенням застави підозрюваний, обвинувачений вважається таким, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави [68].

На даний час склалася практика неоднакового застосування службовими особами пенітенціарної служби України (працівниками слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) вказаних вимог частини четвертої ст. 202 КПК України щодо отримання документа, який посвідчує внесення застави, його перевірки та звільнення з-під варти особи, до якої обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави.

Так, у різних підрозділах одні посадові особи вимагають при передачі крім документа, який посвідчує внесення застави (банківська квитанція), ще й надання довідки Державною казначейською службою України щодо зарахування вказаних коштів на відповідний рахунок суду. Інші вимагають здійснювати отримання вказаних документів лише від працівника відповідного суду, який виніс ухвалу про обрання запобіжного заходу, а не безпосередньо від заставодавця.

З одного боку, ці додаткові вимоги створюють додаткові заходи безпеки та унеможливають зацікавленим особам здійснювати звільнення утриманих осіб за підробленими документами. З іншого ж, вони суперечать вимогам КПК України і призводять до безпідставного утримання підозрюваного під вартою у строк, який перевищує один робочий день.

При цьому КПК України не встановлює порядок і процедуру перевірки документа, що посвідчує внесення застави.

Так, Наказом Міністерства юстиції України № 847/5 від 08 червня 2012 р. «Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів» передбачено лише те, що, якщо документи про звільнення засудженого або скорочення строку його покарання мають явні ознаки підробки, вони підлягають додатковій перевірці шляхом запиту до суду, який ухвалив це рішення. Щодо ж документів, які таких ознак не мають, порядку перевірки не встановлено [131].

Постановою Кабінету Міністрів України № 15 від 11 січня 2012 р. «Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу» передбачено те, що підтвердженням внесення коштів на депозитний рахунок суду є платіжний документ з відміткою банку про виконання, що надається слідчому, прокурору або суду, який здійснює кримінальне провадження. Ця Постанова лише врегульовує питання щодо осіб, які можуть вносити заставу (застава може бути внесена: підозрюваним, обвинуваченим або іншою особою, яка діє

від його імені, заставодавцем – іншою фізичною чи юридичною особою, яка вносить кошти від свого імені), в якій валюті вона вноситься (у національній грошовій одиниці), куди вона вноситься (на спеціальний рахунок суду, який обрав такий запобіжний захід, відкритий в органах Казначейства в установленому законодавством порядку) [132].

Щодо інших положень цієї постанови, то їх застосовувати не можна щодо застави як альтернативи триманню під вартою, бо вони регулюють процедуру внесення застави, як самостійно обраного запобіжного заходу. Дехто на практиці робить помилки, виходячи з аналогії закону і керуючись цією постановою.

Звісно, з метою уникнення безпідставного звільнення з-під варти особи за підробленими документами, які посвідчують внесення застави, посадові особи повинні мати право одержати за запитом (усним чи письмовим) підтвердження фінансової установи, до якої було сплачено грошові кошти, а не тільки перевіряти документи, які подані заставодавцем.

Проте, як вказувалося вище, процедура отримання та перевірки документа має бути належним чином врегульована.

Як наслідок недостатньої кількості нормативно-правового регулювання в процедурі внесення застави, як альтернативного запобіжного заходу, виникає безліч питань.

Відповідно до частини першої ст. 115 КПК України строки в кримінальному провадженні обчислюються годинами, днями і місяцями. Однією з проблем, спричинених самим законодавцем, є неоднозначне трактування поняття «робочий день», вказане у ст. 202 КПК України [68].

По-перше, Державна казначейська служба України, Державна пенітенціарна служба України та суд мають однаковий графік роботи з 9:00 год до 18:00 год, але щодо банківських операцій, то зазвичай вони зупиняються за годину до фактичного завершення робочого часу банківської установи, для того щоб до 18:00 год встигнути провести всі банківські операції. По-друге, в КПК України не вказано протягом якого робочого дня

повинна бути проведена перевірка документа, що посвідчує внесення застави, – цього ж самого або наступного. Також, багато хто ототожнює поняття робочий день та доба. Під словосполученням робочий день розуміється не проміжок часу, який складає 24 год, а саме час, який вказаний в режимі робочого часу, коли особа повинна виконувати свої трудові функції.

Для прикладу можна навести декілька ситуацій.

Так, заставодавець вносить заставу до банківської установи на відповідний рахунок суду в п'ятницю о 16:30 год та отримує документ, який посвідчує внесення застави (банківська квитанція). Після цього заставодавець доставляє його до відповідного підрозділу Державної пенітенціарної служби України, в якому утримується особа, яку взято під варту, як передбачено КПК України. Замість того, щоб відпустити особу, яка на законних підставах має право перебувати на волі, уповноважені особи СІЗО починають перевіряти документ, який посвідчує внесення застави. При цьому Державна казначейська служба України має режим роботи з 9:00 год до 18:00 год і два вихідні (субота, неділя). Особа, яку взято під варту, буде незаконно утримуватися під вартою ще два дні, тому що строк на перевірку автентичності документа, який підтверджує внесення застави, – один робочий день, а Державна казначейська установа України раніше понеділка не надасть відповідь на запит Державної пенітенціарної служби України щодо дійсності внесення грошових коштів як застави, та й самі грошові кошти на відповідний рахунок надійдуть тільки у понеділок.

Інша ситуація – застava вносяться 31 грудня у четвер. Як відомо, 01 січня за чинним законодавством України – святковий та неробочий день, далі 2 та 3 – вихідні відповідно до режиму роботи. З цього складається ситуація, що особу, яка тримається під вартою, раніше 4 січня з-під варти не звільнять. Крім того, зазвичай Національний банк України надає вказівку банкам на святкові дні взагалі не проводити будь-які банківські операції на термін, який може сягати більше одного тижня.

З метою уникнення безпідставного тримання особи під вартою доцільно було б передбачити зміни в чинному законодавстві. Потрібно передбачити спільну Інструкцію Державної пенітенціарної служби України, Державної судової адміністрації України та Державної казначейської служби України, де було б чітко регламентовано процедуру внесення застави, встановлення переліку документів, які необхідно подати до відповідних органів, перелік дій щодо здійснення перевірки цих документів, а також процедуру звільнення особи з-під варти.

Як можливий варіант вирішення проблеми безпідставного тримання особи під вартою варто запровадити інший механізм внесення застави.

На даний час заставодавець сплачує суму, яка зазначена в ухвалі суду, до Державної казначейської служби України на розрахунковий рахунок того суду, який розглядає дане кримінальне провадження. Після цього особа отримує документ, що посвідчує внесення застави (банківську квитанцію), який заставодавець пред'являє уповноваженій особі відповідного підрозділу Державної пенітенціарної служби України, де утримується взята під варту особа, який, своєю чергою, повинен звернутися до того суду, за реквізитами якого була сплачена сума застави, для підтвердження достовірності документа, який посвідчує внесення застави. Це доволі складна та часовитратна процедура.

Доцільніше було б введення єдиної уніфікованої електронної бази, до якої буде доступ не тільки у Державної казначейської служби України, а й у Державної пенітенціарної служби України як відомчого користувача. Коли заставодавець буде вносити заставу до Державної казначейської служби України, в базу будуть вноситися одразу відомості про це. Своєю чергою, працівники Державної пенітенціарної служби України (СІЗО) будуть мати змогу перевірити факт внесення застави та відпустити особу, яка трималася під вартою та за яку було внесено заставу. Перевага такого механізму в тому, що він не містить бюрократичної тяганини з документами, і особу не будуть тримати під вартою без підстав понад встановлений законодавцем строк.

Також однією з актуальних проблем забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, які виникають під час застосування до особи запобіжних заходів, є застосування електронних засобів контролю.

Основне призначення цих пристроїв полягає в контролі за умовно засудженими або особами, які перебувають під домашнім арештом, а також засудженими, які відбули термін покарання за тяжкі злочини [232, с. 218]. Наприклад, в Австрії електронні засоби контролю застосовуються до тих, хто умовно-достроково звільнений та які були засуджені на терміни до одного року ув'язнення [112]. Також зазначимо, що за законодавством Великобританії спеціальні GPS-пристрої (тобто засоби контролю) зобов'язані носити педофіли, злодії, грабіжники та викрадачі автомобілів, звільнені з в'язниці достроково, засуджені умовно або засуджені до виправних робіт [5; 50].

Безперечними перевагами при застосуванні електронних засобів контролю на території України є:

1) фактичне перебування особи на волі, а не в ізольованій від суспільства установі – зі своїми правилами та звичаями; зменшення коштів на утримання особи у СІЗО; розв'язання проблем з переповненістю таких установ;

2) наявність ступенів захисту електронного браслету від несанкціонованого втручання, а саме: індивідуальне кодування та пароль;

3) можливість обрання оптимального розміру електронного браслету для конкретної особи, що зумовлює зручність носіння приладу. Тобто ми бачимо повну відповідність пункту 1.5. Наказу № 696, де мова йде про заборону застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує;

4) протиударність механізмів електронного браслету;

5) електронні браслети можуть витримувати достатньо великі перепади температур. Для прикладу, російські вироби здатні функціонувати при температурі до 120°C;

6) водонепроникність. Аналізуючи ті самі вироби російського походження, слід зауважити, що вони здатні витримати занурення під воду на глибину до 40 м. Таким чином, із закріпленим браслетом без проблем можна приймати душ, плавати в басейні;

7) компактність. Зовні електронний браслет дещо схожий на спортивний годинник: чорний ремінець шириною трохи більше 2 см і така ж чорна коробочка замість звичайного циферблата. Електронний браслет фактично не помітний та не спричиняє дискомфорту при його носінні [220].

При цьому, при прийнятті рішення про застосування до підозрюваного чи обвинуваченого домашнього арешту та електронних засобів контролю варто враховувати роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ), викладені у листі № 511-550/0/4-13 від 04 квітня 2013 р. «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», де наголос зроблено на соціальну та психологічну складову особи, яку мають врахувати правоохоронці. При цьому ми хочемо акцентувати увагу і на іншій проблемі [127].

Відповідно до частини першої ст. 195 КПК України застосування електронних засобів контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії [68].

Такі засоби можуть застосовуватися слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого

запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок або працівниками органу НПУ на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Наказом МВС України «Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю» № 480 від 08 червня 2017 р. регламентовано підстави та порядок застосування електронних засобів контролю, облік осіб, до яких вони застосовуються, а також дії уповноважених осіб у разі виявлення несправностей або пошкодження електронних засобів контролю [133].

Звісно, у обох цих нормативно-правових актах зазначено (ч. 4 ст. 195 КПК України та п. 3 Порядку застосування електронних засобів контролю), що не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує. У цьому ж пункті Порядку застосування електронних засобів контролю зазначено, що забороняється застосовувати електронні засоби контролю, які не отримали висновок Державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

Проте, ні КПК України, ні вказаний вище Порядок застосування електронних засобів контролю не визначають порядок і спосіб встановлення ступеню впливу електронних засобів контролю на стан здоров'я особи, до якої вони застосовуються.

Велика кількість осіб, до яких застосовуються електронні засоби контролю, мають різні вроджені захворювання, онкологічні захворювання, захворювання серцево-судинної системи та схильність до їх виникнення. Ніяким чином ні слідчий суддя, який обирає запобіжний захід, ні працівник правоохоронного органу, який безпосередньо застосовує електронний засіб контролю, не можуть знати, як відреагує організм підозрюваного на цей

пристрій, який буде закріплений протягом тривалого часу (до шести місяців) на його тілі, як під час його носіння, так і в подальшому.

Доповнення КПК України та вказаного вище Порядку нормами, які б зобов'язували здійснювати перевірку стану здоров'я особи, перш ніж застосовувати електронні засоби контролю, забезпечило б на належному рівні дотримання прав і свобод особи, що гарантовані Конституцією України.

З цієї метою пропонуємо доповнити ст. 195 КПК України частиною сьомою, яку викласти у такій редакції: «Застосуванню електронного засобу контролю має передувати обов'язковий медичний огляд особи, до якої буде застосовано такий захід, з метою встановлення можливих негативних наслідків впливу такого пристрою на стан здоров'я.».

Безумовно результат медичного обстеження особи був би дійсною підставою слідчому судді правомірно застосувати до неї запобіжний захід, у ході якого остання зобов'язана носити електронний засіб контролю.

Висновки до розділу 2

1. Обґрунтовано необхідність прийняття рішення про початок досудового розслідування з огляду на положення ст. 110 КПК України у вигляді постанови про початок кримінального провадження, а також внесення наявних відомостей до автоматизованої бази ЄРДР про особу, щодо якої здійснюється досудове розслідування. Аналогічна вимога щодо викладення змісту процесуального рішення слідчого, прокурора у формі постанови стосується й внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке зареєстроване в ЄРДР.

2. Письмове повідомлення про підозру є процесуальним рішенням прокурора чи слідчого за погодженням з прокурором, яке повинно вноситися у формі постанови, а в контексті гарантій, передбачених ст. 55

Конституції України, КПК України має передбачати можливість його оскарження незалежно від моменту, коли особі здійснено повідомлення про підозру. Дисертантом, на підставі аналізу норм законодавства та думок учених, запропоновано процесуальний документ – повідомлення про підозру викладати в формі постанови, змінивши його назву на постанову про підозру особи з обов'язковим зазначенням можливості його оскарження.

3. Дослідженням особливостей порядку притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України встановлено, що такі особи з моменту ініціювання подання про надання дозволу на притягнення до кримінальної відповідальності набувають процесуального статусу особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування.

4. Положення кримінального процесуального законодавства щодо строків досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру (ч. 1 ст. 219 КПК України), а також підстав для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням цих строків (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України), внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII, не забезпечують на належному рівні права осіб на досудовому розслідуванні.

5. Запропоновано вказані положення КПК України виключити, а натомість висвітлено ідеї доцільності удосконалення інституту зупинення досудового розслідування щодо передбачення можливості прийняття такого процесуального рішення у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не повідомлено про підозру.

6. Зазначено на необхідності встановлення строку проведення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру до вручення їй обвинувального акта, адже часто сторона захисту не в змозі належним чином реалізувати свої права на досудовому розслідуванні щодо збирання

доказів невинуватості особи чи пом'якшення її вини, через те, що досудове розслідування вже завершено.

7. При дослідженні порядку виклику особи, яка не набула процесуального статусу у кримінальному провадженні, з метою вручення їй письмового повідомлення про підозру зазначено, що у цьому випадку найбільш доцільно у повістці про виклик зазначати процесуальний статус особи, яка викликається – особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування.

8. Проведеним аналізом встановлено невідповідність діючих нормативно-правових актів щодо оголошення особи у міжнародний розшук нормам КПК України, адже постановити рішення суду про обрання особі запобіжного заходу як умови застосування засобів міжнародної комунікації щодо розшуку осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, є процедурно неможливим, оскільки запобіжний захід особі можливо обрати без її присутності лише у випадку оголошення її у міжнародний розшук.

9. Автором запропоновано, шляхом внесення змін до частини шостої ст. 193 КПК України, надати можливість слідчому судді обирати запобіжний захід без участі підозрюваного, обвинуваченого за наявності відомостей про оголошення останнього у міждержавний розшук, з метою узгодження цієї норми з п. 4.4.18 Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів.

10. Аналіз п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України свідчить про можливість неоднозначного його трактування, що може спричинити неоднакове застосування цієї норми, а також безпідставне затримання осіб. Автор вважає, що правомірно особу можна затримати на підставі п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України лише з моменту здійснення їй повідомлення про підозру.

11. Дисертантом досліджено та обґрунтовано необхідність обов'язкового проведення медичного огляду особи, щодо якої пропонується

застосування засобів електронного контролю, з метою встановлення можливих негативних наслідків впливу такого пристрою на її здоров'я.

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1 Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні слідчих (розшукових) дій

З тим, що слідчі (розшукові) дії є одним із найпоширеніших видів процесуальних дій погодяться як науковці, так і процесуалісти-практики, і, як наслідок цього, саме у ході їх проведення можливе найчастіше порушення прав осіб на досудовому розслідуванні.

У частині першій ст. 223 КПК України визначено, що слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Так, М. А. Погорецький розглядає слідчі дії як заходи, що складаються з сукупності пошуко-пізнавальних і посвідчувальних прийомів, проводяться уповноваженим кримінальним процесуальним законом суб'єктом у визначеному для кожного з них порядку з метою виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні та їх перевірки [117, с. 393].

Між тим, О.С. Старенький вважає, що слідчі (розшукові) дії є не лише заходами, що складаються з сукупності пошуко-пізнавальних та посвідчувальних прийомів, вони також мають розшукову спрямованість. Варто зазначити, що пошук і розшук є різними правовими категоріями. Розшукова спрямованість слідчих (розшукових) дій виявляється під час

встановлення місцезнаходження відомих осіб, у тому числі підозрюваних, оголошених у розшук, і різних об'єктів, предметів, місцезнаходження яких невідоме, а також під час встановлення невідомих осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, невідомих потерпілих, свідків, місцезнаходження викраденого майна, отримання іншої інформації, яка невідома, проте має значення для кримінального провадження. Слідчі (розшукові) дії – це заходи, що складаються з сукупності пошуково-пізнавальних, розшукових та посвідчувальних прийомів, проводяться уповноваженим кримінальним процесуальним законом суб'єктом у визначеному для кожного з них порядку з метою виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні або перевірки вже отриманих доказів [200, с. 74].

Варто погодитися з В. І. Галаганом, який до слідчих дій, що мають розшуковий характер, відносить: допит, обшук, огляд, при проведенні яких зусилля слідчого спрямовані на встановлення тих обставин (пошук особи, яка вчинила злочин, його матеріальних слідів), які у ході подальшого розслідування дозволяють приймати правильні процесуальні й тактичні рішення [19, с. 34].

Усі слідчі (розшукові) дії поділяються на гласні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться слідчим, прокурором, керівником органу досудового розслідування та співробітником оперативного підрозділу, які користуються при цьому повноваженнями слідчого.

З метою розкриття забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні слідчих (розшукових) дій варто дослідити особливості проведення таких слідчих (розшукових) дій як обшук, освідування особи, відібрання біологічних зразків для проведення експертного дослідження.

Забезпечення прав особи під час проведення слідчих (розшукових) дій є актуальним питанням не тільки тоді, коли ці дії проводяться слідчим, прокурором, а й оперативними підрозділами, за дорученням вказаних уповноважених осіб. Проте доречним є питання чи проведення усіх слідчих (розшукових) дій можна доручати у ході досудового розслідування, адже неможливо на належному рівні забезпечувати права особи тоді, коли таку процесуальну дію проводить особа без відповідних повноважень.

Так, слідчі, прокурори згідно з п. 3 ч. 2 ст. 40 та п. 5 ч. 2 ст. 36 КПК України уповноважені доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, перелік яких і повноваження регулюються ст. 41 КПК України.

Однією зі слідчих (розшукових) дій, яка відрізняється специфікою її проведення, є обшук, адже саме під час неї конфлікт інтересів особи, яка обшукує, та особи, яка обшукується, досягає найбільшого резонансу, і нерідко орган досудового розслідування, прокурор зловживають наданими їм повноваженнями, внаслідок чого права особи, у якої здійснюється обшук, а також присутніх під час обшуку – інших осіб, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, не забезпечуються на належному рівні.

Дослідженням проблемних питань проведення обшуку займалися А. Я. Дубинський, В. І. Галаган, В. Я. Горбачевський, Ю. М. Грошевий, А. В. Іщенко, О. В. Капліна, В. С. Кузьмічов, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, М. М. Михеєнко, В. Т. Маляренко, В. В. Назаров, Д. Й. Никифорчук, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Д. Б. Сергєєва, С. В. Слінько, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін. При цьому багато аспектів процесуальної регламентації проведення цієї процесуальної дії, з урахуванням змін, внесених Законом № 2213-VIII, залишилося нерозкритими.

Обшук є пошуковою дією, що має яскраво виражений примусовий характер. Обшук для підозрюваного, обвинуваченого, членів їх сімей означає хоча і санкціоноване законом, але небажане вторгнення сторонніх осіб до їхньої квартири, ознайомлення з матеріалами, особистими, інтимними сторонами їхнього життя [189, с. 84]. Його проведення повинно солідаризуватися з нормами міжнародно-правових документів про права людини. Зокрема, у Декларації ООН про права людини проголошено, що ніхто не може піддаватися довільному втручання у його особисте та сімейне життя, довільному зазіханню на його житло, таємницю його кореспонденції або на його честь та репутацію [110, с. 124].

Доречно зауважує І.Л. Бедняков, що головним критерієм відмежування обшуку від інших слідчих дій є не тільки пошуковий, а головне – інтенсивно-примусовий характер пошукових дій [11, с. 12–13].

Так, згідно з частинами з першої по третю ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням.

Проте, чи може слідчий, прокурор доручати проведення обшуку у порядку ст. 40 КПК України, думки науковців розділилися.

Аналізуючи можливість здійснення передоручення проведення цієї слідчої (розшукової) дії, О. В. Швидкова вважає, що відповідно до ст. 41 КПК України правом на проведення обшуку можуть наділятися уповноважені оперативні підрозділи на підставі доручення слідчого, прокурора, наданого у порядку, встановленому законом [233, с. 4]. Такої ж думки дотримується С.О. Сорока у ході аналізу питань забезпечення прав і свобод людини [197].

Натомість О.Б. Комарницька, обґрунтовуючи, що проведення обшуку неможливо доручати оперативним підрозділам, вказує, що Кримінальний процесуальний закон передбачає чіткий перелік уповноважених суб'єктів на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. Зокрема, у ст. 236 КПК наголошується на виключному праві слідчого та прокурора виконувати ухвалу про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи через наділення зазначених суб'єктів комплексом прав та обов'язків, наприклад, вжиття належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені, визначення часу проведення обшуку, а також безпосереднім правом на прийняття рішення за наявності достатніх підстав провести особистий обшук. Таке спеціальне виключення з обсягу повноважень співробітників оперативного підрозділу під час проведення обшуку свідчить про обмежений характер положення, передбаченого у частинах першій та другій ст. 41 КПК України, де під час виконання доручення оперативники користуються повноваженнями слідчого [58, с. 122]. Слідчий може доручати проведення тільки тих слідчих (розшукових) дій, що можуть бути виконані за його відсутності без шкоди для встановлення фактичних даних, на підставі яких встановлюються наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, наприклад, однотипні допити декількох осіб, пред'явлення речей для впізнання, огляд трупа, отримання зразків для експертизи тощо. Потрібно мати на увазі, що слідчий не може доручити оперативному підрозділу виконання слідчої дії з моменту прийняття рішення про її проведення: постанови і клопотання щодо виконання слідчої дії складає сам слідчий, він же у випадках, передбачених законом, одержує згоду прокурора й ухвалу слідчого судді і направляє такі матеріали у відповідний оперативний підрозділ як додатки до свого доручення, наприклад, про проведення обшуку у житловому приміщенні [96].

Варто зазначити, що частина перша ст. 236 КПК України, яка регламентує порядок виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, зазначає, що ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором [68].

Таку імперативну вимогу не зазначено більше у жодній статті Розділу 20 КПК України щодо проведення інших слідчих (розшукових) дій, і її належне дотримання є запорукою визнання доказів допустимими у подальшому.

Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 235 КПК України ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук [68].

Виходячи з аналізу норм законодавства та думок учених, можна дійти висновку, що провести цю слідчу (розшукову) дію має можливість лише слідчий, прокурор, який ініціював клопотання про проведення обшуку та відомості про якого містяться в ухвалі слідчого судді, або інша уповноважена особа, яка перебуває у групі слідчих (прокурорів) на підставі відповідного доручення чи постанови, і відомості про що відображені у витязі з ЄРДР.

Таким чином, норма, передбачена ст. 236 КПК України, відносно до норм ст.ст. 36, 40 КПК України є спеціальною, а у разі конкуренції спеціальної та загальної норми, необхідно застосовувати загальну норму. Доручення на проведення такої слідчої (розшукової) дії, як обшук, оперативним підрозділам, посилаючись на загальні норми та повноваження сторони обвинувачення, є неправомірним. Наслідком цього може бути визнання доказів, отриманих у ході її проведення, недопустимими.

З метою усунення колізії норм КПК України та недопущення проведення слідчих (розшукових) дій особами без відповідних повноважень, пропонуємо п. 3 ч. 2 ст. 40 та п. 5 ч. 2 ст. 36 КПК України викласти у такій редакції: «доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних

слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, за винятком випадків, передбачених статтею 234 цього Кодексу».

Також одним із актуальних питань дослідження процесуальної регламентації проведення досудового розслідування є визначений КПК України порядок проведення обшуку у кримінальному провадженні. Окремим аспектом проблем забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні є порядок проведення обшуку, зокрема щодо допуску захисника (адвоката) особи, яка є учасником цієї процесуальної дії, особливо тоді, коли власник житла не має визначеного правового статусу у кримінальному провадженні. З урахуванням норм КПК України, які введені Законом № 2213-VIII, вона є іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

На практиці, до вступу в силу Закону № 2213-VIII, виникала низка проблем щодо цього питання. Так, працівники органу досудового розслідування після того, як правомірно проникли до володіння особи та оголосили їй рішення слідчого судді про надання дозволу на обшук у цьому приміщенні, користуючись правами, наданими частиною третьою ст. 236 КПК України, щодо того, що слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку, забороняли особі користуватися телефоном, комп'ютером чи вчиняти інші дії, якими, у тому числі, останній може повідомити свого захисника (телефонним дзвінком, смс-повідомленням, електронною поштою).

Навіть до прийняття нового КПК України, Рішенням КСУ від 30 вересня 2009 року було зазначено, що реалізація кожним права на правову допомогу не може залежати від статусу особи та характеру її правовідносин з іншими суб'єктами права. Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Серед функцій такого права у суспільстві слід окремо виділити

превентивну, яка не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й, насамперед, спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права. Конституційний Суд України також зазначив, що гарантування кожному права на правову допомогу в контексті частини другої ст. 3, ст. 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги. Проте не всі галузеві закони України, зокрема процесуальні кодекси, містять приписи, спрямовані на реалізацію такого права, що може призвести до обмеження чи звуження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу. Крім того, гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року тощо. За змістом ст. 64 Конституції України конституційне право кожного на правову допомогу у жодному випадку не може бути обмежено. Відповідно до Основного Закону України положення «кожен має право на правову допомогу» (ч. 1 ст. 59) є

нормою прямої дії (ч. 3 ст. 8), і навіть за умови, якщо це право не передбачене відповідними законами України чи іншими правовими актами, особа не може бути обмежена у його реалізації. Це стосується, зокрема, і права свідка на отримання правової допомоги під час допиту у кримінальному процесі та права особи у разі надання нею пояснень у державних органах [177].

Крім того, якщо захиснику ставало відомо про проведення обшуку (від іншої особи, через засоби масової інформації) і він прибув на місце, його могли не допускати до обшукуваного приміщення, мотивуючи це тим, що слідча (розшукова) дія вже розпочалася, і він, як стороння особа, вже не може бути на ній присутній. Ще однією з підстав відмови у допуску захисника було те, що з його клієнтом (особою, у якої проводиться обшук) відсутній вже укладений договір про надання правової допомоги, отже він захисником такої особи у момент проведення обшуку не є.

Навіть виконуючий обов'язки Генерального прокурора України Ю.Г. Севрук 22 лютого 2016 р. за № 04/6-36вих-820кв-2016 направив розпорядження до керівників регіональних прокуратур щодо недопущення фактів незаконної відмови адвоката брати участь у слідчих та інших процесуальних діях [20]. Підставами для цього стали повідомлення про випадки недопущення адвокатів до участі у проведенні саме обшуків. Таким чином, навіть орган, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, визнав факти порушення прав осіб-учасників процесуальних дій .

Тому, такі дії сторони обвинувачення не відповідали вимогам Конституції України, і повинні бути урегульовані у кримінальному процесуальному законодавстві, щоб особи, власність яких обшукується, мали право на отримання консультацій з боку їх захисників, які, як юристи, зможуть об'єктивно оцінювати дії правоохоронців.

Щодо цього питання М. Островська доречно акцентує увагу, що з конституційною нормою та принципами кримінального провадження навіть незапрошений, але такий, що фактично прибув, адвокат так само має право на доступ до клієнта в будь-якому разі як під час проведення обшуку, так і під час інших слідчих (процесуальних) дій – затримання клієнта, допиту, пред'явлення особи чи речей для впізнання тощо (ст. ст. 46, 208, 224, 228, 229 КПК України) [109].

О.Б. Комарницька зазначає, що особа, житло якої обшукується, незалежно від того є вона у процесуальному статусі підозрюваного чи свідка, вимагає забезпечення їй права на захист. Безумовне забезпечення безстатусній особі права на захист вимагає зупинення розпочатої слідчої (розшукової) дії. У такій ситуації, враховуючи інтереси слідства, видається доцільним не зупиняти розпочату слідчу (розшукову) дію, а вжити заходів для забезпечення присутності захисника, а не забезпечення його участі. Специфічність й складність положення частини першої ст. 236 КПК полягає у його подвійній взаємовиключній правовій природі: примусовість слідчої (розшукової) дії та принцип забезпечення права на захист [58, с. 122].

В.І. Фаринник доцільно відмічає, що нерідко адвокати не можуть потрапити до місця проведення обшуку через недопущення їх не особою, яка здійснює обшук, а працівниками правоохоронних органів, котрі забезпечують охорону місця проведення слідчої дії. До речі, у подальшому поясненням не допуску може бути неможливість отримання відповідного дозволу слідчого, який був зайнятий проведенням слідчої дії [221].

На думку Й.Л. Бронз, важливо, щоб адвокат не просто був присутній під час проведення слідчої дії, а саме брав участь у ній [14, с. 10; 16].

Кримінальний процесуальний кодекс України у частині першій ст. 236 зазначає, що для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження.

Слушно зауважує А. Стуканов, що вимога захисника про його участь у слідчій дії має бути для слідчого обов'язковою [202, с. 34], а І. Є. Мілова відмічає, що відсутність повідомлення про проведення слідчої дії слід розглядати як істотне порушення права на захист [97, с. 6].

Дійсно, зміст цієї статті вказує на те, що захисник може бути повідомлений завчасно про проведення обшуку у його підзахисного, а також що йому може бути надана можливість взяти участь у цій слідчій (розшуковій) дії. Звертаємо увагу на те, що захисником, згідно з частиною першою ст. 45 КПК України є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

По-перше, ця норма не регулює можливість попередження захисника особи, у якої буде проводитися обшук, і яка процесуального статусу у кримінальному провадженні не має. По-друге, з точки зору доцільності завчасного попередження захисника про проведення обшуку, такі дії сторони обвинувачення є нерозумними, адже таким чином втрачається взагалі сенс цієї слідчої (розшукової) дії, основним показником якої є раптовість з метою досягнення бажаного результату без зниження якості її проведення, на чому доцільно акцентував увагу А.В. Макашов [84, с. 230].

Виходячи з цього, сторона обвинувачення не зацікавлена у діях щодо попередження особи, яка надає правову допомогу, про проведення обшуку, так як це викликає конфлікт інтересів.

Тому, з метою забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, у якої проводиться обшук, доцільним є надання можливості залучення захисника (особи, яка надає правову допомогу), як особи, що має визначений процесуальний статус у кримінальному провадженні, так і особи, у якої його немає, вже після оголошення ухвали про проведення обшуку.

Це буде відповідати вимогам ст. 59 Конституції України, яка зазначає, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Тобто, після пред'явлення ухвали особі, у якої проводять обшук, чи іншій особі, якій цю увалу вручено, їй необхідно надати можливість викликати свого адвоката, а у разі відсутності такого, надати цій особі його безкоштовно, на підставі та у порядку, який зазначався у Розділі 1 дисертаційного дослідження. Акцентуємо увагу на тому, що така вимога повинна стосуватися не тільки потерпілого, свідка, підозрюваного, але й іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, адже власник приміщення чи іншого володіння особи безперечно входить у коло цих суб'єктів. А якщо такою слідчою (розшуковою) дією стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів його причетності до вчинення кримінального правопорушення, то такий власник набуває статусу особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування.

Законами № 2213-VIII та № 2147-VIII вказані вище проблеми забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні були урегульовані частково, а тому окремі нововведені положення підлягають окремому дослідженню.

По-перше, обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису.

Така вимога убезпечить від неналежного проведення обшуку правоохоронними органами, адже тепер всі дії повинні фіксуватися технічними засобами, а незафіксовані на відеозапис речі та документи не повинні бути визнані допустимими доказами, навіть враховуючи те, що поняті підтвердять факт їх вилучення. З цього постає лише риторичне запитання щодо доцільності існування відтепер інституту понять взагалі у

кримінальному процесі. Проте у цій регламентації є також негативні моменти, адже у тих випадках, коли слідчий, прокурор бачить, що проведення «повного» обшуку приміщення є недоцільним (неналежна адреса, у приміщенні об'єктивно відсутні речі, які підлягають відшуканню), йому все одно доведеться його проводити з дотриманням всіх вимог. Або ж ситуації, коли слідчий, прокурор може залишити які-небудь речі, які не мають особливого значення для кримінального провадження (старі телефони, флеш накопичувачі, планшети сімейного використання), тепер виключаються, адже для контролюючих органів такі дії можуть містити ознаки корупційної складової.

По-друге, незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК України.

Буквальне тлумачення цієї норми вказує на те, що з метою можливості безперешкодного доступу до обшукуваного приміщення адвокату бажано, щоб договори про надання правової допомоги були вже підписаними з відповідними клієнтами, у яких проводиться обшук. Інакше, якщо особа заявить клопотання про необхідність надання їй правової допомоги, їй буде викликано адвоката з безоплатної вторинної правової допомоги.

По-третє, за рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі.

З урахуванням предмета дослідження на останньому необхідно зацентувати увагу.

Д.О. Шумейко зазначає, що відсутність у КПК України регламентації нормативно-правових підстав і порядку проведення обшуку особи зумовлює неоднозначність застосування в практичній діяльності слідчих та судових органів положень про обшук при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Практичний досвід розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії свідчить про необхідність застосування саме обшуку особи для належного документування факту одержання неправомірної вигоди, оскільки положення частини п'ятої ст. 236 КПК України щодо можливості проведення за рішенням слідчого чи прокурора обшуку особи, яка перебуває в житлі чи іншому володінні, дозвіл на обшук якого надано судом і відносно якої є достатні дані вважати, що вона переховує на собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження, не задовольняють вимоги практики, оскільки службова особа з метою уникнення можливості факту викриття може неодноразово змінювати місце передачі предмета неправомірної вигоди. За таких умов передбачити з достовірністю місце її одержання практично неможливо, а отримання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, наприклад, ще не є запорукою проведення вдалого спеціального слідчого експерименту, оскільки особа може вийти з житла чи автомобіля та перебувати в публічно доступному місці. У такому випадку, навіть за умови наявності ухвали про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, застосувати положення про проведення обшуку особи підстави відсутні, позаяк особа не перебуває в цьому приміщенні. Вказаний факт у практичній діяльності зумовлює ситуацію, за якої підстави для проведення обшуку особи, яка перебуває у публічно доступному місці, відсутні, відповідно, належним чином закріпити та вилучити сліди кримінального правопорушення, предмет неправомірної вигоди у слідчого немає можливості [238, с. 133, 137–138].

Досить влучно відмічає Л.Д. Удалова, що чітке нормативне врегулювання підстав і порядку проведення особистого обшуку є неповним і має несистемний характер. Особистий обшук, на відміну від інших видів обшуку, має власну специфіку підстав і порядку проведення, що потрібно закріпити в окремій статті КПК України [217, с. 11–12].

Вказані аспекти проблеми правозастосування, які спричиняють порушення прав осіб, які присутні у житлі чи іншому володінні під час обшуку, можуть також виникати через невідповідність дій працівників сторони обвинувачення конкретним вимогам КПК України. Це склалося внаслідок тривалого неточного практичного застосування норм ст. 236 КПК України.

Так, вимоги, передбачені частиною п'ятою ст. 236 КПК України, вказують на те, що обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. У разі необхідності, слідчий чи прокурор може провести обшук під час цієї слідчої (розшукової) дії будь-якої особи, за наявності вказаних вище підстав і за своїм рішенням [68].

Практична діяльність органів досудового розслідування склалася таким чином, що працівник правоохоронного органу, який проводить обшук, у разі необхідності, може провести обшук будь-якої особи, яка там присутня, але при цьому жодних процесуальних документів, які б відображали це рішення уповноваженої особи, не складається. Максимум – ця інформація може бути зафіксована у протоколі обшуку, і найчастіше тільки тоді, коли у цієї особи було дійсно вилучено який-небудь предмет, який має значення у кримінальному провадженні чи вилучений законом з обігу.

Виходячи з положень частини п'ятої ст. 236 КПК України, що дії щодо обшуку особи можуть проводитися «За рішенням слідчого чи прокурора...», потрібно проаналізувати частини першу та третю ст. 110 КПК України, де вказується, що процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду, а рішення слідчого,

прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених цим Кодексом, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. На цьому також акцентує увагу В.І. Фаринник [221].

Аналізуючи зміст вказаних норм, можна дійти висновку, що слідчий чи прокурор під час обшуку приміщення може здійснити обшук особи, яка у ньому знаходиться, лише тоді, коли ним буде винесена відповідна постанова, яка, крім вимог, передбачених частинами п'ятою та шостою ст. 110 КПК України, буде містити у собі мотивування того, чому є достатні підстави вважати, що конкретна особа, присутня під час обшуку, переховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Тільки після винесення цієї постанови, яка є обов'язковою для виконання фізичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується, і пред'явлення її обшукуваній особі, докази, отримані у ході її обшуку, можна буде визнати належними і допустимими, а дії сторони обвинувачення правомірними, які не містять ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України.

Якщо у такому разі обшукувана особа виявила бажання мати адвоката чи представника, то слідчому, прокурору необхідно очікувати його прибуття до 3 годин. І тільки після прибуття адвоката чи представника, або закінчення строку його очікування, уповноважена особа має право провести обшук цієї особи. До цього часу, ми розуміємо, ця особа буде законно позбавлена можливості пересуватися та буде знаходитися у полі зору когось з уповноважених осіб, присутніх під час обшуку.

Крім того, виходячи з цієї норми, про проведення обшуку особи повинен складатися окремий протокол.

Права особи у такому разі не порушуються і дії сторони обвинувачення відповідають вимогам КПК України. З метою дієвого та відповідного тлумачення норм КПК України пропонується внести зміни до частини п'ятої ст. 236 КПК України, яку викласти у такій редакції: «Обшук на підставі

ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора, прийнятим відповідно до вимог ст. 110 цього Кодексу, може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному окремому протоколі.».

Вказані зміни дійсно на належному рівні зможуть убезпечити усіх присутніх під час обшуку осіб від можливих неправомірних дій працівників правоохоронних органів.

Після набуття 20 листопада 2012 р. чинності новим КПК України законодавцем було регламентовано різні види кримінальних процесуальних процедур, які регулюють права і свободи громадян, наприклад, при зверненні до уповноважених органів із заявою про вчинення кримінального правопорушення, або такого, що готується.

Деякі з них на рівні інструкцій та наказів, як Наказ МВС України від 19 листопада 2012 р. № 1050 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події», про порядок реєстрації даних заяв до ЄРДР – Наказ ГПУ від 06 квітня 2016 р. № 139 «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у ході проведення досудового розслідування кримінального провадження – спільний Наказ ГПУ, МВС України, СБ України, адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. за № 114/1042/516/1199/936/1687/5

«Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» тощо [210].

Дані алгоритми дій дають сторонам кримінального провадження можливість застосувати одні й ті ж самі норми процесуального права, без виникнення проблем неоднакового їх проведення. Хоча, як показує практика, проблемні моменти все ж виникають у ході неоднорідного тлумачення деяких процесуальних норм різними сторонами кримінального провадження при здійсненні своїх змагальних функцій.

Проте, роз'яснення проведення деяких процесуальних дій та рішень, передбачених чинним КПК України, не скрізь знайшли своє відображення у відповідних інструкціях, що не може не впливати негативно на стан дотримання законності на досудовому розслідуванні та забезпечення прав осіб, які беруть у ньому участь.

Однією з таких недостатнього регламентованих сфер кримінального процесу є порядок відібрання біологічних зразків у особи. Механізм даної процесуальної дії так і не розроблений, що істотно впливає на процедуру його здійснення, так як тлумачиться сторонами кримінального провадження по-різному. Це, своєю чергою, викликає деякі суперечності, що може призвести до того, що слідчий може перевищити свої повноваження під час примусового відбору, а особа, у якої ці зразки відбираються, не може повною мірою реалізувати свої права на захист, бо дана процедура ніяким чином не регламентована.

Одним з найбільш актуальних питань є здійснення примусового відібрання біологічних взірців для експертного дослідження у підозрюваних у вчиненні злочинів. Практичний досвід підтверджує існування найбільшої кількості проблем регламентації порядку та умов примусового відібрання біологічних зразків у вказаних осіб.

Процесуальний порядок отримання зразків для порівняльного дослідження з метою проведення експертиз був темою дослідження низки

науковців, зокрема Ю.П. Аленіна, В.Д. Басая, Р.С. Белкіна, В.І. Галагана, Н.С. Карпова, М.В. Салтевського, О.Ю. Татарова, В.Ю. Шепітька та ін. Однак, деякі питання залишилися невирішеними, тим більше, після введення нового КПК України. У зв'язку з цим і виникла необхідність їх висвітлення та надання пропозицій щодо вирішення.

Майже всі вчені здійснюють розгляд отримання зразків для експертизи в структурі такої слідчої (розшукової) дії, як проведення експертизи [66, с. 224; 67, с. 365]. При цьому, окрема регламентація їх отримання у ст. 245 КПК України вказує на певну відокремленість від експертизи і самостійність як окремої кримінально-процесуальної дії. Деякі науковці слушно відзначають, що повною мірою виконати вказані у ст. 245 КПК України приписи вкрай складно [55, с. 78]. Решта – що невирішеним залишається питання отримання зразків голосу, почерку, оскільки у даній статті встановлено правила відібрання тільки зразків з речей і документів та біологічних зразків, до яких наведені об'єкти не належать [79, с. 64].

Стаття 28 Конституції України вказує, що кожен має право на повагу до його гідності. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам. Крім того, Конституція гарантує право на життя, особисту недоторканість та належний захист здоров'я [62].

Відібрання біологічних зразків у особи, у разі відмови добровільно їх надати, є проблемним у тому, що на даний час сторона обвинувачення (слідчий, прокурор) здійснюють відібрання зразків не в порядку, визначеному законом чи іншими нормативно-правовими актами, а на «власний розсуд» за аналогією. Дані дії призводять до того, що уповноважені особи умисно (чи необережно) здійснюють перевищення своїх владних повноважень, що може спричинити тяжкі наслідки у вигляді шкоди життю та здоров'ю осіб, у яких цей відбір здійснюється.

Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи нам у загальних рисах роз'яснюють деякі положення щодо відбору зразків

крові. Так, зразки крові у осіб, які проходять у справі, зазвичай повинні відбиратися у зазначених відділеннях. При цьому, якщо забір зразків крові проводиться поза відділенням, він повинен проводитися особою, яка володіє даною маніпуляцією [122].

На практиці ж відображення даних норм бажає кращого. Нерідко біологічні зразки відбираються самими слідчими чи оперативними працівниками за дорученням, без письмового процесуального закріплення, а не лікарем чи судово-медичним експертом. Не виключається можливість, що інструменти та засоби, котрі повинні убезпечити особу від захворювань, які передаються через кров, нестерильні й використовуються неодноразово, так як належне матеріальне забезпечення не здійснюється, а придбання всіх необхідних речей для даної процедури (стерильні рукавички, скарифікатори, марлеві відрізи, пакувальний матеріал тощо) покладається на слідчого, котрий, задля економії власних коштів, може використовувати їх неодноразово.

Також, нерідко, дані маніпуляції проводяться не за місцем знаходження відділення судово-медичних експертиз або лікарень, де санітарно-гігієнічний стан приміщень забезпечений на належному рівні, а в місцях перебування затриманого чи арештованого (в камерах чи кабінетах для проведення слідчих дій ІТТ та СІЗО), кабінеті слідчого, приміщенні суду тощо. Дотримання санітарних норм у цих приміщеннях додаткових коментарів не потребує.

Крім того, примусове відібрання біологічних зразків, під час якого застосовується фізичний примус, нерідко здійснюється із залученням працівників спеціальних підрозділів, що взагалі є незаконним. Адже, відповідно до ст. ст. 43–45 Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII застосування заходів примусу та фізичної сили можливе у передбачених законом випадках. Обов'язків щодо участі в забезпеченні проведення примусового відібрання зразків на працівників

поліції не покладено та, при цьому, повноважень застосовувати примусові заходи вони не мають.

Незаконне застосування фізичної сили до особи, у якої відбираються біологічні зразки, є негативним у практиці кримінальної процесуальної діяльності та порушує права особи на досудовому розслідуванні.

Аналіз низки рішень судів свідчить, що в ухвалі про проведення примусового відібрання зразків слідчий суддя зазначає, що дані дії покладаються на слідчого, або на слідчого та медичних працівників – фахівців, які здійснюватимуть відповідну маніпуляцію. Про залучення поліцейських для забезпечення здійснення примусового відібрання зразків в жодній з проаналізованих ухвал не значиться.

Так, наприклад, 23 вересня 2015 р. слідчий суддя Городоцького районного суду Львівської області розглянув клопотання слідчого, погоджене прокурором, про надання дозволу на примусове відібрання біологічних зразків потерпілого. Клопотання задоволено, слідчому СВ Городоцького РВ ГУМВС України у Львівській обл. А.Ю. Колбун надано, за участю лікаря, дозвіл на примусове відібрання біологічних зразків крові у потерпілого, для проведення молекулярно-генетичної експертизи [142].

Одним із негативних прикладів є те, як слідчим підрозділом ГПУ проводилося досудове розслідування кримінального провадження, у ході якого підозрюваного було викликано для примусового відібрання біологічних зразків крові на підставі рішення Печерського районного суду м. Києва до службового кабінету. Підозрюваний у присутності свого захисника та слідчого відмовився надавати зразки крові через неналежний санітарний стан приміщення та неможливість встановити, чи інструменти для відбору не викличуть у нього зараження якою-небудь хворобою. Слідчим було зафіксовано дану відмову у протоколі, й на цьому протокол даної процесуальної дії було закрито, що засвідчено підписами підозрюваного і захисника.

У подальшому, до вказаного кабінету зайшли три працівники спеціального підрозділу, які застосували фізичний примус до підозрюваного, чим обмежили його пересування у просторі. Далі слідчим були примусово відібрані біологічні зразки крові. Дані дії працівників спеціального підрозділу виходять за межі їх повноважень, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII.

Проблеми відбору біологічних зразків постають, навіть, і без примусових дій, які проводяться згідно з рішенням суду. Так, виникає питання, яким процесуальним статусом згідно з КПК України має бути наділена особа, щоб у неї можна було відбирати біологічні зразки. Так, частина третя ст. 245 КПК України вказує, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України. Дана норма відсилає до статті, яка регламентує освідування особи. Аналізуючи ці положення, можна вказати, що слідчий, прокурор уповноважені здійснювати відбирання біологічних зразків виключно у підозрюваного, свідка чи потерпілого.

Хоча відповідь на це питання є очевидною, на практиці часто нехтується вимогами щодо відбору біологічних зразків лише у вказаних вище суб'єктів. Для прикладу, під час проведення досудового розслідування виникає необхідність у відборі біологічних зразків у особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування (на неї вказує потерпілий, зібрані матеріали кримінального провадження вказують, що саме вона вчинила злочин тощо), проте письмове повідомлення про підозру їй ще не вручене.

З метою уникнення обчислення строків, які будуть обраховуватися на час проведення судових експертиз, якщо особа набуде процесуального статусу підозрюваного, прокурором виноситься мотивована постанова про відбір зразків, але при цьому у мотивувальній та результивній частині процесуальний статус даної особи не зазначається. У подальшому слідчим здійснюється відбір зразків, проводяться необхідні експертні дослідження, а вже потім здійснюється повідомлення особі про підозру. Потім, після

направлення обвинувального акта до суду в порядку ст. 291 КПК України, захисником підозрюваного правомірно ініціюється визнання недопустимими зібраних доказів – результати відібрання біологічних зразків як, своєю чергою, і всі подальші докази, отримані з його використанням згідно з міжнародно визнаною концепцією «плодів отруєного дерева».

Так, під час проведення досудового розслідування одним із слідчих відділів підрозділів НПУ у м. Києві у кримінальному провадженні про зґвалтування, за постановою прокурора слідчим у ймовірного підозрюваного було відібрано біологічні зразки. Призначено судово-імунологічну експертизу, за результатами якої встановлено, що залишки крові, залишені у потерпілої під нігтями, співпадають з кров'ю вказаної особи, якій у подальшому повідомлено про підозру. Під час попереднього судового засідання, за заявою адвоката, дані процесуальні дії та рішення були визнані недопустимими доказами, як такі, що були зібрані з істотним порушенням прав.

Такі дії працівників правоохоронних органів не відповідають вимогам КПК України і порушують права осіб на досудовому розслідуванні. Ці докази, у розумінні ст.ст. 85 та 87 КПК України, будуть належними, але недопустимими, адже вони будуть підтверджувати існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, але недопустимими, так як зібрані з порушенням порядку. Проте є інший аспект цієї проблеми. Можливість здійснення примусового отримання зразків для дослідження не виключається ЄСПЛ, хоча можливість не надавати біологічні зразки для проведення експертного дослідження є одним із видів права щодо відмови свідчити проти себе. Дане твердження відображено у рішенні «Яллог проти Німеччини» [166].

Біологічні зразки за своєю суттю не є таким видом «показань», у розумінні вказаного рішення ЄСПЛ, які з часом можуть змінюватися. Загальновідомо, що генетичний код зберігається у людини з моменту зародження в утробі матері й завершується повним розкладом трупа особи.

Відібрання цих зразків стороною обвинувачення з метою збирання доказів є однією з форм реалізації завдань кримінального провадження, передбаченого ст. 2 КПК України, і не повинно залежати від процесуального статусу особи під час досудового розслідування. Можливість відібрання зразків у особи, незалежно від її статусу у кримінальному провадженні має лише позитивний характер – якщо особа дійсно не причетна до вчинення суспільно-небезпечного діяння, сторона обвинувачення за результатами проведеної судової експертизи більше не буде відпрацьовувати версію її причетності, а, навпаки, буде здійснювати розшук справжнього злочинця. Якщо ж експертиза встановить збіг об'єктів, наданих на дослідження та вилучених, наприклад, у ході огляду місця події, то діяльність органів досудового розслідування буде спрямованою лише на притягнення винного до кримінальної відповідальності.

Не дивлячись на це, у будь-якому випадку розроблення і закріплення методики про порядок, умови та засоби здійснення відібрання біологічних зразків є очевидним.

Згідно з рішенням ЄСПЛ у справі «Х та У проти Нідерландів» зазначено, що фізична недоторканість особи охоплюється поняттям «приватне життя», яке охороняється статтею 8 Конвенції, і стосується найбільш інтимних аспектів приватного життя, а обов'язкове медичне втручання, навіть незначне, становить втручання у це право [164].

Європейський суд з прав людини наголошує, що отримання біологічних зразків можна проводити тільки за розпорядженням уповноваженої на це посадової особи, і їх може робити тільки акредитований лікар, що володіє спеціальними медичними знаннями, котрий має право відмовитися від виконання аналізу з огляду на виняткові причини медичного характеру, тобто хвороба, тяжкий стан тощо.

У даній Інструкції про відібрання біологічних зразків має бути передбачено такі обов'язкові елементи: уповноважені особи, які здійснюють дану маніпуляцію; спеціалісти, які залучаються до її проведення; порядок

здійснення маніпуляції; права та обов'язки осіб, які залучаються для примусового відібрання біологічних зразків; місце її проведення; стан здоров'я особи, у якої буде здійснено відібрання біологічних зразків; санітарні норми, які виключають можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи; перелік засобів і приладів, що використовуються для відібрання біологічних зразків тощо.

Крім того, Інструкція про відібрання біологічних зразків має передбачати безумовну наявність попереднього висновку лікаря або проведення судово-медичної експертизи про можливість здійснення примусового відбору зразків, якщо дані дії можливо проводити лише при порушенні анатомічної цілісності тканин організму. Тільки за цієї умови дії сторони обвинувачення щодо відбору біологічних зразків може бути визнано виправданими відповідно до практики ЄСПЛ.

Тобто, при зверненні до суду про відібрання примусових зразків для проведення експертного дослідження, слідчий суддя, під час розгляду даного клопотання сторони кримінального провадження, зобов'язаний переконатись, що така маніпуляція буде безпечною для життя та здоров'я особи, посилаючись на відповідний висновок лікаря чи судово-медичного експерта. Рішення ЄСПЛ у справі «Яллог проти Німеччини» вказує на цю необхідність проведення медичного обстеження до моменту примусового відібрання зразків для проведення експертизи [166].

Також, при розгляді слідчим суддею клопотання необхідно з'ясувати, чи здійснювалися стороною кримінального провадження дії, спрямовані на отримання біологічних зразків іншим шляхом, так як примусове відібрання зразків є виправданим за умови неможливості отримати їх у інший спосіб. Це можливо здійснити шляхом вилучення особистих речей, якими особа, у якої необхідно вилучити зразки, користувалася індивідуально. Це може бути використана натільна білизна, зубна щітка, гребінець, аналізи, які були здані особою раніше добровільно до будь-якого медичного закладу тощо.

До того ж, на даний час, коли процедура примусового відібрання зразків для експертизи без попереднього медичного обстеження не регламентована, результати досліджень біологічних зразків слід вважати недопустимими доказами, оскільки вони отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Таким чином, можна з упевненістю говорити про те, що примусове отримання зразків крові поза межами експертної установи чи лікарні є таким, що суперечить практиці ЄСПЛ і створює небезпеку для життя та здоров'я особи, у якої їх відбирають, що порушує основоположні права особи, регламентовані Конвенцією та Конституцією України. Відібрання зразків за участі спеціального підрозділу, а не компетентними особами (лікарями, судово-медичними експертами), порушує права людини на особисту недоторканність і ставить під загрозу її життя та здоров'я [92].

У зв'язку з вищевикладеним, пропонується внести зміни до частини третьої ст. 245 КПК України, яку викласти у такій редакції: «Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу, незалежно від її процесуального статусу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому ст. ст. 160–166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. У разі, коли відбирання біологічних зразків здійснюється з порушенням анатомічної цілісності тканин організму, до клопотання повинні бути додані матеріали (висновок спеціаліста чи судово-медичного експерта), які підтверджують, що стан цієї особи є прийнятним для проведення такої маніпуляції.».

При цьому, процесуальний статус особи, у якої здійснюється відбір, і яка не набула його у цьому кримінальному провадженні раніше, буде як

особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування, з відповідними правами та обов'язками, які пропонуються внести у Розділі 1 дослідження.

Внесення відповідних змін до КПК України та затвердження порядку відібрання біологічних зразків забезпечить на належному рівні права осіб на досудовому розслідуванні, які на сьогодні порушуються майже у кожному кримінальному провадженні, де необхідно проводити відповідні маніпуляції.

Аналогічна ситуація щодо проблеми здійснення забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні без втрат належного та ефективного проведення досудового розслідування стосується і звуженого кола суб'єктів, щодо яких КПК України надає дозвіл на проведення освідування особи.

Відповідно до частини першої ст. 241 КПК України слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [68].

Підстави та порядок здійснення освідування висвітлено у роботах С.С. Клочуряка, Є. Д. Лук'янчикова, Б. Є. Лук'янчикова, М. В. Салтевського, С. М. Стахівського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та інших учених.

Щодо підстав проведення освідування особи, то окремі вчені вважають, що слідчому має бути надане право звернутися до прокурора або керівника органу досудового розслідування з клопотанням про доручення провадження освідування слідчому тієї ж статі, що і освідуваний [67, с. 408–409].

С.С. Клочуряк вважає, що рішення про проведення освідування, що фіксується у відповідній постанові, має приймати особа, яка проводить розслідування. Саме цей підхід забезпечить економію часу та є ефективним у кримінальному провадженні. Натомість, якщо особа, яка проводить розслідування, буде звертатися до прокурора за дозволом на проведення освідування, це спричинить затягування часу, що може призвести до втрати доказів. Тож винесення за КПК 2012 року постанови про проведення освідування виключно прокурором не відповідає вимогам практики,

призводить до затягування часу проведення цієї слідчої (розшукової) дії та нічим себе не виправдовує [51, с. 79–80].

Такої ж думки і Д.О. Шумейко, який вказує, що у разі законодавчої регламентації виключного права прокурора на винесення постанови про проведення освідування слід дійти висновку про те, що у випадку необхідності проведення освідування особи обов'язковою є участь прокурора у тактичній операції, поза як лише за таких умов прокурор зможе оперативно винести постанову про проведення освідування. Однак, у практичній діяльності такого правила орган досудового розслідування не дотримується. Навпаки, постанова прокурором виноситься завчасно, крім цього в окремих випадках проведення освідування доручається оперативним підрозділам МВС, СБУ, які особисто складають протокол і проводять слідчі (розшукові) дії. Науковець вказує, що з метою ефективного проведення досудового розслідування, прийняття рішення про проведення освідування доцільно покласти на особу, яка зазвичай його і проводить – слідчого [238, с. 128].

Хочемо зазначити, що забезпечення прав особи у даних слідчих ситуаціях не залежить від того, хто приймає рішення про проведення освідування особи, але практичний досвід дисертанта вказує на те, що саме слідчого, як процесуально незалежну особу, яка проводить досудове розслідування, доцільно наділити повноваженнями щодо вирішення питання про проведення цієї слідчої (розшукової) дії, яке він прийматиме на тій стадії розслідування, коли це буде найбільш доцільніше без зайвої бюрократичної тяганини.

Щодо чітко встановленого кола осіб, відносно яких може проводитися така процесуальна дія, то варто зазначити наступне.

О.В. Капліна зазначає, як свідчить практика органів досудового розслідування, освідуванню підпадають найчастіше потерпілі, рідше – підозрювані й обвинувачені, освідування свідка – явище виняткове [48, с. 51].

Шляхом освідування можуть бути з'ясовані наступні питання: а) чи є на тілі освідуваного особливі прикмети, які саме та де; б) чи є на тілі

освідуваного будь-які пошкодження та де саме; в) чи є на тілі освідуваного частинки тих чи інших речовин, які він міг забрати або принести на місце події; г) чи є на тілі даної особи ознаки, що свідчать про її професійну приналежність. Зазначений перелік питань є орієнтовним і, виходячи з обставин кримінального провадження, може бути розширений [12, с. 79].

Деякі вчені вказують, що судово-медична експертиза не може замінити освідування, особливо тоді, коли вона проводиться через декілька днів чи тижнів, оскільки за цей час незначні подряпини, синці зникають, а в медичних документах містяться дані лише про ті тілесні ушкодження, щодо яких проводилось лікування, і відсутні записи про незначні тілесні ушкодження [15, с. 33].

Тобто, освідування особи, з точки зору діяльності органів досудового розслідування, є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на збір доказів причетності особи до вчинення кримінального правопорушення та фіксування слідів його вчинення на особі, яка є потерпілою.

При цьому, актуальним питанням залишається проведення освідування щодо осіб, які не мають визначеного процесуального статусу у кримінальному провадженні.

У своєму науковому дослідженні «Освідування в системі слідчих (розшукових) дій» щодо цієї проблеми С.С. Ключуряк вказує, що питання проведення освідування щодо інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, крім перерахованих у частині першій ст. 241 КПК, у науці кримінального процесуального права та криміналістики наразі не порушено [51, с. 84; 237].

С. С. Чернявський, О. Ф. Вакуленко, О. М. Толочко у ході розробки методичних рекомендацій розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою зазначають, що в слідчій практиці виникає проблема щодо процесуального закріплення отримання ключових речових доказів – змивів з долонь рук особи при документуванні факту передавання неправомірної вигоди. Проведення обшуку

на підставі ухвали слідчого судді не завжди є фізично можливим, проведення огляду місця події виключає можливість проведення особистого обшуку особи, винесення постанови про освідування неможливе за відсутності статусу особи по кримінальному провадженню. У подальшому така неврегульованість використовується адвокатами у суді з метою визнання основних речових доказів неналежними і подальшого отримання виправдувального вироку суду [108, с. 41; 237]. Оскарження результатів проведення освідування у такому випадку є цілком обґрунтованим, адже відсутність належної регламентації цієї процесуальної дії у таких випадках ставить під сумнів докази, зібрані стороною обвинувачення.

З точки зору сторони захисту така форма закріплення прав підозрюваного безумовно є позитивною, проте законодавство повинно, насамперед, захищати інтереси потерпілого від злочину і держави та надавати можливості щодо належного фіксування обставин вчинення кримінального правопорушення.

Враховуючи те, що відображення слідової інформації на тілі особи не є видом будь-яких «показань» у розумінні практики ЄСПЛ, про що вказано вище, відмова від їх надання є необґрунтованою, а позбавлення можливості уповноваженій особі здійснити їх фіксацію через неналежну регламентацію кримінального процесуального законодавства є прямою перепорою щодо виконання завдань кримінального провадження.

Наприклад, у згаданому випадку розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою чи незаконному збуті наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів особа, щодо якої необхідно провести освідування, у ході реалізації тактичної операції щодо проведення контролю за вчиненням злочину, на момент вилучення у неї грошових коштів не має визначеного процесуального статусу, а здійснити вилучення змивів з рук спеціальної хімічної речовини, якою були помічені грошові кошти, окрім як проведенням освідування, неможливо.

Звісно, дехто може зауважити, що особа, після вчинення кримінального правопорушення та фактичного її затримання набуває статусу підозрюваного у цьому кримінальному провадженні, а, відтак, щодо неї проведення освідування є правомірним.

Проте, як ми зазначали вище, зазвичай процесуальний керівник у кримінальному провадженні, який наділений повноваженнями щодо прийняття рішення про проведення освідування, не бере участі у тактичній операції з документування протиправної діяльності особи, а тому виносить постанову завчасно, при цьому вказуючи процесуальний статус особи як підозрюваної, що є безумовним порушенням порядку, встановленого КПК України. У практичній діяльності дисертанта були випадки, коли прокурор у постанові про освідування особи взагалі не зазначав її процесуального статусу, а вказував лише анкетні дані особи. Таке рішення прокурора не відповідало вимогам законодавства.

Тому доцільним є надання можливості слідчому, прокурору проводити освідування особи незалежно від її процесуального статусу у кримінальному провадженні, і у разі, якщо такою слідчою (розшуковою) дією документується протиправна діяльність, така особа має процесуальний статус особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо внести зміни до частин першої та другої ст. 241 КПК України, які викласти у такій редакції: «1. Слідчий, прокурор здійснює освідування особи для виявлення на її тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього непотрібно проводити судово-медичну експертизу.

2. Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім

при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.».

Вказані зміни щодо порядку відібрання зразків для проведення експертизи та проведення освідування особи не вплинуть на повноту забезпечення прав цих осіб на досудовому розслідуванні, а, навпаки, забезпечать на належному рівні їх права, якщо вони не набули процесуального статусу у кримінальному провадженні, як осіб, щодо яких здійснюється досудове розслідування.

3.2 Особливості забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій

Забезпечення прав будь-якої особи на досудовому розслідуванні незалежно від процесуального статусу під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів є однією з найактуальніших проблем кримінального процесу. Фактично особа не володіє інформацією про те, що відносно неї проводяться процесуальні дії, стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів її причетності до вчинення кримінального правопорушення. При цьому ця особа, через сутність проведення відносно неї негласних слідчих (розшукових) дій в засекречених умовах, фактично позбавлена можливості реалізовувати своє право на захист. А у деяких випадках, про здійснення щодо неї таких дій, їй ніколи не стане відомо.

Досліджуючи інститут іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування (Розділ 1 дисертації), було встановлено, що таким процесуальним статусом наділяється особа у випадку проведення відносно неї негласних слідчих (розшукових) дій, у разі відсутності у неї іншого процесуального статусу у цьому кримінальному провадженні. При цьому, якщо таким шляхом орган досудового

розслідування збирає докази причетності цієї особи до вчинення кримінального правопорушення, то її статус визначено як особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування.

Варто звернути увагу, що негласність («невідомий для інших, прихований, таємний» [194]) досліджуваного виду слідчих (розшукових) дій полягає у тому, що методи пізнання, які застосовуються в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не підлягають розголошенню. Зазначимо при цьому, що не підлягають розголошенню як види та сутність негласних методів отримання інформації про злочин, відомості про які становлять державну таємницю, так і факт використання в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій загальнонаукових методів пізнання (методи спостереження, опитування та інше також застосовуються таємно) [118, с. 138].

В.А. Колесник звертає увагу, що негласність слідчих (розшукових) дій означає особливий порядок їх підготовки, проведення та зберігання і використання отриманих результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, які непричетні до їх проведення. До того ж утаємниченими такі відомості мають бути не лише від осіб, стосовно яких проводяться ці негласні дії, а й від будь-яких інших осіб, зокрема й працівників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, посадових осіб правоохоронних та інших органів, пересічних громадян тощо, які не задіяні в підготовці й проведенні конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, навіть якщо вони беруть участь в інших заходах із здійснення досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Саме негласність виступає тим чинником, який істотно впливає на визначення видів негласних слідчих (розшукових) дій, отримання відповідних дозволів та встановлення порядку їх проведення, визначення основних виконавців і кола учасників, обрання способу фіксування перебігу й результатів проведення [57, с. 130].

Щодо значення таких процесуальних дій у кримінально-процесуальній діяльності, О.Ю. Татаров влучно вказує, що однією з причин недостатньо

ефективної організації досудового провадження за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р. є те, що його засади не були узгоджені з міжнародно-правовими стандартами. Тому під час розробки нового Кримінального процесуального кодексу України значно розширено арсенал слідчих дій, насамперед завдяки впровадженню категорії «негласні слідчі (розшукові) дії» [205, с. 67].

Особливостям цієї галузі присвячували свої праці майже всі науковці, при цьому найбільш ґрунтовні дослідження провели у своїх роботах такі видатні вчені, як Ю. П. Алєнін, В. О. Глушков, О. В. Керевич, Є. Д. Лук'янчиков, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, В. І. Сліпченко, Є. Д. Скулиш, О. С. Тарасенко, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, М. С. Цуцкірідзе, А. В. Шевчишен, М. Є. Шумило та ін.

Вказаними вище вченими розглянуто великий обсяг проблемних питань забезпечення прав осіб, які фактично беруть участь у негласних слідчих (розшукових) діях, і тому дублювати їх результати досліджень не має сенсу. Натомість, варто розглянути деякі особливості забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, яким не було приділено достатньо уваги або вони не були досліджені взагалі. Найбільш актуальними питаннями для вивчення вважаємо здійснення повідомлення осіб про проведення відносно них негласних слідчих (розшукових) дій та порядок здійснення огляду, дослідження та експертизи технічних засобів, на яких містяться дані щодо приватного спілкування особи, які були вилучені у ході проведення слідчих (розшукових) дій або здійснення заходів забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до Глави 21 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії за своєю суттю поділяються на втручання у приватне спілкування (Розділ 2) та інші види негласних слідчих (розшукових) дій (Розділ 3).

Практичний досвід роботи дисертанта у слідчих підрозділах системи органів МВС України та НПУ дозволив виокремити важливу проблему

особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, у категорії кримінальних проваджень, де проводяться дані процесуальні дії, особі, яка піддається контролю негласним шляхом, навіть не повідомляється про факт втручання у її особисте життя, а якщо і повідомляється – то наприкінці проведення досудового розслідування кримінальних проваджень, які вже направляються до суду в порядку ст. 291 КПК України. Ті ж кримінальні провадження, які підлягають закриттю у порядку ст. 284 КПК України, або ж є безперспективними щодо направлення їх до суду у порядку ст. 291 КПК України, найчастіше таких повідомлень не мають, або ж вони є формальними та реєструються за вихідними номерами в канцелярії відповідного підрозділу, але у дійсності особі, яка була об'єктом проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не направляються.

Обов'язок прокурора або за його дорученням слідчого письмово повідомляти про обмеження конституційних прав осіб, які були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваного, його захисника встановлюються частиною першою ст. 253 КПК України. Також частина друга цієї статті вказує, що конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності чи відсутності загрози для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

Вчені коментують, що закріплення положення, що міститься у частині першій ст. 253 КПК України, забезпечує функціонування реального механізму гарантування державою прав людини на недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також сприяє підвищенню відповідальності суб'єктів,

уповноважених приймати рішення щодо необхідності проведення негласних слідчих (розшукових) дій [70, с. 646–647].

Є.Д. Скулиш щодо цього відмічає, що, володіючи широкими повноваженнями щодо провадження негласних слідчих дій, прокурор передусім повинен перейматися інтересами досудового розслідування, а також, з метою реалізації основної функції прокуратури щодо нагляду за додержанням законності досудового провадження, забезпечувати дотримання прав і свобод певних задіяних у ньому осіб. Тому кримінальний процесуальний закон вимагає виконання прокурором обов'язку повідомлення окремих осіб про провадження щодо них негласних слідчих дій, незалежно від того, чи були знищені відомості, речі та документи, отримані за результатами їх провадження [88, с. 20].

На думку О.Ю. Татарова, регламентація обов'язку відповідних уповноважених органів повідомити особу, конституційні права якої тимчасово обмежувались під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, про таке обмеження, є додатковою гарантією забезпечення ефективного контролю та правового захисту громадян. Зазначена норма для вітчизняного кримінального процесуального права є новою, оскільки, незважаючи на те, що впродовж тривалого часу Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначались і визначаються межі втручання в конституційні права громадян, не передбачено обов'язок щодо повідомлення особи про обмеження її прав. Ця норма стосується лише КПК України, а проведення оперативно-розшукових заходів відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не повною мірою забезпечує дотримання прав та свобод громадян. Особи, відносно яких проводились негласні заходи, не вправі оскаржити дії, пов'язані з втручанням в їх особисте життя чи спілкування, що зумовлює ризик службових зловживань [206, с. 26].

Деякі вчені розглядають порядок повідомлення про проведення негласних (слідчих) розшукових дій особі як законний спосіб розголошення відомостей щодо факту та результатів їх проведення [69, с. 183].

Визначення моменту повідомлення особи, щодо якої проводилась негласна слідча (розшукова) дія, обґрунтоване вимогами, що сформовані практикою ЄСПЛ. Зокрема, у частині першій коментованої статті враховано позицію, викладену ЄСПЛ у рішенні по справі «Класс та інші проти Німеччини», у резолютивній частині якого зазначається, що «повідомлення кожної особи одразу після припинення за нею таємного стеження про такий захід може становити суттєву перешкоду реалізації довготривалої мети, для якої із самого початку і встановлювалося стеження». Проте суд погодився з позицією Федерального конституційного суду Німеччини, що відповідна особа має бути сповіщена одразу з появою такої можливості, але без ризику для забезпечення мети такого втручання. Викладена позиція знайшла відображення і в коментованій частині статті, яка закріплює, що конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Таким чином, законодавець забезпечує органам досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, що тимчасово обмежують права і свободи людини, можливість у повному обсязі здійснювати документування протиправної діяльності, після чого особам, з приводу дій та контактів яких проводились негласні слідчі (розшукові) дії, виникає можливість скористатися своїм правом на оскарження правомірності дій органів досудового розслідування [70, с. 646–647].

Також законодавець врахував рішення ЄСПЛ у справі «Волохи проти України» від 02 листопада 2006 р. щодо констатації порушення ст. 13 Конвенції з тієї підстави, що «законодавство України не забезпечує особу, щодо якої вживаються заходи спостереження, належними гарантіями

захисту, оскільки воно не передбачає обов'язку повідомляти особу про заходи спостереження, які було застосовано щодо неї. Навіть якщо особи, до яких вживаються такі заходи, дізнаються про втручання в їхнє право на повагу до їх кореспонденції, як це сталося у цій справі, право оскаржити законність такого рішення, гарантоване національним законодавством, на практиці виявилось обмеженим» [70, с. 646–647].

Таким чином, законодавець забезпечує стороні обвинувачення при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, що тимчасово обмежують права і свободи людини, можливість у повному обсязі здійснювати таке документування протиправної діяльності, після якого вона зобов'язана повідомити про це відповідній особі.

Тлумачення того, які саме з конституційних прав особи можуть бути обмежені законодавцем не надано. Тому можна зробити висновок, що особа повинна бути повідомлена про порушення будь-яких з її конституційних прав, у разі, коли це порушення було здійснено у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

З цієї норми закону виникають одразу два проблемних питання.

Перше, що законодавець досить загально описав, кого ж саме необхідно повідомляти про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, адже такий перелік осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені, і які підлягають повідомленню, є занадто розширеним.

До такої ж думки дійшов і Р.І. Благута, вказуючи, що виникає запитання: якщо особу щодо якої мав місце факт втручання у спілкування не встановлено – кого повідомляти і головне чи необхідно цю особу встановлювати, особливо важливо якщо в у її діях зафіксовано дані, що вказують на наявність ознак кримінального правопорушення. Такій особі необхідно повідомляти про проведені НСРД у кримінальному провадженні, в межах якого проводилась дія чи в межах того провадження, за яким ця особа притягатиметься до кримінальної відповідальності. Конкретики з цього приводу у законі немає [13, с. 151].

Безумовно, такому повідомленню підлягає особа, щодо якої отримано дозвіл відповідного слідчого судді та відносно якої, у подальшому, така негласна слідча (розшукова) дія проводилася (наприклад, у разі проведення огляду і виїмки кореспонденції – особу, яка є володільцем цієї кореспонденції). Також необхідно здійснювати повідомлення особи, яка брала участь у проведенні такої процесуальної дії (наприклад, у разі проведення контролю за вчиненням злочину – особі, яка фактично здійснювала аудіо-, відеоконтроль особи, протиправна діяльність якої документувалася).

Проте, крім вказаних осіб, конституційні права можуть бути обмежені й щодо інших осіб, які взагалі не є учасниками кримінального провадження та не мають будь-якого відношення до кримінального провадження, у якому проводилася ця негласна слідча (розшукова) дія.

Так, у разі проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, слідчий суддя надає дозвіл на проведення такої процесуальної дії відносно конкретної особи, зазначеної в ухвалі. Але у ході її проведення уповноважена особа, яка фактично здійснює таке втручання, отримує доступ не тільки до розмов суб'єкта, дозвіл на прослуховування якого надано, але й до приватного спілкування усіх інших осіб, які комунікують з ним.

Враховуючи те, що таке втручання у приватне спілкування може продовжуватись досить тривалий час (до моменту закінчення досудового розслідування), таких абонентів може бути досить велика кількість.

З цього слідує, що таке втручання у приватне спілкування зачіпає інтереси інших осіб, які можуть бути взагалі не пов'язані з суб'єктом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а її зміст не несе у собі будь-якої доказової інформації у кримінальному провадженні. Безумовно, ст. 254 КПК України передбачає, що інформація, отримана в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не підлягає розголошенню, а якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій

містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб. Проте факт фіксування цієї інформації та можливості ознайомлення з її змістом досить великої кількості осіб є безспірним.

Виходячи з буквального тлумачення ст. 253 КПК України, прокурору, чи слідчому за його дорученням необхідно повідомляти про факт проведення негласних слідчих (розшукових) дій кожного, хто зафіксований у ході здійснення цієї процесуальної дії, наприклад обмінювався приватною інформацією з особою, відносно якої така процесуальна дія проводилася по телефону. Такі дії повною мірою будуть відповідати вимогам чинного законодавства та будуть спрямовані на дотримання прав усіх осіб на досудовому розслідуванні. При цьому на виконання вказаного обов'язку органу досудового розслідування, по-перше, потрібно витратити значну кількість часу та матеріальних ресурсів, а, по-друге, він є недоречним і майже неможливим.

Для того, щоб повідомити усіх осіб, які були зафіксовані у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, і конституційні права яких фактично порушувалися, уповноважена особа спочатку їх повинна усіх встановити, що може бути нереальним, а потім витратити час для оформлення відповідних повідомлень. Такі дії є недоречними, адже особи, зафіксовані негласним способом, у більшості випадків не мають ніякого відношення до проведення розслідування кримінального провадження (наприклад, фіксація комунікацій щодо зустрічі з працівниками сфери надання публічних послуг). У кінцевому рахунку, таке фіксування не має ніякої суспільної небезпечності та не несе у собі ніяких негативних правових наслідків.

Інше проблемне питання, яке виникає зі змісту частини другої ст. 253 КПК України та прямо порушує права особи на досудовому розслідуванні, –

це можливість органу досудового розслідування здійснювати повідомлення особі про проведення відносно неї негласних слідчих (розшукових) дій вже після закриття кримінального провадження.

Д.Б. Сергеева у своїй роботі «Визначення строків провадження негласних слідчих (розшукових) дій за новим КПК України: проблемні аспекти» на підставі аналізу норм КПК України вказує, що загальний термін, протягом якого у кримінальному провадженні може тривати негласна слідча (розшукова) дія, що проводиться на підставі ухвали слідчого судді, не може перевищувати шести місяців. Термін провадження негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться на підставі рішення слідчого, керівника органу досудового розслідування, не може перевищувати вісімнадцяти місяців (якщо дозвіл на продовження терміну надасть Міністр внутрішніх справ України, Голова Служби безпеки України та інші посадові особи відповідно до частини п'ятої ст. 246 КПК України) [184].

У науковій літературі зазначається, що така гарантія є дійсно прогресивним кроком уперед, проте все ж таки проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії є втручанням держави в особі державних органів в особисте життя людини, коли в неї не залишається жодної можливості захиститися, а повідомлення про здійснені негласні заходи – лише констатація того, що її права були обмежені [32; 75, с. 569].

Г.Р. Крет вважає, що з огляду на встановлений правовий режим інформації з обмеженим доступом, передбачений ст. 253 КПК України, порядок повідомлення прокурором особи є ефективним засобом забезпечення конституційних прав людини та громадянина на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції. Більше того, КПК України встановлено строк повідомлення, який визначається з урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, причетних до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, – протягом дванадцяти місяців із дня припинення

таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом. Відомості, які мають гриф «таємно», після їх розсекречування можуть бути надані особі, права якої тимчасово обмежувалися у зв'язку з проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, услід за прийняттям рішення про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування [32; 64, с. 299].

Проте, деякі особливості повідомлення особи про проведення відносно неї негласних слідчих (розшукових) дій у юридичній науці досліджені так і не були.

Так, законодавець поклав обов'язок на прокурора здійснювати повідомлення особи «протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом». Виходячи з цього, таке повідомлення може бути здійснене і тоді, коли кримінальне провадження закрито з будь-яких підстав, тобто поза межами строку проведення досудового розслідування. Можливість такого повідомлення не позбавляє, звісно, особу подати відповідні скарги на неправомірні дії органу досудового розслідування, проте актуальність такого оскарження, скажімо через рік після закриття кримінального провадження, втрачається. Аналогічна проблема виникає з фактом повідомлення особи у разі звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Звісно вирішувати питання про повідомлення особи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо, наприклад, кримінальне провадження закрито відносно неї у частині, потрібно у кожному конкретному випадку окремо, враховуючи усі обставини кримінального провадження. Такі дії можуть зашкодити результативності проведення досудового розслідування, коли відносно інших фігурантів такі заходи тривають. Але строк такого повідомлення все одно має бути законодавчо регламентований.

Крім того, сам факт повідомлення залишається проблемним питанням. Полягає все у безконтрольній діяльності прокурора. Так, ця процесуальна особа фактично позбавлена нагляду за її діяльністю, а тому нездійснення своїх прямих обов'язків щодо повідомлення осіб про проведення відносно них негласних слідчих (розшукових) дій, чи хоча б надання відповідного доручення слідчому, залишається незафіксованим і безкарним. Слідчий же неуповноважений здійснювати таке повідомлення самостійно без отримання відповідного делегованого повноваження.

Зазвичай такі повідомлення вручаються особі уже безпосередньо перед завершенням досудового розслідування чи встановлення особою факту проведення відносно неї відповідних заходів. Що ж стосується інших кримінальних проваджень, то зазвичай такі повідомлення, навіть формально, у матеріалах кримінального провадження відсутні.

Це все не забезпечує на належному рівні права осіб на досудовому розслідуванні, а інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, та особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, не можуть реалізувати свої права на захист.

Тому необхідно організувати більш жорсткий контроль з боку керівництва органів прокуратури за діяльністю відповідних прокурорів-процесуальних керівників у кримінальних провадженнях, у яких проводяться негласні слідчі (розшукові) дії. Тим більше зробити це не є важким завданням, адже зазвичай, у підрозділах органів прокуратури доступ до державної таємниці має обмежена кількість осіб, яка і уповноважена на погодження та складання відповідних документів (зазвичай близько 30 % від особового складу).

Крім того, створення єдиної інтегрованої бази даних на основі ЄРДР, до якої б вносилися відомості про повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, забезпечить на належному рівні дотримання прав осіб, які повинні бути повідомлені.

Тому, з метою подальшого недопущення порушення прав особи щодо якої проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, у частині повідомлення її про факт проведення цих процесуальних дій, пропонується внести зміни до КПК України, а саме ст. 253 викласти у такій редакції: «1. Особи, відносно яких були проведені негласні слідчі (розшукові) дії, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

2. Конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії має бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. У разі закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, таке повідомлення повинно бути здійснене не пізніше дванадцяти місяців з дня прийняття такого рішення, але не пізніше дня закриття кримінального провадження у цілому.».

Відповідні зміни необхідно внести і до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

Дискусійним питанням у кримінально-процесуальній діяльності щодо забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні залишається правомірність використання доказової інформації, зібраної у ході проведення оперативно-розшукових заходів.

Проблеми використання таких матеріалів на досудовому розслідуванні у якості доказів вивчали О.Я. Баєв, В.П. Бахін, О.Ф. Долженков, М.П. Климчук, С.С. Кудінов, С.Є. Кучерина, Д.І. Никифорчук,

М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, С.В. Слінько, О.П. Снігерьев, В.В. Шендрик, М.І. Шепітько, О.О. Юхно та ін.

Слідчий під час здійснення кримінального провадження оцінює матеріали оперативно-розшукової діяльності у двох аспектах: 1) кримінально-процесуальному, 2) кримінально-правовому [6; 103, с. 22]. Результати аналізу оцінювання дають підстави для практичної реалізації та прийняття рішення слідчим стосовно доцільності й перспективи їх використання у кримінальному провадженні. На нашу думку, оцінювання матеріалів оперативно-розшукової діяльності є вирішенням завдань кримінального процесу щодо застосування дієвих напрямів і прийомів використання оперативно-розшукових матеріалів у межах кримінального провадження та недопущення розголошення відомостей, що становлять державну таємницю [6].

В.Т. Томін відмічає, що джерела інформації, одержані в результаті оперативно-розшукової діяльності, можна використати в доказуванні у кримінальному провадженні без розголошення способу їх одержання. Питання щодо допустимості таких джерел має вирішуватися після їх перевірки процесуальними засобами й визначення їх достовірності [6; 214, с. 8].

Деякі науковці дотримуються думки, що матеріали оперативно-розшукової діяльності з огляду на їхню специфіку не завжди можуть мати процесуальне значення й офіційно використовуватись у кримінальному судочинстві. Швидше, навпаки, вони стають інформацією, яка може бути легалізована під час проведення слідчих дій. Це зумовлено реалізацією принципу конспірації, негласних засад оперативно-розшукової діяльності [239].

Проте практика свідчить, що й оперативно-розшукові заходи, які здійснюються відповідно до чинного законодавства про оперативно-розшукову діяльність, дозволяють виявити носіїв доказової інформації, визначити конкретні способи її одержання тощо, тобто забезпечують

оперативно-розшуковим шляхом розкриття і розслідування злочинів, особливо на досудових стадіях кримінального процесу [52, 171].

Ми повністю підтримуємо думки вчених і хочемо додати, що проведення таких процесуальних дій тісно пов'язане з дотриманням прав особи на досудовому розслідуванні, адже згідно з частиною першою ст. 1 КПК України порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України, а тому відомості, зібрані відносно особи поза рамками проведення досудового розслідування, з одного боку, не можуть визнаватися такими, що отримані у ході проведення досудового розслідування кримінального провадження.

М.А. Погорецький наголошує, що для використання фактичних даних, отриманих у процесі оперативно-розшукової діяльності, як доказів у кримінальному процесі необхідно, щоб вони були належно оформлені у відповідних оперативно-розшукових документах, містили фактичні дані, які мають значення для встановлення обставин предмета доказування у справах відповідної категорії, дозволяли формувати відповідні види кримінально-процесуальних доказів, містили джерело отримання цих фактичних даних, а також дані, які дозволяють перевірити засобами кримінального процесу докази, сформовані на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності [115; 119, с. 127–128].

Абсолютно погоджуючись з думкою останнього, що при вирішенні питання визнання зібраних даних належними та допустимими доказами у подальшому, важливу роль відіграє порядок їх отримання. При цьому варто зазначити, що відповідно до частини другої ст. 1 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

Так, частина перша ст. 4 КПК України вказує, що кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального

правопорушення, а загальні засади кримінального провадження, передбачені частиною першою ст. 7 КПК України, щодо особи повинні дотримуватися [68].

Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК України. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України (ч. 3 ст. 9 КПК України).

При цьому частинами першою і другою ст. 41 КПК України чітко визначено, що оперативні підрозділи органів НПУ, органів безпеки, НАБУ, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [68].

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Відповідно до рішення КСУ № 12рп/2011 від 20 жовтня 2011 року (справа № 1-31/2011) положення ст. 62 Конституції України спрямовані на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а саме: обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, тобто обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або

з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності [171].

Проте ці норми не повністю є узгодженими з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [135].

Так, цим Законом у ст. 1 встановлюється завдання оперативно-розшукової діяльності, якими є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [135].

При цьому підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності, зазначеними у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», є, зокрема, наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України. У ході реалізації своїх функцій оперативні підрозділи, уповноважені на проведення оперативно-розшукової діяльності, відповідно до ст. 8 мають у тому числі права опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених до обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь [135].

При цьому зазначається, що проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями

ст. 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами МВС України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, СБ України, погодженими з ГПУ та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України. Вимоги щодо проведення інших оперативно-розшукових заходів, тотожних негласним слідчим (розшуковим) діям, є аналогічними у розрізі їх узгодженості з вимогами, встановленими відповідними статтями Глави 21 КПК України.

До того ж, ця ж стаття вказує, що прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора [26].

Системний аналіз Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України дає підстави вважати, що оперативні підрозділи мають право проводити певні негласні слідчі (розшукові) дії, які не потребують надання дозволу слідчого судді, у рамках формування оперативно-розшукової справи.

Проте, тут виникає актуальне питання, коли зібрані у ході проведення оперативно-розшукових заходів фактичні дані можуть бути визнані

належними та допустимими доказами, без порушення прав особи на досудовому розслідуванні.

Доказами у кримінальному провадженні, відповідно до частини першої ст. 84 КПК України, є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Перелік процесуальних джерел доказів є вичерпним і передбачений частиною другою ст. 84 КПК України. Ними є виключно показання, речові докази, документи, висновки експертів [68].

Відповідно до вимог частини другої ст. 99 КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [68].

Актуальним прецедентом у судовій практиці вирішення цього питання, що безпосередньо стосується прав та свобод особи, є рішення Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 16 березня 2017 р., постановлене за результатами розгляду заяви захисника О.І. Ліщук про перегляд ухвали ВССУ від 23 червня 2016 р. Одним із аспектів перегляду цього рішення було те, що захисник вважає, що касаційний суд неоднаково застосував норми права, передбачені ст. ст. 86, 246, 271, 290 КПК України. Зазначає, що оперативна закупка, як вид оперативно-розшукових заходів, не може проводитися до внесення відомостей про злочин до ЄРДР, а отримані за її результатами матеріали, відповідно, не можуть визнаватися допустимими та належними доказами, оскільки одержані з порушенням вимог чинного кримінального процесуального законодавства [141].

На думку заявника, висновок касаційного суду, який підтвердив правильність рішення апеляційного суду про визнання допустимими доказів,

отриманих у ході проведення оперативної закупки наркотичних засобів у засуджених 29 вересня 2014 р., яка проводилась у рамках оперативно-розшукової справи, до внесення відомостей до ЄРДР, не відповідає вимогам ст.ст. 86, 246, 271 КПК України, а також висновкам цього ж суду щодо правозастосування зазначених норм при розгляді інших кримінальних проваджень. До того ж стверджує, що оперативна закупка наркотичних засобів повинна проводитись лише після внесення відомостей про злочин до ЄРДР і тільки за постановою прокурора [141].

Суд, аналізуючи вказані вище нормативні акти, зазначає, що вимоги, встановлені ст. 99 КПК України, належать і до фактичних даних, отриманих у ході проведення контрольованої та оперативної закупки, проведеної в межах оперативно-розшукової справи до внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Порядок, встановлений КПК України (процесуальний порядок, форма, процедура), – це певна послідовність (кроки) прийняття кримінальних процесуальних рішень і здійснення кримінальних процесуальних дій. Першим кроком, спрямованим на проведення контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів і речовин, є прийняття відповідного рішення прокурором. Прийняття останнього (постанови) є винятковим правом прокурора (ч. 4 ст. 246 КПК України). Постанова прокурора про проведення зазначеної закупки в межах оперативно-розшукової справи має свої особливості: у ній не можуть бути зазначені найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер у зв'язку з невнесенням на цьому етапі відомостей про злочин до ЄРДР [141].

Відповідно до п. 1 ч. 7 ст. 271 КПК України на прокурора покладено обов'язок у постанові про проведення зазначеної дії викласти обставини, які свідчать про відсутність під час дії провокування особи на вчинення злочину [68].

Європейський суд з прав людини при вирішенні питання справедливості судового розгляду в цілому враховує, у тому числі, й спосіб

отримання доказів. Не виключаючи можливості використання особливих слідчих методів – агентурних методів, що саме по собі не порушує права на справедливий судовий розгляд, ЄСПЛ висловив позицію, що у зв'язку з ризиком підбурювання з боку поліції при використанні таких методів, їх використання має бути обмежено чіткими рамками (справа «Раманаускас проти Литви») [141].

На виконання вимог частини другої ст. 456 КПК України, Суд сформулював висновок про те, як саме повинні застосовуватися вказані норми права. Фактичні дані, отримані в результаті проведення оперативної закупки до внесення відомостей до ЄРДР, можуть бути визнані належними та використані як докази, а саме як документи у кримінальному провадженні за умови, якщо вони були отримані в порядку, передбаченому КПК України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [141].

Виходячи з вищевикладеного, результати здійснення оперативно-розшукової діяльності, які зібрані до внесення відомостей до ЄРДР, можна визнати доказами у кримінальному провадженні лише за умови, що вони були зібрані з дотриманням прав особи на досудовому розслідуванні, та у спосіб, передбачений кримінальним процесуальним законодавством. Інакше, такі зібрані відомості є недопустимими та такими, що порушують права і свободи учасників кримінального провадження.

Також одним із актуальних питань, що виникають у практичній діяльності органів досудового розслідування, є порядок отримання доступу до обміну інформацією між особами, яка здійснюється за допомогою стільникового (мобільного) телефону.

Зазвичай з метою найбільш повного збирання доказів вчинення кримінального правопорушення, негласні слідчі (розшукові) дії проводяться відносно осіб, які не мають визначеного статусу у кримінальному провадженні, тобто таких осіб, щодо яких здійснюється досудове

розслідування. Проблему цього можна дослідити на прикладі наступних матеріалів кримінального провадження.

Так, одним із підрозділів НПУ проводилося досудове розслідування кримінального провадження за фактом привласнення майна ввіреного особі, вчиненого в особливо великих розмірах, службового підроблення та інших статей, передбачених КК України.

У ході проведення досудового розслідування, особу А. затримано у порядку частини третьої ст. 208 КПК України. Під час затримання у нього вилучено мобільний телефон і флеш-накопичувач.

За клопотанням слідчого, ухвалою Солом'янського районного суду м. Києва, яка залишена в силі ухвалою Апеляційного суду м. Києва, на вищезазначені речі накладено арешт.

Протоколом огляду вказаного мобільного телефону та флеш-накопичувача, який складений слідчим, встановлено, що ці речі зберігають у собі інформацію, яка містить особисте листування А. та іншу інформацію приватного характеру.

Постановою слідчого вищезазначені вилучені речі визнано речовими доказами, як такі, що зберегли сліди вчинення кримінальних правопорушень.

У подальшому слідчим призначено комп'ютерно-технічну експертизу. Висновком експерта зафіксовано наявність на вказаних технічних пристроях інформації у формі листування, історії дзвінків, історії переписки месенджерами тощо. Ця інформація була скопійована експертом на оптичні накопичувачі. Крім того, на флеш-накопичувачі виявлено резервну копію інформації вказаного мобільного телефону, яка була також скопійована експертом на оптичний диск і приєднана до висновку.

Слідчий, з метою отримання доступу до інформації, яка виявлена на мобільному телефоні та флеш-накопичувачі, звернувся із клопотанням про тимчасовий доступ до речей та документів, погодженим прокурором до слідчого судді.

За результатами розгляду слідчий суддя клопотання задовольнив, надав дозвіл на тимчасовий доступ до речей та документів, які містять у собі охоронювану законом таємницю й зберігаються у мобільному телефоні та флеш-накопичувачі, що були вилучені у А. Згідно з резолютивною частиною ухвали слідчому «надано дозвіл на тимчасовий доступ до речей і документів, з можливістю зняття копій з відповідних документів (інформації), а саме: особисте листування особи та інші записи приватного характеру, якими володіє А. та які містяться (збережені) в мобільному телефоні та флеш-накопичувачі, а саме: тимчасовий доступ до SMS та MMS листування, контактів, історії здійснення дзвінків, записів календаря, баз даних Telegram, Viber, Line, WhatsApp (історії переписки з використанням цих месенджерів); Інтернет-месенджерів Twitter, V Kontakte; збережених картинок, фотографій, фото документів, аудіозаписів, відеозаписів, пошти, поштових повідомлень, баз даних Skype (історії переписки з використанням Skype), та інших відомостей, що мають значення для кримінального провадження».

З іншої точки зору можна вважати, що інформація, яка утворилася у результаті обміну між двома суб'єктами, та яка зберігається на мобільному телефоні, флеш-накопичувачах та інших технічних пристроях, підпадає під поняття «приватного спілкування». А якщо ця інформація містить у собі зміст обміну відомостями з іншою особою, то такі дії підпадають під ознаки «втручання в особисте життя людини», випадки здійснення якого регулюються Главою 21 КПК України. Тобто, доступ до неї повинен здійснюватися у порядку отримання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Залишається відкритим питання, чи ж відносяться відомості, які утворилися у результаті обміну інформацією фізичною особою з іншими особами за допомогою SMS та MMS листування, використання месенджерів Viber, Line, WhatsApp, Telegram, Інтернет-месенджерів Twitter, V Kontakte, Skype, а також збережені фотографії, зображення, фото документів, аудіозаписи, відеозаписи, поштові повідомлення, записи календаря, до

категорії (визначення) приватного спілкування особи і який же порядок отримання органом досудового розслідування доступу. Адже встановлення приналежності такої інформації до конкретного виду, і, як наслідок, обґрунтування вірної процедури здійснення доступу до неї, забезпечить на належному рівні права осіб на досудовому розслідуванні.

Критично оцінюючи віднесення до окремого виду негласних слідчих (розшукових) дій «втручання у приватне спілкування» [104, с. 42; 185], слід зазначити, що у § 2 глави 21 КПК України, що має саме таку назву, викладено загальні положення про втручання у приватне спілкування, законодавче визначення понять «спілкування», «втручання у приватне спілкування», перелік негласних слідчих (розшукових) дій, провадження яких допускає таке втручання. В. А. Колесник вказує, якщо визнати такий підхід у визначенні окремих видів негласних слідчих (розшукових) дій, то всі інші можна визначити за назвою наступного параграфа цієї глави КПК України – «інші види негласних слідчих (розшукових) дій», що буде неправильним [56, с. 46; 185].

Є. Д. Лук'янчиков доцільно зауважував, чи можна уявити якусь із негласних слідчих (розшукових) дій, щоб вона повністю виключала втручання у приватне спілкування. Наприклад, до «інших негласних слідчих (розшукових) дій» (§ 3 гл. 21 КПК України) віднесено обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), під час провадження якого слідчий ознайомлюється з їх обстановкою, виявляє, фіксує, за необхідності виготовляє копії чи зразки предметів, документів тощо. Науковець ставить слушне запитання: «Чи можливо вважати такі дії невтручанням у приватне спілкування?» [80, с. 32; 185].

Хочемо не погодитися з такою думкою науковців з огляду на наступне.

«Спілкування» відповідно до Академічного тлумачного словника є «взаємні стосунки, діловий, дружній зв'язок» [195]. «Втручатися» тлумачиться як «1. Входити, проникати куди-небудь, у що-небудь;

2. Самочинно займатися чиймись справами, встрявати в чий-небудь стосунки тощо» [190].

За характером комунікантів у просторі та часі розрізняють контактне та дистантне спілкування. Поняття контактного спілкування зрозуміле: співрозмовники поряд. До видів дистантного спілкування належать такі, де комуніканти розділені простором і часом. Це може бути розмова телефоном, спілкування у листах тощо. За наявністю чи відсутністю будь-якого посередника розрізняють спілкування безпосереднє (пряме) – опосередковане (непряме). Для прямого спілкування – це зазвичай розмова, бесіда, доповідь тощо. До видів опосередкованого спілкування належать і телефонна розмова, і лист, і передавання інформації через радіо, телебаченню, книгу [106].

За формою існування мови розрізняють спілкування усне і письмове [106; 198].

Усне спілкування, як правило, пов'язане з ознаками контактності й безпосередності, а письмове – з ознаками дистантності та опосередкованості. У письмовому тексті втілюються складніші форми мислення, що відображаються у складніших мовних формах: відокремлені звороти, експресивні синтаксичні фігури і багато інших [106].

Згідно з міжнародними стандартами термін «персональні дані» охоплює всю інформацію про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути ідентифікована у будь-який можливий спосіб. Аналізуючи ці положення, можна дійти висновку, що інформація, яка знаходиться на телефоні, – це персональні дані особи, яка володіє цим пристроєм. Відповідно до національного законодавства, відносини, які пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, й спрямовані на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема право на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних, регулює Закон України «Про захист персональних даних».

Інформація на телефоні – це також дані, які стосуються приватного/особистого життя особи, повага та невтручання до якого передбачена ст. 32 Конституції України, а також ст. 8 Конвенції. Ніхто не може втручатися в особисте життя, окрім випадків, які передбачені законодавством.

Пункт 11 Резолюції № 1165 Парламентської Асамблеї Ради Європи зазначає, що право кожної людини на приватність і право на свободу вираження поглядів є основою демократичного суспільства; ці права не є абсолютними і не мають ієрархічного характеру, оскільки мають однакову цінність. Виходячи з цього, право на приватність, закріплене у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, повинне захищати приватне життя особи не лише від втручання влади, а й від подібних дій з боку інших осіб чи інститутів, зокрема засобів масової інформації (п. 12 Резолюції № 1165) [139].

Відповідно до частини другої ст. 32 Конституції України зазначені підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи, перелік яких на сьогодні є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Принцип недоторканості особистого та сімейного життя поширюється і на осіб, які займають посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, а також членів їх сім'ї. Серед таких підстав є: згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї, а також, у разі відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [62].

Європейський суд з прав людини у рішенні від 06 вересня 1978 р. у справі «Класс та інші проти Німеччини» зазначає, що «Хоча в пункті 1 статті 8 Конвенції телефонні розмови прямо не згадуються, Суд, як і Комісія, вважає, що такі розмови охоплюються поняттями «приватне життя» та «кореспонденція», які містяться в цьому положенні. У своїй доповіді Комісія висловила думку, що передбачені законодавством Німеччини заходи

таємного стеження становлять втручання у здійснення права, гарантованого пунктом 1 статті 8. Цього Уряд не заперечував ані в Комісії, ані в Суді. Не викликає сумніву, що наслідком будь-якого із дозволених заходів стеження, у разі застосування його до конкретної особи, буде втручання державного органу влади у здійснення цією особою права на повагу до її приватного і сімейного життя та кореспонденції. До того ж сам факт існування такого законодавства означає для всіх тих, до кого воно може бути застосоване, ризик стати об'єктом стеження; такий ризик неминуче обмежує свободу спілкування між користувачами поштових і телекомунікаційних послуг й тому являє собою «втручання державного органу влади» у здійснення заявниками права на повагу до приватного і сімейного життя та кореспонденції» [156].

Європейський суд з прав людини у вищевказаному рішенні зазначає, що поняття «кореспонденція» включає, щонайменше, листи і телефонні комунікації. Відповідно до ст. 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [156].

Окрім вищезазначеного, також і в частині третій ст. 34 Конституції України вказано, що особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в іншій спосіб – на свій вибір [62].

20 січня 2012 р. у своєму рішенні № 2-рп/2012 Конституційний Суд України надав офіційне тлумачення частин першої та другої ст. 32 Конституції України у системному зв'язку з частиною другою ст. 34 Конституції України, у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області відносно офіційного тлумачення вищезазначених положень № 1-9/2012.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що збирання, зберігання, використання та поширення державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами конфіденційної

інформації про особу без її згоди є втручанням в її особисте та сімейне життя, яке допускається винятково у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [172].

Європейський суд з прав людини вказав, що захист даних особистого характеру має найважливіше значення для можливості особи здійснювати право на недоторканність приватного і сімейного життя (справа «С. і Марпер проти Сполученого Королівства») [161]. Приватне життя включає таємницю передачі інформації, що охоплює безпеку і секретність поштового, телефонного, електронного та інших форм передачі інформації; й інформаційну таємницю, яка може включати таємницю доступу до мережі Інтернет.

Окрім цього, відповідно до ст. 10 Конвенції кожен має право на свободу вираження поглядів [60]. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Тобто Конвенція захищає право на доступ до інформації шляхом одержання і передачі її без втручання сторонніх осіб.

Згідно з частиною третьою ст. 258 КПК України спілкування – це передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб [68]. Тобто, приватне спілкування – це обмін приватною/особистою/персональною інформацією.

Виходячи з вищевикладеного, інформація, яка утворилася у результаті обміну інформацією фізичною особою з іншими особами за допомогою SMS та MMS листування, використання месенджерів Viber, Line, WhatsApp, Telegram, Інтернет-месенджерів Twitter, Vkontakte, Skype; збережені

фотографії, зображення, фото документів, аудіозаписи, відеозаписи, поштові повідомлення, записи календаря, відносяться до категорії (визначення) приватного спілкування особи.

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено захист від втручання у приватне спілкування. Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Стаття 162 КПК України встановлює перелік речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, й порядок отримання такої інформації стороною кримінального провадження – здійснення тимчасового доступу до речей і документів, зокрема щодо особистого листування особи та інші записи особистого характеру [68].

Стаття 161 КПК України передбачає вичерпний перелік документів, доступ до яких заборонено: листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги; об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією [68].

Виходячи з цього, отримання документів щодо іншого листування особи можливе шляхом здійснення тимчасового доступу до речей та документів.

Водночас згідно зі ст. 258 КПК України спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним [68].

Іншими словами втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту інформації, яка передається та зберігається поза можливостями втручання у

неї інших осіб. Тобто, втручанням буде не тільки доступ до інформації, яка передається у момент втручання, а й зберігається після її обміну.

Різновидом втручання у приватне спілкування є зняття інформації з електронних інформаційних систем.

За ДСТУ 2392-94: Інформаційна система – комунікаційна система, що забезпечує збирання, пошук, оброблення та пересилання інформації [33].

Згідно з п. 1.11.6. Наказу № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 р. «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України) полягає в одержанні інформації, у тому числі із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі [129].

За ДСТУ 2392-94: Автоматизована інформаційна система – інформаційна система, що реалізована на базі обчислювальної техніки та інших організаційно-технічних засобів [33].

Стільниковий телефон (автономний мобільний телефон) – високотехнологічний електронний пристрій, що призначений для роботи в мережах стільникового зв'язку; використовує приймач радіодіапазону і традиційну телефонну комутацію для здійснення телефонного зв'язку на території зони покриття мережі [198]. Іншими словами мобільний телефон є об'єктом, щодо якого здійснюється негласна слідча (розшукова) дія, яка передбачена ст. 258 КПК України.

Виходячи з комплексного аналізу вказаних положень КПК України, порядок здійснення доступу до листування особи, яке зберігається на мобільному телефоні, а також будь-якому іншому електронному пристрої, і яке ж до того містить у своєму змісті відомості, що становлять приватне спілкування особи, регулюється ст. 258 КПК України, адже ця стаття є

спеціальною відносно ст. 161 КПК України, яка передбачає загальний порядок.

У разі конкуренції загальної і спеціальної норми, повинна застосовуватися спеціальна норма.

Тому, для того, щоб здійснити доступ до інформації, яка утворилася у результаті обміну інформацією фізичною особою з іншими особами за допомогою SMS та MMS листування, використання месенджерів Viber, Line, WhatsApp, Telegram, Інтернет-месенджерів Twitter, Vkontakte, Skype; збережені фотографії, зображення, фото документів, аудіозаписи, відеозаписи, поштові повідомлення, записи календаря (листування) відносяться до категорії (визначення) приватного спілкування особи, а у зв'язку з тим, що вона зберігається на мобільному телефоні (флеш-накопичувачі тощо), то порядок доступу до неї визначається Главою 21 КПК України, за ухвалою голови чи за його визначенням іншого судді Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться цей орган досудового розслідування.

Аналогічна ситуація щодо порядку доступу виникає, коли під час проведення слідчих (розшукових) дій (наприклад, обшуку чи огляду), сторона обвинувачення отримує у своє розпорядження паролі, коди доступу до електронної пошти особи, персонального комп'ютера тощо.

Тому, з метою належного забезпечення прав та свобод іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, органам досудового розслідування потрібно чітко і неухильно дотримуватися вимог кримінального процесуального законодавства, а органам, які здійснюють нагляд за дотриманням законності – посилити відомчий контроль та не допускати порушення прав учасників кримінального провадження.

Висновки до розділу 3

1. Неможливо здійснювати доручення проведення обшуку у кримінальному провадженні оперативним підрозділам, адже виконання цієї процесуальної дії є виключними повноваженнями слідчого та прокурора.

2. Недопущення до особи, яка є учасником обшуку, захисника чи особи, яка надає правову допомогу, суперечить як вимогам міжнародного законодавства, так і вимогам КПК України.

3. У разі необхідності проведення обшуку конкретної особи у приміщенні, слідчий, прокурор зобов'язані винести мотивовану постанову про обшук цієї особи, здійснити виклик на вимогу цієї особи адвоката, та, за результатами проведення обшуку, скласти окремий протокол цієї процесуальної дії.

4. Порядок відібрання біологічних зразків у особи на даний час не регламентовано жодним нормативно-правовим актом, що несе у собі негативні наслідки кримінальному судочинству у вигляді визнання цієї процесуальної дії недопустимим доказом і можливість завдання шкоди здоров'ю особи, яка підлягає таким маніпуляціям.

5. Освідування будь-якої особи, незалежно від того, чи набула вона процесуального статусу у кримінальному провадженні, повинно відбуватися на підставі постанови слідчого.

6. Нездійснення повідомлення осіб, відносно яких органом досудового розслідування проводилися негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях, зокрема у тих, де жодній особі не повідомлено про підозру, та тих, які у подальшому підлягають закриттю у порядку ст. 284 КПК України, є порушенням прав особи. Особливості забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій полягають у дотриманні вимог щодо обов'язкового повідомлення особі про факт проведення відносно неї негласних слідчих (розшукових) дій, адже практика діяльності органів досудового

розслідування склалася таким чином, що відповідні повідомлення часто виносяться формально, і не надсилаються особі, чії конституційні права були обмежені.

7. Відомості, зібрані у ході проведення оперативно-розшукових дій, є доказами у кримінальному провадженні виключно у тому випадку, коли вони зібрані з дотриманням усіх вимог кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо безумовного забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні.

8. Підстави і порядок дослідження технічних засобів, що зберігають у собі відомості про спілкування особи, полягають у тому, що доступ до вилучених у осіб пристроїв (у ході обшуку, тимчасового доступу) може бути отриманий виключно на підставі ухвали голови чи за його визначенням іншого судді Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться цей орган досудового розслідування. Визначено, що саме порядок, передбачений Главою 21 КПК України, встановлює, яким чином можливо здійснити втручання у приватне спілкування особи, що за своєю суттю не обмежується у просторі та часі.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі комплексного аналізу теоретичних положень забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні розроблено науково обґрунтовані рекомендації та пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо практики його застосування, зокрема:

1. В Україні з моменту вступу в силу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 16 листопада 2017 р. № 2213-VIII не здійснено жодного спеціального комплексного дослідження проблем забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, зокрема такого суб'єкта, як інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні – це правова доктрина, згідно з якою особа, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, прокурор зобов'язані надати усім учасникам процесуальних дій у кримінальному провадженні можливість належної реалізації їхніх прав, що визначені законом.

Сутністю забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні є взаємозв'язок елементів щодо гарантування, дотримання, реалізації, охорони, захисту основоположних прав, свобод і законних інтересів учасників процесуальних дій.

Інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, – особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування; особа, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії; власник житла чи іншого володіння, де проводиться обшук; особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні під час обшуку, але не є його

власником; володілець тимчасово вилученого майна; володілець тимчасово вилучених речей та документів; третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, за умови відсутності у них іншого процесуального статусу у цьому кримінальному провадженні.

Особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, є фізична особа, відомості щодо якої внесено до ЄРДР, та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення, як окремого суб'єкта кримінальних процесуальних відносин.

2. Зарубіжний досвід забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні полягає в урахуванні норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та висновків, викладених у рішеннях ЄСПЛ, в діяльності правоохоронних органів, що має бути пріоритетним напрямом їх діяльності. Це є прямий обов'язок суб'єктів владних повноважень, що визначений Конституцією України, КПК України та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Сфера діяльності, зокрема органів досудового розслідування та прокурора, має бути чітко встановленою законодавством, а процесуальна форма реалізації їх повноважень повинна бути спрямована на унеможливлення порушення прав учасників цих правовідносин, незалежно від того, чи визначений їх процесуальний статус у конкретному кримінальному провадженні. Важливим завданням органів, які здійснюють процесуальне керівництво за здійсненням досудового розслідування, є посилення відомчого контролю у цій специфічній сфері відносин держави та особи.

3. Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при прийнятті процесуальних рішень полягає в необхідності неухильного дотримання вимог ст. 110 КПК України щодо винесення мотивованої постанови про початок кримінального провадження, внесення змін до інформації про

кримінальне правопорушення, яке зареєстроване у ЄРДР, а також складання письмового повідомлення про підозру у формі постанови про підозру.

Строки, встановлені ст. 219 КПК України, з моменту внесення відомостей до ЄРДР до моменту повідомлення особі про підозру не забезпечують на належному рівні права осіб на досудовому розслідуванні.

Передбачено надання можливості слідчому за погодженням з процесуальним керівником у кримінальному провадженні, прокурору приймати рішення про зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у яких жодній особі не повідомлено про підозру після проведення усіх необхідних слідчих (розшукових) дій.

4. З метою забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при застосуванні такого заходу забезпечення кримінального провадження, як виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід щодо особи, яка не набула процесуального статусу у кримінальному провадженні, для вручення їй письмового повідомлення про підозру повинен здійснюватися у процесуальному статусі особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування.

Встановлено неоднозначність трактування положень п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України стосовно підстав затримання особи без ухвали слідчого судді та надано пропозиції щодо внесення змін до КПК України, згідно з якими застосувати такий тимчасовий запобіжний захід можливо лише відносно підозрюваного у розумінні ст. 42 КПК України за наявності підстав і дотримання вимог підслідності, які визначені цією нормою.

5. Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні слідчих (розшукових) дій полягає у належному виконанні положень, які регламентують участь таких осіб у кримінальному провадженні. Обов'язковою умовою належного виконання уповноваженою особою вимог КПК України, яка при необхідності проводить обшук конкретної особи у приміщенні, з метою належного забезпечення її прав на досудовому розслідуванні, є обов'язок винесення вмотивованої постанови

про обшук особи, надання на вимогу обшукуваної особи можливості реалізувати її право на правову допомогу, та складання окремого протоколу цієї процесуальної дії. Звернуто увагу на особливості суб'єкта проведення обшуку, яким може виступати виключно слідчий або прокурор.

Встановлено, що порядок відібрання біологічних зразків у особи на даний час не регламентовано жодним нормативно-правовим актом, що несе у собі негативні наслідки для кримінального судочинства у вигляді визнання цієї процесуальної дії недопустимим доказом і можливість завдання шкоди здоров'ю особи, яка підлягає таким маніпуляціям.

Освідування будь-якої особи, незалежно від того, чи набула вона процесуального статусу у кримінальному провадженні, повинно відбуватися на підставі постанови слідчого.

6. Особливості забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій полягають у дотриманні вимог щодо обов'язкового повідомлення особі про факт проведення відносно неї негласних слідчих (розшукових) дій, адже практика діяльності органів досудового розслідування склалася таким чином, що відповідні повідомлення часто виносяться формально, і не надсилаються особі, чії конституційні права були обмежені.

Зроблено висновок про порядок здійснення доступу до технічних засобів, на яких зберігається інформація, що становить приватне спілкування особи, і вказано, що забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні у цьому аспекті полягає у тому, що для проведення огляду, дослідження та експертизи технічних засобів, на яких міститься вказана інформація, такий доступ повинен здійснюватися у порядку, визначеному Главою 21 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні питання розслідування злочинів: збірник / Уклад. Л.М. Кирій. К., 2015. 235 с.
2. Аленін Ю., Гловюк І. Щодо судової юрисдикції скарг на рішення, дії, бездіяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури. *Право України*. 2008. № 8. С. 98–103.
3. Аленін Ю.П. Початок досудового розслідування за КПК 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198–203.
4. Алієва О. М. Загальний аналіз інституту повідомлення про підозру. *Четверті юридичні читання: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. Стрельцова Льва Михайловича (1918–1979) (м. Одеса, 25 жовт. 2013 р.)* / уклад.: З. В. Кузнецова, А. В. Левенець; за заг. ред. Л. О. Корчевна; ОНУ ім. І. І. Мечникова. О.: Астропринт, 2013. С. 7–12.
5. Аналитическая записка. *Информационно-аналитические материалы Государственной Думы*. URL: <http://iam.duma.gov.ru/node/3/4644>
6. Бабакін В. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених молоддю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 32(3). С. 104–108.
7. Бабій І.В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 20 с.
8. Баганець О. Новий КПК України порушує принцип верховенства права. Ч. 2. URL: <http://nbnews.com.ua/ua/blogs/80745/>.
9. Баганець О. Щодо необхідності внесення змін і доповнень в КПК України 2012 року в частині порядку початку досудового розслідування.

URL: <http://www.baganets.com/public/schodo-neobh-dnost-vnesennja-zm-n-dopovnen-v-kpk-ukra-ni-2012-roku-vchastin-porjadku-pochatku-dosudovogo-rozsl-duvannja.html>.

10. Бахин В.П., Карпов Н. С. Проблемы соотношения прав личности и методов борьбы с преступностью. Матер. междев. науч. конф. Воронеж, 2002.

11. Бедняков И. Л. Обыск: проблемы эффективности и доказательственного значения: монография. М.: Юрлитинформ, 2010. 176 с.

12. Белкин Р.С., Лифшиц Е.М. Тактика следственных действий. М., 1997. 176 с.

13. Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 147–152.

14. Бронз Й. Л. Зміни й доповнення, що пропонується використовувати під час обговорення проекту Кримінально-процесуального кодексу України. *Адвокат*. 2003. С. 9–10.

15. Бурданова В.С., Никитин Л.Н. Расследование умышленного причинения вреда здоровью: учеб. пособ. СПб., 2000. 71 с.

16. Вегера І. Проблемні питання участі адвоката при проведенні обшуку. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 143–147.

17. Використання інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, їх транспортних телекомунікаційних мережах, під час розслідування злочинів: метод рек. / С.С. Чернявський, О.Ю. Татаров, В.І. Фаринник та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 70 с.

18. Волобуєва О. О. Проблемні питання застосування окремих норм КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_19

19. Галаган В. І. Використання у доказуванні результатів негласних слідчих (розшукових) дій. *Становлення системи негласного розслідування у*

кримінально-процесуальному законодавстві України: матер. круглого столу (м. Київ 7 жовт. 2011 р.). 2011. С. 33–36.

20. ГПУ заборонила слідчим відмовляти адвокатам у праві бути присутніми при обшуках. URL: <http://radako.com.ua/news/gpu-zaboronila-slidchim-vidmovlyatiadvokatam-u-pravi-buti-prisutnimi-pri-obshukah>

21. Гринюк В. О. Окремі питання вдосконалення процесуального порядку повідомлення про підозру. *Сучасні проблеми криміналістики: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, проф. В. П. Колмакова* (м. Одеса, 27–28 верес. 2013 р.) / упоряд. : В. В. Тіщенко, О. П. Ващук. О.: Юрид. л-ра, 2013. С. 93–96.

22. Гринюк В. О. Правова регламентація процесуального порядку повідомлення особі про підозру. *Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 663–666.*

23. Гринюк В.О. Окремі питання повідомлення особи про підозру як початок реалізації функції обвинувачення. *Право України. 2013. № 11. С. 120–126.*

24. Грошевий Ю. М., Шило О. Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 220–226.*

25. Грошевий Ю., Дідоренко Е., Розовський Б. Кримінально-процесуальні аспекти оперативно-розшукової діяльності. *Право України. 2003. № 1. С. 73–78.*

26. Гусарова С.М., Анциферов О. Ю., Чистоліноц О. М., Єськов С. В. та ін. Основи оперативно-розшукової діяльності: навч. посіб. / за ред. С. М. Гусарова; Харків, нац. ун-т внутр. справ. Харків: Золота миля, 2015. 312 с.

27. Гуценко К.Ф. Уголовный процесс западных государств. М.: 2002. 528 с.

28. Данільян О.Г. Теоретико-методологічні проблеми захисту прав людини в сучасному суспільстві. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (17). С. 84–91.
29. Данченко Т.В. Міжнародний досвід застосування застави. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. Вип. 2. С. 121–127.
30. Договір держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про міждержавний розшук осіб від 10 груд. 2010 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_n30
31. Донченко Ю.В. Застава як запобіжний захід. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. VIII регіон. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 лют. 2002 р.). 2002. С. 302–305.
32. Дотримання режиму секретності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. URL: <http://megapredmet.ru/2-12251.html>
33. ДСТУ 2392-94. URL: http://ksv.do.am/publ/dstu/dstu_2392_94/3-1-0-193
34. Дубинський А.Я. Вибрані праці / упор. Л.Д. Удалова, О.І. Галаган, Д.П. Письменний та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 430 с.
35. Еремян А.В. Основание возбуждения уголовного дела: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и теория оперативно-розыскной деятельности». М., 1990. 25 с.
36. Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1965. 367 с.
37. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
38. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищих навч.закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра

юрим. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрим. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Х.: Право, 2011. 584 с.

39. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. д-ра юрим. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

40. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006. 688 с.

41. Заїка С.О. Поняття та значення строків у кримінальному процесі. *Підприємство, господарство і право*. 2003. № 7. С. 128.

42. Запотоцький А.П. Особливості тимчасового доступу до речей і документів під час досудового розслідування злочинів у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 131–145.

43. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма № 1-1, річна) за 2016 рік. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka

44. Зеленецький В.С. Возбуждение уголовного дела. Симферополь: КрымАрт, 1998. 340 с.

45. Івасюк І. Г. Інститут «Повідомлення про підозру» нового кримінального процесуального законодавства України. *Митна справа*. 2013. № 4 (88). Ч. 2. Кн. 2. С. 74–79.

46. Іващенко О. В. Інформування учасників кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрим. наук: спец. 12.00.09. О., 2013. 20 с.

47. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1(5). С. 238–242.

48. Капліна О.В. Проблеми правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права з урахуванням практики Європейського

суду з прав людини. *Вісник академії правових наук України*. 2007. №2 (49). С. 187–197.

49. Квашук О.Д. Підстави прийняття рішення про початок досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія юридичні науки. 2013. Вип. 5. Т. 2. С. 108–112.

50. Климовский А. Новый УПК: что нужно знать. Главная газета: общественно-политическое издание. URL: <http://www.glavnaya.com.ua/index.php/life/534-2013-02-11-00-23-38>.

51. Клочуряк С.С. Освідування в системі слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2013. 199 с.

52. Коваленко Е.Д. Легалізація результатів ОРД в кримінальному судочинстві. *Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності*: зб. наук. праць. Донецьк, 2006. № 1. С. 168–179.

53. Коврига З.Ф. Уголовно-процессуальное принуждение. Воронеж, 1975. 175 с.

54. Кожевніков Г. К. Заходи забезпечення кримінального провадження. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2012. № 3. С. 68–70.

55. Козак О. В. Процесуальний порядок отримання зразків для експертизи за КПК України. *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук*: тези наук. доп. та повідом. К.: Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2014. С. 76–78.

56. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: наук.-практ. посіб. / Академія адвокатури України. К.: Прецедент, 2014. 135 с.

57. Колесник В.А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 129–134.

58. Комарницька О.Б. Окремі питання здійснення обшуку житла стороною обвинувачення. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 4(31). С. 118–129.

59. Комарницька О.Б., Яновська О.Г. Прокурорський нагляд при затриманні уповноваженою службовою особою. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. № 4(29). Т. 8. С. 86–93. URL: file:///C:/Users/Andriy/Downloads/Chaa_u_2015_8_4_8.pdf

60. Конвенція про захист прав людини та основних свобод. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

61. Кондратюк О. В., Кондратюк Ю. І. Процесуальне оформлення фактичного затримання людини співробітником оперативного підрозділу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 270–285.

62. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

63. Коровайко О. І. Реалізація міжнародних стандартів кримінального судочинства в судовому провадженні України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 471 с.

64. Крет Г.Р. Нагляд прокурора за додержанням законів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 297–300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2015_3_66

65. Кримінальний процес України: підруч. / за ред. М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. П. Шибіко. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Либідь, 1999. 431 с.

66. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. К.: Центр учб. літ., 2013. 544 с.

67. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.

68. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
69. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
70. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х.: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
71. Кримінально-процесуальне право України: підручник / За заг. ред. Ю. П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. 816 с.
72. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 груд. 1960 р. № 1001-05. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
73. Куцова Э.Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе (предмет, цель, содержание). М.: Юрид. лит., 1973. 199 с.
74. Кучинська О.П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2013. 460 с.
75. Левендаренко О.О., Іващенко Д.В. Негласні слідчі дії в контексті захисту конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження. *Форум права*. 2012. № 4. С. 567–571. URL: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12looukr.pdf>.
76. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підруч. К.: Істина, 2014. 432 с.
77. Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
78. Лоза Ю. М. Система дій слідчого у процесі розслідування злочину. *Науковий вісник НАВСУ*. 2003. № 2. С. 340–347.

79. Лозовий А. І., Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблеми вдосконалення процедур залучення судового експерта та проведення судової експертизи у кримінальному процесі. *Судово-експертне забезпечення кримінального процесу*: матер. міжвід. наук.-практ. семінару (м. Київ, 29 трав. 2014 р.) / КНДІСЕ Мін'юсту України; за заг. ред. Рувіна О. Г.; уклад. А. О. Полтавський, О. В. Юдіна. К., 2013. С. 61–65.

80. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Удосконалення системи негласних слідчих (розшукових) дій. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах*: матер. круглого столу (м. Київ, 4 квіт. 2014 р.). К.: ФОП Ліпкан О. С., 2014. С. 29–33.

81. Лукашкина Т. В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 27 листоп. 2013 р.) / відпов. за вип. Ю. П. Алєнін. О.: Юрид. л-ра, 2013. С. 30–36.

82. Люліч В. А. Тимчасовий доступ до речей і документів, як спосіб збирання доказів захисником. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 2(8). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13lvazdz.pdf>

83. Макаренко Є.І. Затримання підозрюваних у вчиненні злочинів (чи відповідають вимоги Кримінального процесуального кодексу України європейським стандартам). *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 200–208.

84. Макашов А. В. Організаційно-тактичні заходи проведення обшуку при розслідуванні фальшивомонетництва. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 227–231.

85. Малярєнко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2005. 512 с.

86. Малько А.В., Субочев В.В. Законные интересы как правовая категория: монография. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 359 с.

87. Манівлець Е. Є. Про вдосконалення процесуальних гарантій прав і інтересів учасників кримінального судочинства. *Боротьба зі злочинністю та забезпечення громадського порядку: проблеми теорії та практики*. 2007. С. 155–160. URL: file:///C:/Users/Andriy/Downloads/66390%20(1).pdf
88. Маслов И.В. Правовая регламентация уголовно-процессуальных сроков (досудебное производство). М.: Юрлитинформ. 2004. 160 с.
89. Мельников В.Ю. Обеспечение и защита прав человека при применении мер процессуального принуждения в досудебном производстве Российской Федерации: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Москва, 2014. 69 с.
90. Мельниченко А.В. Актуальні питання внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань та оскарження процесуальних рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 205–209.
91. Мельниченко А.В. Актуальні питання забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні до вручення їй письмового повідомлення про підозру. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 3. С. 196–199.
92. Мельниченко А.В. Забезпечення прав громадян під час відібрання біологічних зразків. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. праць. 2016. Вип. 3. С. 46–49.
93. Мельниченко А.В. Зарубежный опыт обеспечения прав личности на предварительном расследовании в практике Европейского суда по правам человека. *Право и Закон: Междунар. науч.-практ. журнал* (Кыргызская Республика). 2017. № 4. С. 65–69.
94. Мельниченко А.В. Захист прав громадян під час проведення певних процесуальних дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* / редкол.: В. В. Черней (голова) та ін. 2016. № 3(100). С. 45–56.

95. Мельниченко А.В. Основні аспекти порушення прав особи під час здійснення затримання. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 170–177.

96. Методичні рекомендації щодо порядку дій працівників органів внутрішніх справ при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів» / Ключко А. М., Степанюк Р. Л., Бортник Н. П. та ін. *Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України*: зб. наук. пр. ф-ту підгот. фахівців для підрозділів слідства ХНУВС за 2014 рік / за заг. ред. С.М. Гусарова. Харків: НікаНова, 2015. С. 193–220.

97. Милова И.Е. Участие адвоката-защитника в собирании доказательств на предварительном следствии: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс». Самарский государственный университет. Самара, 1998. 17 с.

98. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043

99. Мобільний телефон. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%84%D0%BE%D0%BD

100. НАБУ закликає Президента України ветувати зміни до КПК, які паралізують роботу органів досудового розслідування. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/nabu-zaklykaye-prezydenta-ukrayiny-vetuvaty-zminy-do-kpk-yaki-paralizuyut-robotu-organiv>; Зміни до КПК гальмують слідство і створюють лазівки для корупції. Горбатюк. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/6/7170724/>

101. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.08

«Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Х., 2000. 36 с.

102. Нажимов В.П. Об уголовно-процессуальных функциях. *Правоведение*. Л.: Изд-во Ленингр. унта, 1973. № 5. С. 73–82.

103. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навч.-практ. посіб. / С.С. Кудівнов, Р.М. Шеховцов, О.М. Дроздов, С.О. Гриненко. Х.: Оберіг, 2013. 344 с.

104. Негласні слідчі розшукові дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навчально-практичний посібник / Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусєва та ін.; МВС України, Луган. Держ.ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 416 с.

105. Никоненко М. Я. Уповноважена службова особа, яка вправі здійснити затримання у кримінальному процесі. *Юридична наука*. 2014. № 9. – С. 83–90.

106. Норми сучасної української мови у спілкуванні. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-3865-1.html>

107. Оновлений КПК не захищає права потерпілої сторони / Максим Цуцкірідзе. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/Informacziya/onovlenij-kpk-ne-zaxishhaje-prava-poterpiloji-storoni-maksim-czuczkiridze/>

108. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. / Чернявський С. С., Вакуленко О. Ф., Толочко О. М. та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 65 с.

109. Островська М. Допуск адвоката до участі в проведенні обшуку. *Legalans*. 2016. URL: <http://legalans.com/articles/publications/6783-dopusk-advokata-do-uchast-v-provedenn-obshuku.html>

110. Панов М.І., Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Настільна книга слідчого: науково-практичне видання для слідчих і дізнавачів. К.: Вид. Дім Ін Юре, 2003. 720 с.
111. Параскевов Н.Н. Уголовно-правовая охрана законных интересов: дис. ... канд. юрид. наук. Кисловодск, 2010. 179 с.
112. Первый носитель «электронных кандалов» появился в Австрии. *Риановости*. 2010. 22 сент. URL: <http://ria.ru/world/20100922/278203665.html>.
113. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. М.: Наука, 1985. 238 с.
114. Півненко Л. В. Застава – як альтернатива застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2016. Вип. 24. С. 169–174.
115. Підюков П., Музика Н. Оцінка матеріалів, отриманих оперативним шляхом, з метою використання їх як доказів. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 2. С. 103–111.
116. Пліщук Л.І. Проблемні питання застосування та здійснення примусового приводу в кримінальному процесі. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 175–184.
117. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
118. Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2. С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34
119. Погорецький М.А. Кримінально-процесуальна оцінка матеріалів ОРД. *Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності: зб. наук. праць*. Донецьк, 2007. № 1. С. 121–130.

120. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування. *Адвокат*. 2012. № 9 (144). С. 4–6.

121. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / С.С. Чернявський, В.І. Фаринник, О.М. Брисковська та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 84 с.

122. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0249-95>.

123. Про вихід з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю: Постанова Кабінету Міністрів України від 04 лют. 2015 р. № 44. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/44-2015-%D0%BF>

124. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16 листоп. 2017 р. № 2213-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2213-19>

125. Про внесення змін до статті 137 Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення положень змісту повістки про виклик: Проект Закону від 21 квіт. 2017 р. № 6402. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61675

126. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. № 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>

127. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від

04 квіт. 2013 р. № 511-550/0/4-13. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.

128. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова пленуму Верховного Суду України від 01 листоп. 1996 р. № 9. URL: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/8435/8437/465964/>

129. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

130. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральною прокуратурою України, Службою безпеки України, Державним комітетом у справах охорони Державного кордону України, Державною митною службою України, Державною податковою адміністрацією України від 09 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97>

131. Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: Наказ Міністерства юстиції України № 847/5 від 08 черв. 2012 р. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0957-12>

132. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: Постанова Кабінету міністрів України від 11 січ. 2012 р. № 15. URL:
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF>

133. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 черв. 2017 р. № 480. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17>.

134. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовт. 1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 47. Ст. 256.

135. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303.

136. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475-97/ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.

137. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 14–15, № 16–17. Ст. 133.

138. Рабінович П.М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістовна класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 10–16.

139. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1165. URL: <http://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-privatnist/>

140. Рішення Верховного суду від 23 квіт. 2015 р. Справа № 800/73/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73596544>

141. Рішення Верховного Суду України від 16 берез. 2017 р. Справа № 5-364к16. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/46445E8A79A386EFC225810D00532653](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/46445E8A79A386EFC225810D00532653)

142. Рішення Городоцького районного суду Львівської обл. від 23 верес. 2015 р. Справа № 1-кц/441/240/2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51176012>.

143. Рішення Дружківського міського суду Донецької області від 16 січ. 2015 р. Справа № 229/42/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53098250>

144. Рішення Європейського суду з прав людини «Бурмич та інші проти України» від 12 жовт. 2017 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B9g90s55-N4BNFdqR1RSSUNvZUk/view>.

145. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Альне де Рібемон проти Франції» від 10 лют. 1995 р. URL: <http://cedem.org.ua/library/sprava-alene-de-ribemon-protu-frantsiyi/>.

146. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Брозічек проти Італії» від 19 груд. 1989 р. URL: <file:///C:/Users/Andriy/Downloads/001-57612.pdf>

147. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Буткявичюс проти Литви» від 26 берез. 2002 р. URL: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/butkyavichyus-protiv-litvy-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

148. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бьомер проти Німеччини» від 03 жовт. 2002 р. URL: <http://www.nullapoena.de/iur/boehmer.html>

149. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Водель проти Франції» від 30 січ. 2001 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2514.html

150. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грабчук проти України» від 21 верес. 2006 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_118.

151. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дактарас проти Литви» від 24 листоп. 2000 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_005

152. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Девейер проти Бельгії» від 27 лют. 1980 р. URL: <http://europeancourt.ru/resheniya->

evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/deveer-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda/.

153. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дикме проти Туреччини» від 11 лип. 2000 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2399.html

154. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «ЖеаКаталан проти Іспанії» від 10 лют. 1995 р. URL: <http://echr.ketse.com/doc/10964.84-en-19891219/>

155. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ісмоїлов та інші проти Росії» від 06 листоп. 2008 р. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/7e55cb25c1936b72c225767a0033a7db?OpenDocument>

156. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 06 верес. 1978 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_093

157. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Маттоціа проти Італії» від 25 лип. 2000 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_004.

158. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мінеллі проти Швейцарії» від 25 берез. 1983 р. URL: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/minelli-protiv-shvejcarii-minelli-v-switzerland-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

159. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Міро проти Франції» від 26 верес. 2006 р. URL: <https://www.lawmix.ru/abrolaw/4365>

160. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Неймайстер против Австрії» від 27 черв. 1968 р. URL: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/nejmajster-protiv-avstrii-neumeister-v-avstria-postanovlenie-evropejskogo-suda>

161. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» від 04 груд. 2008 р. URL: <https://rm.coe.int/168059920d>

162. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Садак і інші проти Туреччини» від 17 лип. 2001 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_169

163. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серп. 1990 р. URL: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/foks-kempbel-i-xartli-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

164. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Х та Y проти Нідерландів» від 26 берез. 1985 р. URL: http://www.rrpoi.narod.ru/echr/translation/translation/x_y_nd.htm.

165. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хужин та інші проти Росії» від 23 жовт. 2008 р. URL: <http://cedem.org.ua/library/sprava-huzhyn-ta-inshi-proti-rosiyi/>

166. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яллог проти Німеччини» від 11 лип. 2006 р. URL: http://yuricom.com/ua/yuridichniy_visnyk_ukrainy/overview/?id=1499

167. Рішення Залізничного районного суду м. Львова від 27 верес. 2013 р. Справа № 462/7418/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55139205>

168. Рішення Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 04 груд. 2014 р. Справа № 446/1797/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42798407>

169. Рішення Кобеляцького районного суду Полтавської області від 27 квіт. 2017 р. Справа № 532/667/17-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66236214>

170. Рішення Комсомольського району м. Херсона від 28 лип. 2015 р. Справа № 667/4289/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46942716>

171. Рішення Конституційного суду України від 20 жовт. 2011 р. Справа № 12рп/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11>.

172. Рішення Конституційного суду України від 20 січ. 2012 р. Справа № 2-рп/2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.

173. Рішення Конституційного суду України від 23 трав. 2001 р. Справа № 6-рп/2001. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01>.

174. Рішення Конституційного суду України від 26 черв. 2003 р. Справа № 9-рп/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>.

175. Рішення Конституційного суду України від 26 черв. 2003 р. Справа № 12-рп/2003. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>.

176. Рішення Конституційного суду України від 27 жовт. 1999 р. Справа № 9-рп/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99>.

177. Рішення Конституційного суду України від 30 верес. 2009 р. Справа № 1-23/2009. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>

178. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 19 лют. 2016 р. Справа № 757/25403/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58685388>.

179. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 22 лют. 2016 р. Справа № 757/5231/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56070008>

180. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 11 січ. 2016 р. Справа № 569/81/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55139205>

181. Рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 26 серп. 2016 р. Справа № 243/6813/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59993349>

182. Розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: метод. рек. В.І. Фаринник, О.Ю. Татаров, А.В. Савченко, С.С. Чернявський та ін. Київ, 2012. 184 с.

183. Русанова О.Г. Судовий контроль за законністю початку кримінального провадження. URL: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130103.html>.

184. Сергєєва Д. Б. Визначення строків провадження негласних слідчих (розшукових) дій за новим КПК України: проблемні аспекти. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 284–287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_11_72

185. Сергєєва Д. Б. Щодо класифікації негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 69–76.

186. Сим А.В. Функция охраны прав и свобод личности в современном российском государстве: дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2004. 203 с.

187. Сіверський О.М. Сутність виклику у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10-2. С. 173. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_2/52.pdf,

188. Скулиш Є.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 15–23.

189. Следственные действия. Процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности : учебное пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. 240 с.

190. Словник української мови: в 11 томах. 1970. Т. 1. С. 777. URL: <http://sum.in.ua/s/vtruchatysja>

191. Словник української мови: в 11 томах. 1971. Т. 2. С. 175. URL: <http://sum.in.ua/s/ghromadjanyn>

192. Словник української мови: в 11 томах. 1972. Т. 3. С. 18. URL: <http://sum.in.ua/s/zabezpechuvaty>
193. Словник української мови: в 11 томах. 1973. Т. 4. С. 566. URL: <http://sum.in.ua/s/ljudy>
194. Словник української мови: в 11 томах. 1974. Т. 5. С. 277. URL: <http://sum.in.ua/s/neghlasnyj>
195. Словник української мови: в 11 томах. 1978. Т. 9. С. 527. URL: <http://sum.in.ua/s/spilkuvannja>
196. Солодов Д. А. Проблеми вдосконалення процесуальних гарантій прав та інтересів учасників кримінального судочинства. URL: http://crk-knteu.kiev.ua/56840-Problemy_sovershenstvovaniya_processual_nyh_garantiy_prav_i_interesov_uchastnikov_ugolovnoho_sudoproizvodstva.html]
197. Сорока С. О. Щодо забезпечення прав і свобод людини під час проведення обшуку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 810. С. 213–219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_37
198. Спілкування. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%BB%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
199. Стаматіна М. В. Поняття та сутність безоплатної правової допомоги в Україні. *Право і Безпека.* 2012. № 3. С. 135–139.
200. Старенький С.О. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Х., 2016. 295 с.
201. Стремовский В.А. Предварительное следствие в советском уголовном процессе. М.: Госюриздат, 1958. 134 с.
202. Стуканов А. Уголовные дела о лжесвидетельстве. *Законность.* 1996. С. 34–36.

203. Татаров О. Ю. Проблеми адвокатської діяльності в кримінальному провадженні. *Верховенство права: Міжнар. наук. журн.* 2016. № 2. С. 87–93.

204. Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання. *Вісник кримінального судочинства.* 2015. № 2. С. 77–84.

205. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади: монографія. К.; Донецьк: Промінь, 2012. 639 с.

206. Татаров О.Ю. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій: проблеми протидії злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 3. С. 25–32.

207. Татаров О.Ю. Кайданки на камеру: тенденція до проведення затримань без ухвали слідчого судді становить загрозу правам особи. *Закон і бізнес.* 2016. № 18 (1264). URL: http://zib.com.ua/ua/print/123397-tendenciya_do_provedennya_zatriman_bez_uhvali_slidchogo_sudd.html.

208. Татаров О.Ю. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно окремої категорії осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. —2. Т. 1. С. 205–208.

209. Татаров О.Ю., Мірковець Д.М. Повідомлення про підозру: проблеми кримінальної процесуальної регламентації. *Митна справа.* 2015. № 1. С. 268.

210. Татаров О. Ю. Силове відібрання біологічних зразків – порушення прав громадян. URL: <http://blog.liga.net/user/otatarov/article/23187.aspx>.

211. Татаров О. Ю. Проблеми адвокатської діяльності в кримінальному провадженні. URL: <http://sd-vp.info/2016/problems-advokatskoyi-diyalnosti-v-kriminalnomu-provadhenni/>

212. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України свобод: автореф. дис.

... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2009. 103 с.

213. Тітко І.А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: монографія. Харків: Право, 2015. 448 с.

214. Томин В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства. М.: Юрид. лит., 1991. 240 с.

215. Тупельняк І.І. Повноваження слідчого та прокурора щодо виклику учасників за новим КПК для участі у слідчих діях. *Митна справа*. 2013. № 6 (90). Ч. 2. С. 121–126.

216. Угода про обмін інформацією у сфері боротьби злочинністю. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_k98

217. Удалова Л. Д. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства. *Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України* (м. Київ, 26 квіт. 2013 р.): зб. матер. міжвуз. наук. конф. / Нац. акад. прокуратури України. К.: Алерта, 2013. С. 8–12.

218. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

219. Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування». URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

220. Україна отримає «контрольовану волю». 2012. № 11 (1050). 07 берез. – 16 берез. *Закон і Бізнес*. URL: http://zib.com.ua/ua/pr_int/8454elektronnij_monitoring_areshtovanih_dozvolit_zaoschaditi_na_.html.

221. Фаринник В. Загадка синьої папки. *Закон і бізнес*. 2015. URL: http://zib.com.ua/ru/113888-chto_nuzhno_znat_grazhdanam_o_poryadke_provedenii_obiska.html.

222. Фаринник В. И. Задержание лица в аспекте соблюдения международных стандартов и практики европейского суда по правам человека. *Право и Политика: науч.-метод. журн.* (Киргизская Республика). 2016. № 3. С. 63–69.

223. Фаринник В. І. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження: методологія реалізації в кримінальному судочинстві України. *Митна справа*. 2014. № 3(93). Ч. 2. С. 341–351.

224. Фаринник В.І. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід: процесуальні проблеми застосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 77–85.

225. Фаринник В.І. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження: проблеми правозастосування. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції: 1-й Харк. кримінал. процес. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю.М. Грошевого (м. Харків, 16 груд. 2016 р.)*. Харків: Право, 2017. С. 222–231.

226. Фаринник В.І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальному процесі України: дис. ... док. юрид. наук. К., 2018. 565 с.

227. Федченко В.М., Лучко О.А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: кримінальний процесуальний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 178–180.

228. Форма № 1-1. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2017 рік. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/rik_2017

229. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

230. Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2005. 17 с.

231. Шаренко С.Л., Шило О.Г. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання і правозастосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 50–57.

232. Шаталов Н. Ю. Применение электронного мониторинга при исполнении домашнего ареста в Венгрии. *Вестник Владимирского юрид. ин-та*. 2009. № 1. С. 218–220.

233. Швидкова О. В. Обшук як спосіб збирання доказів. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 2 (10). С. 1–17.

234. Шевчишен А.В. Деякі особливості початку досудового розслідування щодо осіб, зазначених у статті 480 КПК України, у разі вчинення ними корупційного злочину. *Наше право*. 2017. № 1. С. 114–121.

235. Шевчишен А.В. Особливості повідомлення про підозру у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2017. № 2(35). 236 с.

236. Шилова Д.В. Захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при його закритті на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 228 с.

237. Шумейко Д. О. Освідчення особи при розслідуванні прийняття пропозицій, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою: проблеми правозастосування. *Право. ua*. 2015. № 1. С. 100–106.

238. Шумейко Д.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2015. 256 с

239. Шумило М.Є. Наукові засади використання оперативно-розшукових матеріалів у доказуванні в кримінальних справах. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи*: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18–19 квіт. 2002 р.) / ред. кол.: В.В. Сташис (гол. ред) та ін. К. – Х., 2002. С. 188–191.

240. Щорічні та спеціальні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=3>

241. Юдківська Г.Ю. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі України та практиці Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Акад. адвокатури України. Київ, 2008. 33 с.

242. Юрій Луценко: Генеральна прокуратура України затримала О. Єфремова (ВІДЕО). URL: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=189835

243. Яновська О. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2. С. 12–17.

244. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS – Analysis of statistics 2017. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2017_ENG.pdf.

245. Interpol's Rules on the Processing of Data. URL: <file:///C:/Users/Andriy/Downloads/OLA%20RPD%20UPDATE-EN-11%2016%20.pdf>

246.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Пропозиції щодо внесення змін і доповнень до законодавства
з метою ефективного забезпечення прав особи на досудовому
розслідуванні**

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
Кримінальний процесуальний кодекс України	
<p>Стаття 3. Визначення основних термінів Кодексу</p> <p>1. Терміни, що їх вжито в цьому Кодексі, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення:</p> <p>Відсутня</p> <p>16¹) інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, - особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом;</p>	<p>Стаття 3. Визначення основних термінів Кодексу</p> <p>1. Терміни, що їх вжито в цьому Кодексі, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення:</p> <p>15¹) процесуальні дії – це дії органу досудового розслідування, спрямовані на виконання завдань кримінального судочинства, які здійснюються у формі вручення повідомлень, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, та виконання вимог статті 290 цього Кодексу;</p> <p>16¹) інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування – особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування; особа, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії; власник житла чи іншого володіння, де проводиться обшук; особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні під час обшуку, але не є його власником; володілець тимчасово вилученого майна; володілець тимчасово вилучених речей та документів; третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, за умови відсутності у них іншого процесуального статусу кримінальному провадженні;</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>25) учасники кримінального провадження - сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставадавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;</p>	<p>25) учасники кримінального провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, її законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставадавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;</p>
<p>Стаття 36. Прокурор</p> <p>...</p> <p>2. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:</p> <p>...</p> <p>5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;</p>	<p>Стаття 36. Прокурор</p> <p>...</p> <p>2. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:</p> <p>...</p> <p>5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, за винятком випадків, передбачених статтею 234 цього Кодексу;</p>
<p>Стаття 40. Слідчий органу досудового розслідування</p> <p>...</p> <p>2. Слідчий уповноважений:</p> <p>...</p> <p>3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;</p>	<p>Стаття 40. Слідчий органу досудового розслідування</p> <p>...</p> <p>2. Слідчий уповноважений:</p> <p>...</p> <p>3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, за винятком випадків, передбачених статтею 234 цього Кодексу;</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
Відсутня	<p>Стаття 64¹. Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування</p> <p>1. Особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, є фізична особа, відомості щодо якої внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань, та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення як окремого суб'єкта кримінальних процесуальних відносин, наділити її відповідними правами та обов'язками.</p> <p>2. Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, має право:</p> <p>1) знати у вчиненні якого кримінального правопорушення щодо неї здійснюється досудове розслідування;</p> <p>2) отримувати від органу, який проводить досудове розслідування, відомості про факт здійснення досудового розслідування відносно неї;</p> <p>3) користуватись послугами адвоката на підставах і в порядку, визначеному цим Кодексом;</p> <p>4) подавати речі та документи, які підлягають приєднанню до матеріалів досудового розслідування, як речового доказу та врахуванню під час проведення досудового розслідування;</p> <p>4) оскаржувати рішення слідчого, прокурора у випадках, передбачених цим Кодексом.</p> <p>5) отримувати на письмовий запит інформацію про закінчення досудового розслідування.</p> <p>3. Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, зобов'язана:</p> <p>1) з'являтися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді та суду;</p> <p>2) давати чи відмовитись від надання свідчень щодо відомих їй обставин, які є предметом здійснення досудового розслідування.</p>
Відсутня	<p>Стаття 64². Законний представник особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування</p> <p>1. Якщо особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, є</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
	<p>неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, її процесуальними правами користується законний представник.</p> <p>2. Питання участі законного представника особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні, регулюється згідно з положеннями статті 44 цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 64¹. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження</p>	<p>Стаття 64³. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження</p>
<p>Стаття 64². Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт</p>	<p>Стаття 64⁴. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт</p>
<p>Стаття 137. Зміст повістки про виклик</p> <p>Відсутній</p> <p>Відсутня</p>	<p>Стаття 137. Зміст повістки про виклик</p> <p>1. У повістці про виклик повинно бути зазначено:</p> <p>...</p> <p>5¹) для здійснення повідомлення про підозру особі, остання підлягає виклику у процесуальному статусі особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування</p> <p>...</p> <p>2. У разі повідомлення особі про виклик по телефону або телеграмою, їй повинно бути повідомлено усі відомості, вказані у п. 1-7 ч. 1 цієї статті, а також про наявність наслідків неприбуття особи за викликом і поважних причин неприбуття на виклик із посиланням на статті цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів</p> <p>1. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).</p> <p>...</p>	<p>Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів</p> <p>1. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними (зробити їх копії) та вилучити їх (здійснити їх виїмку).</p> <p>....</p>
<p>Стаття 193. Порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу</p>	<p>Стаття 193. Порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>...</p> <p>6. Слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у міжнародний розшук...</p>	<p>...</p> <p>6. Слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у державний розшук...</p>
<p>Стаття 195. Застосування електронних засобів контролю</p> <p>...</p> <p>Відсутня</p>	<p>Стаття 195. Застосування електронних засобів контролю</p> <p>...</p> <p>7. Застосуванню електронного засобу контролю має передувати обов'язковий медичний огляд особи, до якої буде застосовано такий захід, з метою встановлення можливих негативних наслідків впливу такого пристрою на стан здоров'я.</p>
<p>Стаття 207. Законне затримання</p> <p>...</p> <p>3. Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.</p>	<p>Стаття 207. Законне затримання</p> <p>...</p> <p>3. Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний доставити її до уповноваженої службової особи або повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, негайно, але не пізніше шести годин з моменту фактичного законного затримання. У виняткових випадках, які пов'язані з неможливістю здійснення такого доставлення чи повідомлення, цей строк може бути перевищено, а за наявності відомостей, що особа умисно порушила даний термін, слідчий, прокурор зобов'язані внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за фактом незаконного позбавлення волі та провести досудове розслідування. Строк законного затримання особи зараховується до строку затримання</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою</p> <p>1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:</p> <p>...</p> <p>3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України..</p> <p>...</p> <p>Відсутня</p>	<p>Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою</p> <p>1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:</p> <p>...</p> <p>3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності підозрюваного у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.</p> <p>...</p> <p>7. Уповноваженими службовими особами є співробітники органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, Державного бюро розслідувань, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Складати відповідний протокол з підстав, передбачених пунктом першим частини першої цієї статті, має право та зобов'язана уповноважена службова особа, яка в першу чергу застала особу під час вчинення злочину або замаху на його вчинення. Делегування функцій іншій службовій особі щодо складання протоколу можливе лише у виняткових випадках, про що зазначається у протоколі затримання.</p>
<p>Стаття 209. Момент затримання</p> <p>Відсутня</p>	<p>Стаття 209. Момент затримання</p> <p>2. Затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, з підстав, передбачених пунктом 2 частини 2 статті 207 та пунктом 2 частини 1 статті 208 цього Кодексу, можливо не пізніше шести годин з моменту вчинення цього кримінального</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>Стаття 214. Початок досудового розслідування</p> <p>1. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.</p> <p>Відсутній</p> <p>Відсутня</p> <p>Відсутня</p>	<p>правопорушення.</p> <p>Стаття 214. Початок досудового розслідування</p> <p>1. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний оформити процесуальне рішення відповідно до вимог цього Кодексу у вигляді постанови про початок кримінального провадження, внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.</p> <p>5. До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:</p> <p>...</p> <p>4¹) анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;</p> <p>...</p> <p>5¹. У разі внесення уповноваженою особою змін до відомостей, передбачених частиною 5 цієї статті, до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо зареєстрованого кримінального правопорушення, це процесуальне рішення викладається відповідно до вимог статті 110 цього Кодексу.</p> <p>9. У постанові про початок кримінального провадження зазначається:</p> <p>1) дата надходження заяви,</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>Відсутня</p>	<p>повідомлення про кримінальне</p> <p>правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;</p> <p>2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;</p> <p>3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;</p> <p>4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;</p> <p>5) за наявності анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;</p> <p>6) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;</p> <p>7) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;</p> <p>8) інші обставини, що мають значення у кримінальному провадженні.</p> <p>10. За письмовим запитом особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування, копія постанови про початок кримінального провадження у 3-денний термін повинна бути їй вручена чи направлена відповідно до вимог цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 219. Строки досудового розслідування</p> <p>1. Строк досудового розслідування</p>	<p>Стаття 219. Строки досудового розслідування</p> <p>1. Досудове розслідування повинно</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.</p> <p>Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) шість місяців - у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку; 2) дванадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо злочину невеликої або середньої тяжкості; 3) вісімнадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину. <p>Досудове розслідування повинно бути закінчено:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. <p>2. Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; 3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. 	<p>бути закінчено:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. <p>2. Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; 3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. <p>3. Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження, а також строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, не включається у строки, передбачені цією статтею.</p> <p>4. Загальний строк досудового розслідування при об'єднанні кримінальних проваджень у порядку, передбаченому статтею 217 цього Кодексу, визначається:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) у провадженнях, які розслідувалися в один проміжок часу, – шляхом поглинання меншого строку більшим; 2) у провадженнях, які розслідувалися в різні проміжки часу, – шляхом додавання строків досудового розслідування по кожному із таких проваджень, які не пересікаються, в межах строків досудового розслідування злочину, який передбачає найбільш тривалий строк досудового розслідування з урахуванням можливості його продовження, передбаченої частиною

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>3. Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до винесення постанови про відновлення кримінального провадження, а також строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, не включається у строки, передбачені цією статтею.</p> <p>Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки, передбачені цією статтею.</p> <p>4. Загальний строк досудового розслідування при об'єднанні кримінальних проваджень у порядку, передбаченому статтею 217 цього Кодексу, визначається:</p> <p>1) у провадженнях, які розслідувалися в один проміжок часу, - шляхом поглинання меншого строку більшим;</p> <p>2) у провадженнях, які розслідувалися в різні проміжки часу, - шляхом додавання строків досудового розслідування по кожному із таких проваджень, які не пересікаються, в межах строків досудового розслідування злочину, який передбачає найбільш тривалий строк досудового розслідування з урахуванням можливості його продовження, передбаченої частиною другою цієї статті.</p> <p>5. Обрахований відповідно до частини четвертої цієї статті загальний строк досудового розслідування в об'єднаному кримінальному провадженні визначається прокурором, зазначеним у частині четвертій статті 295 цього Кодексу, про що ним виноситься відповідна постанова. У разі необхідності одночасно з обрахуванням загального строку в об'єднаному кримінальному провадженні може бути вирішено питання його продовження.</p>	<p>другою цієї статті.</p> <p>5. Обрахований відповідно до частини четвертої цієї статті загальний строк досудового розслідування в об'єднаному кримінальному провадженні визначається прокурором, зазначеним у частині четвертій статті 295 цього Кодексу, про що ним виноситься відповідна постанова. У разі необхідності одночасно з обрахуванням загального строку в об'єднаному кримінальному провадженні може бути вирішено питання його продовження.</p>
<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>...</p> <p>5. Обшук на підставі ухвали слідчого</p>	<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>...</p> <p>5. Обшук на підставі ухвали слідчого</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.</p> <p>Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі.</p>	<p>судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора, прийнятим відповідно до вимог статті 110 цього Кодексу, може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.</p> <p>Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному окремому протоколі.</p>
<p>Стаття 241. Освідування особи</p> <p>1. Слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.</p> <p>2. Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.</p>	<p>Стаття 241. Освідування особи</p> <p>1. Слідчий, прокурор здійснює освідування особи для виявлення на її тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.</p> <p>2. Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.</p>
<p>Стаття 245. Отримання зразків для експертизи</p> <p>...</p> <p>3. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням</p>	<p>Стаття 245. Отримання зразків для експертизи</p> <p>...</p> <p>3. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу незалежно від її процесуального статусу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.</p>	<p>слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160–166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. У разі, коли відбирання біологічних зразків здійснюється з порушенням анатомічної цілісності тканин організму, до клопотання повинні бути додані матеріали (висновок спеціаліста чи судово-медичного експерта), які підтверджують, що стан цієї особи є прийнятним для проведення такої маніпуляції.</p>
<p>Стаття 253. Повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії</p> <p>1. Особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.</p> <p>2. Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.</p>	<p>Стаття 253. Повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії</p> <p>1. Особи, відносно яких були проведені негласні слідчі (розшукові) дії, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.</p> <p>2. Конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії має бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. У разі закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, таке повідомлення повинно бути здійснене не пізніше дванадцяти місяців з дня прийняття такого рішення, але не пізніше дня</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
	закриття кримінального провадження у цілому.
<p>Стаття 280. Підстави та порядок зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру</p> <p>Відсутня</p>	<p>Стаття 280. Підстави та порядок зупинення досудового розслідування</p> <p>1¹. Досудове розслідування може бути зупинене до повідомлення особі про підозру, коли не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Досудове слідство може бути зупинене лише після проведення всіх необхідних і можливих слідчих (розшукових) дій для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.</p> <p>...</p>
<p>Стаття 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи</p> <p>1. Кримінальне провадження закривається в разі, якщо:</p> <p>10) після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи.</p>	<p>Стаття 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи</p> <p>1. Кримінальне провадження закривається в разі, якщо:</p> <p>10) Виключити.</p>
<p>Стаття 291. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування</p> <p>1. Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.</p>	<p>Стаття 291. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування</p> <p>1. Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором не раніше 20 днів з моменту повідомлення особі про підозру, за винятком випадку, коли сторона захисту не визнає за можливим вручення його раніше, про що зазначається у розписці про отримання обвинувального акта. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.</p>
<p>Стаття 294. Загальні положення продовження строку досудового розслідування</p> <p>1. Якщо досудове розслідування злочину або кримінального проступку до моменту повідомлення особі про підозру неможливо закінчити у строк, зазначений</p>	<p>Стаття 294. Загальні положення продовження строку досудового розслідування</p> <p>1. Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>в абзаці другому частини першої статті 219 цього Кодексу, вказаний строк може бути неодноразово продовжений слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, на строк, встановлений пунктами 1-3 частини другої статті 219 цього Кодексу.</p> <p>2. Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у пункті 1 абзацу третього частини першої статті 219 цього Кодексу, він може бути продовжений в межах строку, встановленого пунктом 1 частини другої статті 219 цього Кодексу, районним (міським) або іншим прірівняним до нього прокурором.</p> <p>3. Якщо з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у пункті 2 абзацу третього частини першої статті 219 цього Кодексу, він може бути продовжений в межах строків, встановлених пунктами 2 та 3 частини другої статті 219 цього Кодексу:</p> <p>1) до трьох місяців - керівником місцевої прокуратури, заступником Генерального прокурора;</p> <p>2) до шести місяців - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора;</p> <p>3) до дванадцяти місяців - слідчим суддею, за клопотанням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором чи його заступниками.</p> <p>4. Строк досудового розслідування злочину може бути продовжений до трьох місяців, якщо його неможливо закінчити внаслідок складності провадження, до шести місяців - внаслідок особливої складності провадження, до дванадцяти місяців - внаслідок виняткової складності провадження.</p> <p>5. Клопотання про продовження</p>	<p>пункті 1 частини першої статті 219 цього Кодексу, він може бути продовжений в межах строку, встановленого пунктом 1 частини другої статті 219 цього Кодексу, районним (міським) або іншим прірівняним до нього прокурором.</p> <p>2. Якщо досудове розслідування злочину (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у пункті 2 частини першої статті 219 цього Кодексу, він може бути продовжений в межах строків, встановлених пунктами 2 та 3 частини другої статті 219 цього Кодексу:</p> <p>1) до трьох місяців – керівником місцевої прокуратури, заступником Генерального прокурора;</p> <p>2) до шести місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора;</p> <p>3) до дванадцяти місяців – слідчим суддею, за клопотанням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором чи його заступниками.</p> <p>3. Строк досудового розслідування злочину може бути продовжений до трьох місяців, якщо його неможливо закінчити внаслідок складності провадження, до шести місяців – внаслідок особливої складності провадження, до дванадцяти місяців – внаслідок виняткової складності провадження.</p> <p>4. Клопотання про продовження строку досудового розслідування подається не пізніше п'яти днів до спливу строку досудового розслідування, встановленого статтею 219 цього Кодексу.</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>строку досудового розслідування подається не пізніше п'яти днів до спливу строку досудового розслідування, встановленого статтею 219 цього Кодексу.</p>	
<p>Стаття 303. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження</p> <p>1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:</p> <p>1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування;</p> <p>3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;</p> <p>10) повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у</p>	<p>Стаття 303. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження</p> <p>1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:</p> <p>1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, її законним представником у межах, що стосуються її інтересів у цьому кримінальному провадженні;</p> <p>3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, її законним представником у частині підстав закриття кримінального провадження;</p> <p>10) постанову слідчого, прокурора про підозру, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом - підозрюваним, його захисником чи законним представником.	або звернення до суду із обвинувальним актом - підозрюваним, його захисником чи законним представником.
Стаття 308. Оскарження недотримання розумних строків 1. Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування.	Стаття 308. Оскарження недотримання розумних строків 1. Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування. Особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування, її законний представник має право звернутися щодо недотримання розумних строків у частині проведення досудового розслідування та заборони вчиняти щодо неї будь-які процесуальні дії, за винятком випадків виявлення нових обставин кримінального правопорушення.
Повідомлення про підозру (як процесуальний документ)	Постанова про підозру
Міждержавний розшук	Державний розшук

Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань	
2. Порядок внесення відомостей до Реєстру	
1. До Реєстру вносяться відомості про: Відсутній	1. До Реєстру вносяться відомості про: (абзац 6) анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 1 ¹ . У разі внесення уповноваженою особою змін до відомостей щодо зареєстрованого кримінального правопорушення, це процесуальне рішення викладається відповідно до вимог статті 110 КПК України одночасно із внесенням до Реєстру відомостей про рух
Відсутній	

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
<p>Відсутній</p> <p>Відсутній</p>	<p>кримінального провадження.</p> <p>1². Перед внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань слідчий, прокурор зобов'язаний винести постанову про початок кримінального провадження відповідно до вимог частини п'ятої статті 110 КПК України, у якій зазначити:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 6) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 7) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 8) інші обставини, що мають значення у кримінальному провадженні. <p>10. За письмовим запитом особи, щодо якої проводиться досудове розслідування, копія постанови про факт внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань відносно неї у 3-денний термін повинна бути їй вручена чи</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
	направлена відповідно до вимог КПК України.
4. Надання відомостей з Реєстру	
<p>Відсутній</p> <p>Відсутній</p> <p>Відсутній</p>	<p>3. До витягу з Реєстру включається інформація про: (абзац 6) анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;</p> <p>6. Перевірка наявності вже розпочатих досудових розслідувань здійснюється за однією ознакою або сукупністю відомостей про кримінальні правопорушення, внесені до Реєстру всіма Реєстраторами, а саме про: анкетні та інші актуальні ідентифікуючі дані, місце проживання (реєстрація) особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, або на яку вказує заявник, які відомі слідчому, прокурору на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;</p> <p>8. За письмовим запитом особи, щодо якої проводиться досудове розслідування, копія постанови про факт внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань відносно неї у 3-денний термін повинна бути їй вручена чи направлена відповідно до вимог цього Кодексу.</p>

Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні	
<p>7.1. Особа, конституційні права якої були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження (ст. 253 КПК України).</p> <p>Відсутній</p>	<p>7.1. Особи, відносно яких були проведені негласні слідчі (розшукові) дії, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження (ст. 253 КПК України).</p> <p>7.2. Конкретний час повідомлення</p>

<i>Діюча редакція</i>	<i>Редакція, з урахуванням запропонованих змін</i>
	<p>визначається з урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії має бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. У разі закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, таке повідомлення повинно бути здійснене не пізніше дванадцяти місяців з дня прийняття такого рішення, але не пізніше дня закриття кримінального провадження у цілому.</p>

Додаток Б

**Зведені дані соціологічного опитування слідчих органів
Національної поліції України у м. Києві, Київській та Кіровоградській
областях (загалом опитано 160 респондентів)**

1. Стаж роботи, службової діяльності:

а) до 3 років	30 %;
б) від 3 до 5 років	35 %;
в) від 5 до 10 років	25 %;
г) понад 10 років	10 %;

2. Чи достатньо для Вас є зрозумілий процесуальний статус іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування?

а) так	27 %;
б) ні	68 %;
в) складно відповісти	5 %;

3. Чи розумієте Ви, які суб'єкти входять в коло інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування?

а) так	17 %;
б) ні	48 %;
в) не в повній мірі	35 %;

4. Як Ви вважаєте, чи належним чином регламентовані права і обов'язки інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування?

а) правова регламентація є належною	25 %;
б) правова регламентація потребує удосконалення	58 %;
в) складно відповісти	17 %;

5. Чи відомі Вам факти реалізації своїх прав, визначених КПК України, іншими особами, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування?

а) відомі	12 %;
б) невідомі	45 %;
в) через недостатню регламентацію прав та обов'язків цього суб'єкта, важко відповісти	43 %;

6. Як Ви вважаєте, чи необхідно внести до КПК України пропозицію щодо введення такого суб'єкта, як «особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування», яким є фізична особа, відомості

щодо якої внесено до ЄРДР, та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення, з чітко визначеними її правами та обов'язками під час досудового розслідування?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 78 %; |
| б) ні | 17 %; |
| в) складно відповісти | 5 %; |
| г) ваш варіант; | |

7. Як Ви вважаєте, чи варто у ст. 214 КПК України передбачити необхідність винесення постанови про початок кримінального провадження, як безальтернативного рішення слідчого, прокурора згідно з вимогами ст. 110 КПК України перед внесенням відомостей до ЄРДР, а також винесення постанови про внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке зареєстроване до ЄРДР?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 70 %; |
| б) ні | 18 %; |
| в) складно відповісти | 12 %; |
| г) ваш варіант; | |

8. Чинним КПК України не надано тлумачення поняття «процесуальні дії». Чи можливо здійснювати слідчому, прокурору досудове розслідування, при цьому забезпечуючи на належному рівні права та свободи усіх учасників кримінального провадження, за таких обставин?

- | | |
|---|-------|
| а) такий стан є неприпустимим, адже невизначення у КПК України основних термінів може приводити до неоднакового правозастосування понять учасниками кримінального провадження | 93 %; |
| б) цей термін є загальновідомим як серед науковців, так і юристів-практиків, тому його розтлумачення ніяким чином не впливає на суть його правозастосування | 5 %; |
| в) складно відповісти | 2 %; |

9. З урахуванням запропонованих змін щодо введення поняття «особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування», чи доцільно її наділяти правами щодо можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, які можуть бути оскаржені на досудовому розслідуванні, передбачені п. 1, п. 3 (у частині підстав закриття кримінального провадження) ч. 1 ст. 303 та ч. 1 ст. 308 (у частині проведення досудового розслідування та заборони вчиняти щодо неї будь-які процесуальні дії, за винятком випадків виявлення нових обставин кримінального правопорушення) КПК України?

- | | |
|---|-------|
| а) так, це буде належною реалізацією прав та обов'язків такого учасника на досудовому розслідуванні | 53 %; |
|---|-------|

- б) ні, це може викликати негативні наслідки у вигляді затягування строків досудового розслідування та ухилення винних осіб від кримінальної відповідальності 35 %;
- в) складно відповісти 12 %;
- г) ваш варіант.

10. Чи на належному рівні органи досудового розслідування, слідчі судді застосовують та враховують у своїй роботі норми міжнародно-правових актів і практику Європейського суду з прав людини?

- а) так 50 %;
- б) ні 27 %;
- в) складно відповісти 23 %;

11. Чи доцільно надання можливості стороні захисту оскаржувати письмове повідомлення про підозру з моменту його повідомлення особі?

- а) так 22 %;
- б) ні 65 %;
- в) складно відповісти 13 %;
- г) ваш варіант.

12. На Вашу думку, чи доцільно замість норм КПК України, встановлених Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017, щодо обчислення строків досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру, а також імперативної вимоги щодо закриття кримінального провадження у разі закінчення вказаних строків, запровадження інституту зупинення досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру?

- а) так, це полегшить роботу органів досудового розслідування у «фактових» кримінальних провадженнях, а також на належному рівні забезпечуватиме права усіх сторін на досудовому розслідуванні 78 %;
- б) ні, запропоновані внесені зміни є доцільними у тому вигляді, які наразі є діючими 22 %;

13. Чи завжди строк з моменту повідомлення про підозру особі до вручення обвинувального акту є достатнім на реалізацію функцій стороною захисту щодо доведення непричетності особи до вчинення кримінального правопорушення або пом'якшення її вини на досудовому розслідуванні?

- а) так 55 %;
- б) ні 15 %;
- в) в залежності від складності кримінального провадження 30 %;
- г) ваш варіант

14. Як Ви вважаєте, чи потрібно зазначати у повістці про виклик суть кримінального провадження, у якому викликається особа?

- | | |
|---|-------|
| а) так | 18 %; |
| б) ні, так як зазначення суті кримінального провадження може шкодити інтересам досудового розслідування | 72 %; |
| г) складно відповісти | 10 %; |

15. Практика органів досудового розслідування склалася таким чином, що затримання в порядку ст. 208 КПК України здійснюють виключно слідчі, прокурори. Чи доцільно надати можливість здійснення такої процесуальної дії іншим підрозділам (інспектори, оперативні підрозділи), які в основному і затримують особу на підставі п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України?

- | | |
|---|-------|
| а) так, адже всі ці підрозділи керуються ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію», який уповноважує їх на такі дії | 68 %; |
| б) ні, це може негативно вплинути на якість проведення цієї процесуальної дії | 27 %; |
| в) складно відповісти | 5 %; |

16. Як Ви вважаєте, чи слід визначити у КПК України чітку регламентацію процесуального порядку і підстав проведення обшуку особи?

- | | |
|--|-------|
| а) у цьому є необхідність | 45 %; |
| б) достатньо правової регламентації проведення цієї слідчої (розшукової) дії, визначеної в межах ст. ст. 208, 236, 241 КПК України | 38 %; |
| в) складно відповісти | 17 %; |

17. На Вашу думку, чи достатньо регламентований порядок відібрання у особи біологічних зразків?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 15 %; |
| б) ні | 78 %; |
| в) складно відповісти | 7 %; |

18. Чи підтримуєте Ви ідею запровадження єдиної інтегрованої бази даних на основі ЄРДР, до якої б вносилися відомості про повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 42 %; |
| б) ні | 52 %; |
| в) складно відповісти | 6 %; |

19. Як Ви вважаєте, у порядку чого повинен здійснюватися доступ до даних, які містять у собі приватне спілкування особи, на інформаційно-телекомунікаційних об'єктах (стільниковий телефон,

персональний комп'ютер тощо) після їх вилучення у ході проведення обшуку, тимчасового вилучення речей чи тимчасового доступу до речей та документів.

а) так як це є особисте листування особи та інші записи особистого характеру, тобто видом охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, а тому доступ до такої інформації повинен відбуватися у порядку тимчасового доступу до речей та документів, передбаченому Главою 15 КПК України 48 %;

б) враховуючи те, що порядок здійснення доступу до листування особи, яке зберігається на мобільному телефоні, а також будь-якому іншому електронному пристрої, і яке до того ж містить у своєму змісті відомості, що становлять приватне спілкування особи, регулюється виключно ст. 258 КПК України, тому вважаємо за доцільне здійснювати доступ до такої інформації у порядку Глави 21 КПК України 42 %;

в) складно відповісти 10 %;

г) ваш варіант.

Додаток В

**Зведені дані соціологічного опитування адвокатів у м. Києві,
Київській та Кіровоградській областях (загалом опитано 120
респондентів)**

1. Стаж роботи, службової діяльності:

а) до 3 років	25 %;
б) від 3 до 5 років	35 %;
в) від 5 до 10 років	40 %;
г) понад 10 років	10 %;

2. Чи достатньо для Вас є зрозумілий процесуальний статус іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування?

а) так	36 %;
б) ні	58 %;
в) складно відповісти	6 %;

3. Чи розумієте Ви, які суб'єкти входять в коло інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування?

а) так	26 %;
б) ні	44 %;
в) не в повній мірі	30 %;

4. Як Ви вважаєте, чи належним чином регламентовані права і обов'язки інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування?

а) правова регламентація є належною	21 %;
б) правова регламентація потребує удосконалення	58 %;
в) складно відповісти	21 %;

5. Чи відомі Вам факти реалізації своїх прав, визначених КПК України, іншими особами, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування?

а) відомі	29 %;
б) невідомі	45 %;
в) через недостатню регламентацію прав та обов'язків цього суб'єкта, важко відповісти	26 %;

6. Як Ви вважаєте, чи необхідно внести до КПК України пропозицію щодо введення такого суб'єкта, як «особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування», яким є фізична особа, відомості

щодо якої внесено до ЄРДР, та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення, з чітко визначеними її правами та обов'язками під час досудового розслідування?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 88 %; |
| б) ні | 8 %; |
| в) складно відповісти | 4 %; |
| г) ваш варіант; | |

7. Як Ви вважаєте, чи варто у ст. 214 КПК України передбачити необхідність винесення постанови про початок кримінального провадження, як безальтернативного рішення слідчого, прокурора згідно з вимогами ст. 110 КПК України перед внесенням відомостей до ЄРДР, а також винесення постанови про внесення змін до інформації про кримінальне правопорушення, яке зареєстроване до ЄРДР?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 91 %; |
| б) ні | 9 %; |
| в) складно відповісти | |
| г) ваш варіант; | |

8. Чинним КПК України не надано тлумачення поняття «процесуальні дії». Чи можливо здійснювати слідчому, прокурору досудове розслідування, при цьому забезпечуючи на належному рівні права та свободи усіх учасників кримінального провадження, за таких обставин?

- | | |
|---|-------|
| а) такий стан є неприпустимим, адже невизначення у КПК України основних термінів може приводити до неоднакового правозастосування понять учасниками кримінального провадження | 89 %; |
| б) цей термін є загальновідомим як серед науковців, так і юристів-практиків, тому його розтлумачення ніяким чином не впливає на суть його правозастосування | 6 %; |
| в) складно відповісти | 5 %; |

9. З урахуванням запропонованих змін щодо введення поняття «особи, щодо якої здійснюється досудове розслідування», чи доцільно її наділяти правами щодо можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, які можуть бути оскаржені на досудовому розслідуванні, передбачені п. 1, п. 3 (у частині підстав закриття кримінального провадження) ч. 1 ст. 303 та ч. 1 ст. 308 (у частині проведення досудового розслідування та заборони вчиняти щодо неї будь-які процесуальні дії, за винятком випадків виявлення нових обставин кримінального правопорушення) КПК України?

- | | |
|---|-------|
| а) так, це буде належною реалізацією прав та обов'язків такого учасника на досудовому розслідуванні | 79 %; |
|---|-------|

- б) ні, це може викликати негативні наслідки у вигляді затягування строків досудового розслідування та ухилення винних осіб від кримінальної відповідальності 10 %;
- в) складно відповісти 11 %;
- г) ваш варіант.

10. Чи на належному рівні органи досудового розслідування, слідчі судді застосовують та враховують у своїй роботі норми міжнародно-правових актів і практику Європейського суду з прав людини?

- а) так 14 %;
- б) ні 75 %;
- в) складно відповісти 11 %;

11. Чи доцільно надання можливості стороні захисту оскаржувати письмове повідомлення про підозру з моменту його повідомлення особі?

- а) так 85 %;
- б) ні 9 %;
- в) складно відповісти 6 %;
- г) ваш варіант.

12. На Вашу думку, чи доцільно замість норм КПК України, встановлених Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017, щодо обчислення строків досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру, а також імперативної вимоги щодо закриття кримінального провадження у разі закінчення вказаних строків, запровадження інституту зупинення досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру?

- а) так, це полегшить роботу органів досудового розслідування у «фактових» кримінальних провадженнях, а також на належному рівні забезпечуватиме права усіх сторін на досудовому розслідуванні 96 %;
- б) ні, запропоновані внесені зміни є доцільними у тому вигляді, які наразі є діючими 4 %;

13. Чи завжди строк з моменту повідомлення про підозру особі до вручення обвинувального акту є достатнім на реалізацію функцій стороною захисту щодо доведення непричетності особи до вчинення кримінального правопорушення або пом'якшення її вини на досудовому розслідуванні?

- а) так 34 %;
- б) ні 56 %;
- в) в залежності від складності кримінального провадження 10 %;
- г) ваш варіант

14. Як Ви вважаєте, чи потрібно зазначати у повістці про виклик суть кримінального провадження, у якому викликається особа?

- | | |
|---|-------|
| а) так | 84 %; |
| б) ні, так як зазначення суті кримінального провадження може шкодити інтересам досудового розслідування | 10 %; |
| г) складно відповісти | 6 %; |

15. Практика органів досудового розслідування склалася таким чином, що затримання в порядку ст. 208 КПК України здійснюють виключно слідчі, прокурори. Чи доцільно надати можливість здійснення такої процесуальної дії іншим підрозділам (інспектори, оперативні підрозділи), які в основному і затримують особу на підставі п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України?

- | | |
|---|-------|
| а) так, адже всі ці підрозділи керуються ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію», який уповноважує їх на такі дії | 56 %; |
| б) ні, це може негативно вплинути на якість проведення цієї процесуальної дії | 40 %; |
| в) складно відповісти | 4 %; |

16. Як Ви вважаєте, чи слід визначити у КПК України чітку регламентацію процесуального порядку і підстав проведення обшуку особи?

- | | |
|---|-------|
| а) так, у цьому є необхідність | 69 %; |
| б) ні, достатньо правової регламентації проведення цієї слідчої (розшукової) дії, визначеної в межах ст.ст. 208, 236, 241 КПК України | 20 %; |
| в) складно відповісти | 11 %; |

17. На Вашу думку, чи достатньо регламентований порядок відібрання у особи біологічних зразків?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 14 %; |
| б) ні | 85 %; |
| в) складно відповісти | 1 %; |

18. Чи підтримуєте Ви ідею запровадження єдиної інтегрованої бази даних на основі ЄРДР, до якої б вносилися відомості про повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії?

- | | |
|-----------------------|-------|
| а) так | 86 %; |
| б) ні | 5 %; |
| в) складно відповісти | 9 %; |

19. Як Ви вважаєте, у порядку чого повинен здійснюватися доступ до даних, які містять у собі приватне спілкування особи, на інформаційно-телекомунікаційних об'єктах (стільниковий телефон,

персональний комп'ютер тощо) після їх вилучення у ході проведення обшуку, тимчасового вилучення речей чи тимчасового доступу до речей та документів.

а) так як це є особисте листування особи та інші записи особистого характеру, тобто видом охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, а тому доступ до такої інформації повинен відбуватися у порядку тимчасового доступу до речей та документів, передбаченому Главою 15 КПК України 44 %;

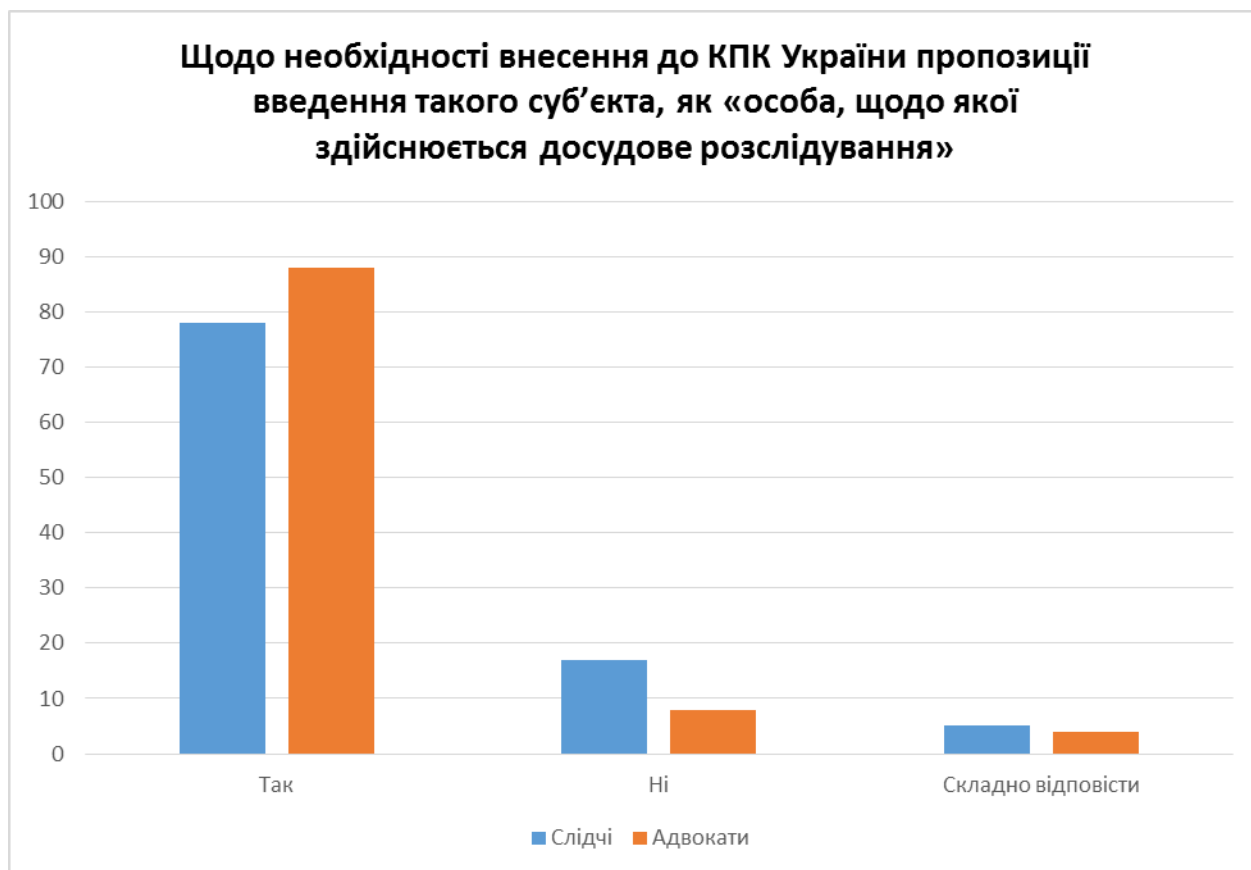
б) враховуючи те, що порядок здійснення доступу до листування особи, яке зберігається на мобільному телефоні, а також будь-якому іншому електронному пристрої, і яке до того ж містить у своєму змісті відомості, що становлять приватне спілкування особи, регулюється виключно ст. 258 КПК України, тому вважаємо за доцільне здійснювати доступ до такої інформації у порядку Глави 21 КПК України 50 %;

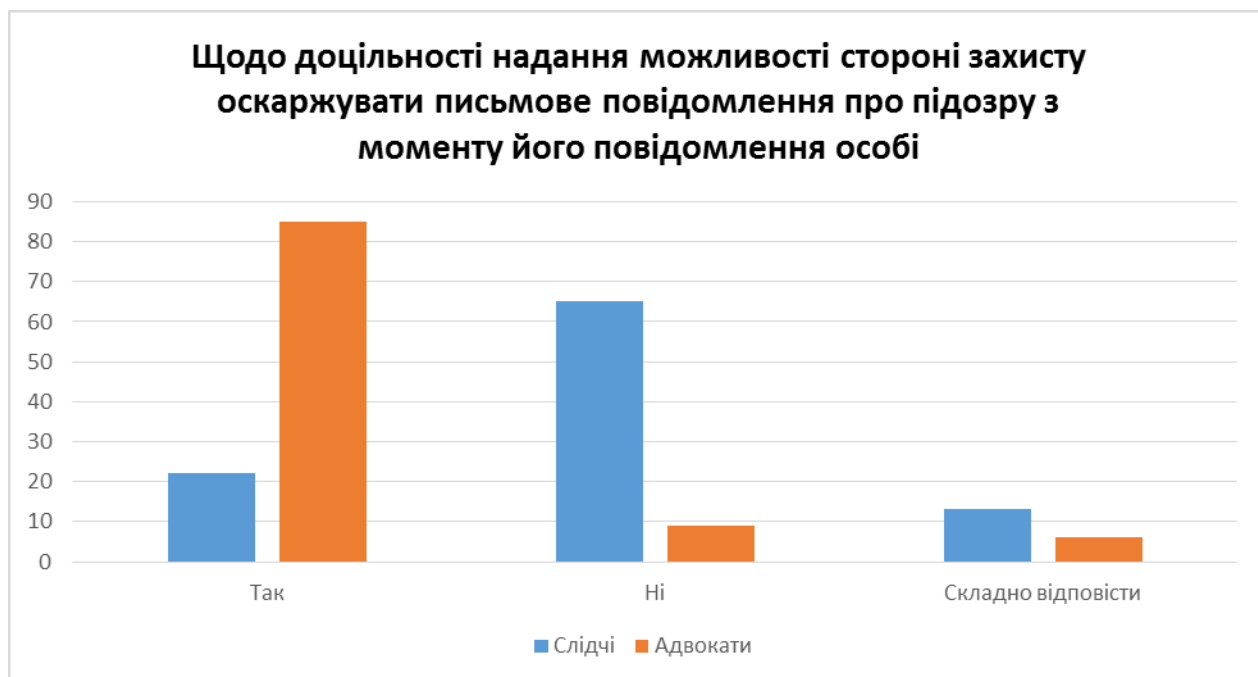
в) складно відповісти 6 %;

г) ваш варіант.

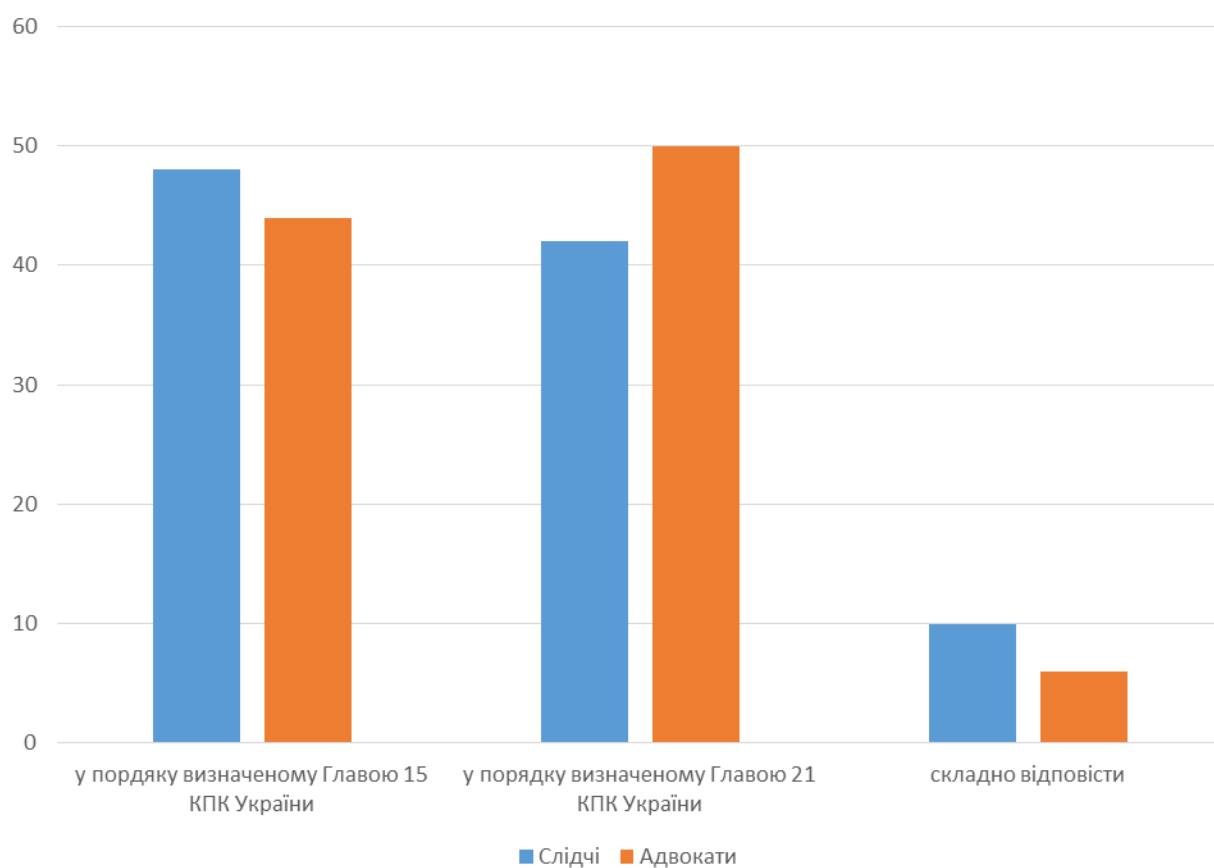
Таблиці анкетування респондентів







Щодо порядку здійснення доступу до даних, які містять у собі приватне спілкування особи, на інформаційно-телекомунікаційних об'єктах після їх вилучення



Додаток Д

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

С.Д. Гусарєв

2018

А К Т

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
ад'юнкта денної форми навчання
наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ
Мельниченка Андрія Валерійовича на тему:
«Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні»
в освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: директора Інституту післядипломної освіти, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Удалової Л.Д. (голова комісії), професора кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, професора Азарова Ю.І., начальника відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук, доцента Корж-Ікаєвої Т.Г., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження ад'юнкта денної форми навчання наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ Мельниченка Андрія Валерійовича на тему: «Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні» впроваджені у освітній процес академії.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Мельниченка А.В. застосовуються у освітньому процесі для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять з дисциплін «Кримінальний процес», «Судові та правоохоронні органи України», «Доказування на досудовому розслідуванні».

2. Результати дисертаційного дослідження Мельниченка А.В. на тему: «Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні» відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1) Мельниченко А.В. Забезпечення прав громадян під час відібрання біологічних зразків. Науковий вісник публічного та приватного права : Збірник наукових праць. Випуск 3.К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 46–49.

2) Мельниченко А.В. Захист прав громадян під час проведення певних процесуальних дій. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук. журн. / [редкол.: В. В. Черней (голова) та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – № 3(100). С. 45–56.

3) Мельниченко А.В. Основні аспекти порушення прав особи під час здійснення затримання. Вісник кримінального судочинства. : наук. – практ. журн. – 2016. – № 3/2016 – С. 170–177.

4) Мельниченко А.В. Актуальні питання внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань та оскарження процесуальних рішень. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Випуск 5. С. 101-107.

5) Мельниченко А.В. Актуальні питання забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні до вручення їй письмового повідомлення про підозру. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2017. Випуск 2. Т. 3. С. 112-117.

6) Мельниченко А.В. Проблемні аспекти здійснення спеціального досудового розслідування. Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів [Текст] : матеріали міжвідом. круглого столу (Київ, 28 жовт. 2016 р.) / [ред. кол.: В. В. Черней, В. П. Тихий, О. В. Задорожній та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 161–164.

7) Мельниченко А.В. Затримання як тимчасовий запобіжний захід під час розслідування корупційних злочинів. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.) / [ред. кол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 285–287.

8) Мельниченко А.В. Актуальні питання виклику особи під час досудового розслідування. Юридична освіта та наука в контексті реалізації державної правової політики [Текст] : матеріали загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. слухачів, курсантів, студентів і молодих учених (Київ, 19 трав. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 172–175.

9) Мельниченко А.В. Процесуальний статус народного депутата України до вручення йому письмового повідомлення про підозру. Роль права та закону в громадянському суспільстві: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10-11 лютого 2017 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2017. – С. 89–93.

3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:

Л.Д. Удалова

Члени комісії:

Ю.І. Азаров

Т.Г. Корж-Ікаєва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник декана

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

д.ю.н., проф. **О. О. Отрадна**

2018 р.

**Акт**

впровадження у навчальний та науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка результатів дисертаційного дослідження Мельниченка Андрія Валерійовича на тему: «Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри правосуддя, д.ю.н., проф. М. А. Погорецького
2. Професора кафедри правосуддя, д.ю.н., проф. О. П. Кучинської
3. Доцента кафедри правосуддя, д.ю.н., с.н.с. Д. Б. Сергєєвої

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Мельниченка Андрія Валерійовича на тему: «Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні», поданих на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, є цілком обґрунтованими, мають належний науковий рівень та вагомим практичне значення для використання у навчальному процесі кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка при викладанні навчальних дисциплін «Актуальні проблеми кримінального процесу України», «Проблеми досудового розслідування», «Участь адвоката у кримінальному провадженні», «Кримінальне-процесуальне доказування», а також у науково-дослідній роботі аспірантів і викладачів.

Завідувач кафедри правосуддя,
д.ю.н., проф.



М. А. Погорецький

Професор кафедри правосуддя,
д.ю.н., проф.



О. П. Кучинська

Доцент кафедри правосуддя,
д.ю.н., с.н.с.



Д. Б. Сергєєва



ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/37-1-15

„29” 01 2015 р.

ДОВІДКА

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мельниченка Андрія Валерійовича у законотворчу діяльність**

Інформуємо, що наукові положення дисертаційного дослідження ад'юнкта наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ Мельниченка Андрія Валерійовича на тему “Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні”, були подані у вигляді обґрунтованих пропозицій до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року.

Вважаємо, що положення дисертаційного дослідження Мельниченка Андрія Валерійовича на здобування наукового ступеня кандидата юридичних наук є актуальними, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичне значення та характеризуються науковою новизною і можуть бути враховані Інститутом законодавства Верховної Ради України у процес вдосконалення чинного законодавства України.

**Директор,
академік НАН України,
доктор юридичних наук, професор**



О. Л. Копиленко

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук
Заслужений юрист України


М.С. Цуцкірідзе
07 2018


А К Т

впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування матеріалів дисертаційного дослідження ад'юнкта наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ Мельниченка Андрія Валерійовича на тему: «Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні» зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

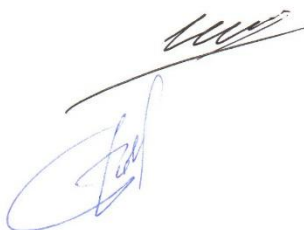
Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В. старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Борця І.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження ад'юнкта наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ Мельниченка Андрія Валерійовича на тему: «Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**



Д.М. Мірковець

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**



А.В. Шевчишен

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ НП України**

І.В. Борець

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мельниченко А. В. Забезпечення прав громадян під час відібрання біологічних зразків. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 3. С. 46–49.
2. Мельниченко А. В. Захист прав громадян під час проведення певних процесуальних дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3(100). С. 45–56.
3. Мельниченко А. В. Основні аспекти порушення прав особи під час здійснення затримання. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 170–177.
4. Мельниченко А. В. Актуальні питання внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань та оскарження процесуальних рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 101–107.
5. Мельниченко А. В. Актуальні питання забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні до вручення їй письмового повідомлення про підозру. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 3. С. 112–117.
6. Мельниченко А. В. Зарубежный опыт обеспечения прав личности на предварительном расследовании в практике Европейского суда по правам человека. *Право и Закон*. Международный научно-практический журнал (Кыргызская Республика). 2017. № 4. С. 65–69.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мельниченко А.В. Проблемні аспекти здійснення спеціального досудового розслідування. *Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів*: матер. міжвідом. круглого столу (м. Київ, 28 жовт. 2016 р.) / ред. кол.: В. В. Черней, В. П. Тихий, О. В. Задорожній та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 161–164.

8. Мельниченко А.В. Затримання як тимчасовий запобіжний захід під час розслідування корупційних злочинів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 груд. 2016 р.) / ред. кол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 285–287.

9. Мельниченко А.В. Актуальні питання виклику особи під час досудового розслідування. *Юридична освіта та наука в контексті реалізації державної правової політики*: матер. загальноакадем. підсумк. наук.-теорет. конф. слухачів, курсантів, студентів і молодих учених (м. Київ, 19 трав. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 172–175.

10. Мельниченко А.В. Процесуальний статус народного депутата України до вручення йому письмового повідомлення про підозру. *Роль права та закону в громадянському суспільстві*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10–11 лют. 2017 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 89–93.